

„Comunismul
n-a reușit
comunizarea
Balcanilor,
în schimb
s-a produs
balcanizarea
comunismului“
François Fejtő

Fotografie de EMANUEL PARVU

DIN SUMAR:

- Istoria decopertată : anii '44-'46
- Intelectualitatea, „minoritară“ și umanitarismul speculativ. Semnează : Gheorghe Grigurcu ; ● Luna mai în ZONA ZERO. Interlocutori : Doina Cornea, Gabriela Adameșteanu, Gabriel Liiceanu, Ion Vinea, Mihai Stănescu, Ernest Maftei ; ● ACCENTE. Tangente la electorat. Semnează : Andrei Pippidi, Sorin Vieru, Dan Oprescu, Sorin Dumitrescu, Tia Șerbănescu, Victor Bărsan, Marcel Săsărman. ● ECOLOGIE. Fișe la dosarul Deltei : Semnează : Emil Vespremeanu ; ● Diagnosticul pieței în economie. Un interviu cu Ihor Lemnij și o nouă piesă din ciclul de eseuri semnat de Pavel Câmpeanu ; ● Repere din gândirea anticomunistă : ALEXANDR ZINOVIEV, ALEKSANDR SOLJE- NIȚIN.

**Scrisoare deschisă adresată
domnului Ion Iliescu**

Tensiunile acumulate de-a lungul campaniei electorale au dus la deteriorarea climatului politic și social. Dorind să contribuie la depășirea acestei stări, Grupul pentru Dialog Social adresează Domnului ION ILIESCU următoarea scrisoare deschisă :

1. Prin proporțiile ei, victoria Dvs. în alegerile din 20 mai este mai favorabilă formației pe care o conduceți decât dezvoltării democratice a țării. Obstacolelor care amenință această dezvoltare într-o societate traumatizată de comunism, ea le adaugă :

a. riscul de a aluneca spre reinvierea instituției profund antidemocratice a „liderului providențial“ ;

b. riscul de a avea o putere care în loc să fie controlată de o opoziție parlamentară semnificativă, nesocotește ca opoziția. Nu poate exista democrație reală fără o opoziție semnificativă. Edificarea unei asemenea relații este atât îndatorirea opoziției, cât și a puterii.

Victoria amintită nu se caracterizează însă numai prin proporțiile sale. Ea are și alte caracteristici importante, ca de exemplu :

1. contrastul flagrant dintre numărul voturilor pe care le-ați obținut și virulența împotrivirii pe care ați suscitată-o. În momentul redactării prezentei scrisori nu se știe dacă această împotrivire va merge până la autonomizarea unora dintre purtătorii ei, care fac greva foamei în Piața Universității. Constituind o veritabilă tragedie națională, un asemenea deznodământ nu ar fi de bun augur pentru debutul președinției Dvs.

Insemnătatea acestei împotriviri nu se poate reduce la dimensiunea ei statistică. Ea are o dimensiune istorică, fiind alcătuită cu precădere din tineri care au participat activ la revoluția din decembrie, și o dimensiune politică, semnând în Dvs. personificarea unei orientări care nu întinde spre distrugerea vederilor structurilor, ci spre ameliorarea funcționării lor ;

2. o altă caracteristică a aceleiași victorii o constituie faptul că circa un sfert dintre alegătorii care au votat în favoarea Dvs. au votat totodată împotriva Frontului Salvării Naționale pe care l-ați reprezentat. Această incongruență vădește că :

a. milioane dintre sufragiile pe care le-ați obținut nu exprimă neapărat sprijinul programului Dvs. politic, ci respingerea contracandidatilor cu care v-ați întrecut. Victoria Dvs. este în bună măsură și opera unei opoziții neînscrise ;

b. în momentul de răscrucă pe care îl trăim, această secțiune amplă a electoratului așteaptă de la Dvs. să fiți nu promotorul politicii F.S.N., ci al intereselor naționale ;

3. majoritatea electoratului, care a votat atât pentru Dvs. cât și pentru F.S.N. nu exprimă numai secțiuni semnificative din categoriile de bază ale populației, ci și, virtual, aproape întregul aparat al dictaturii. Menținut după revoluție în structurile sale fundamentale, acest aparat v-a sprijinit nu numai prin votul său direct, ci și prin influența pe care continuă să o exercite asupra populației. Până la 20 mai aparatul vă datoră Dvs. supraviețuirea. După 20 mai Dvs. datorati, într-o măsură apreciabilă aparatului, legitimitatea. Din această reciprocitate va izvorî cu greu liniștea pe care ați promis-o și de care poporul are atât nevoie spre a-și putea investi întreaga energie în efortul de construcție a unei societăți bazate pe cu totul alte principii decât acelea care au generat acest aparat.

4. socotim că îndeplinirea mandatului cu care ați fost investit reclamează din partea Dvs. o examinare lucidă a aprehensiunilor profunde pe care le stărați, năstire chiar și de anul care v-au acordat sufragiul lor. La originea acestor aprehensiuni stă ambiguitatea înținerului Dvs. existențial și atitudinea Dvs. publică față de el. Aveți modestia de a nu vă fâli cu rezistența pe care ați opus-o dictaturii, dar aveți totodată circumspecția de a nu vă asuma responsabilitatea pentru contribuția Dvs. la năstirea, implantarea, și chiar exercitarea ei. Apăreți ea protector al aparatului în care v-ați format și afirmat, pe care nu l-ați părăsit prin demisie, ci prin demitere, de a cărui filosofie și practică vă distanțați mai mult în stil decât în substanță.

Persistența acestei apartenențe s-a vădit în nu puțin dintre acțiunile — și inacțiunile — Dvs. ca președinte al F.S.N. și al C.P.U.N. Esențial în această privință a fost momentul precipitaii transfigurării a puterii tranzitorii, proclamate în decembrie 1989, în puterea stabilizată anunțată în ianuarie 1990 și instaurată în 20 mai. De la puterea tranzitorie la puterea stabilizată nu a fost decât un pas, care l-ar putea preveni pe al doilea ; de la puterea stabilizată la puterea ireversibilă. Iar puterea ireversibilă nu este nimic altceva decât mecanismul crucial al organizației sociale de tip comunist.

În decembrie, România era inconjurată de o simpatie internațională fără egal. Reculul menționat a înlocuit în bună parte această simpatie prin suspiciune. Postura internațională a României s-a deteriorat cu o mare rapiditate.

II. Astăzi sinteti iniiul președinte ales al României post-revoluționare. Deținând această funcție puteți avea o contribuție substanțială la progresul democrației al țării, sau la înfrângerea acestui progres. Șansele Dvs. de a face față onorabil acestei răspunderi istorice depind în opinia noastră de măsura în care concepția și activitatea Dvs. se vor conforma unor valori specifice ale democrației, cum ar fi :

1. prevenirea situației în care suarta națiunii poate ajunge să depindă de o persoană sau un grup de persoane, indiferent de pozițiile acestora în ierarhia de stat ;

GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL

(Continuare în pag. 3)

Piața — un calculator bine temperat (II)

Convorbire cu economistul Ihor Lemnij

■ Unica sursă de bani : mașina de imprimat ■ Ce rost avea Canalul, când transportul fluvial nu mai are nici o importanță ? ■ Mulți ani în șir, acumularea va fi absorbită de repararea marilor erori trecute ■ Năpasta vidului de teorie economică ■ Acrobația dialectică aplicată economiei politice și cabotinajul celor care o practicau ■ Cum l-au citit corifeii doctrinei ceaușiste pe Marx ■ De ce a fost combătută matematica ? ■ Am trăit — o viață întreagă — într-o perioadă tragică în care pentru a fi moral trebuia să te sinucizi fizic sau cel puțin moral ■ Oare „revoluția noastră” se află în mina stalinistilor frustrați ? ■

(Urmare din nr. 12/6.IV.)

Dan Opreșcu : Ce este acela un „sistem de preturi” ? Are actualmente economia românească un sistem de preturi ?

Ihor Lemnij : După cum știți și dvs. un sistem este format din elemente și conexiuni și deci un sistem de preturi este alcătuit din preturi și din legăturile dintre ele. Dar neavând piață, noi nu avem preturi, ci punctaje arbitrate fabricate în oficinele oculte ale burocrației. Neavând preturi, nu avem nici sistem de preturi. Ca să vă mai dau încă o dovadă a acestui fapt afirm că una din funcțiile foarte importante ale pretului este echilibrarea cererii cu oferta. Nu trebuie să fiți cîștigător specializat ca să știți că în așa-zisul socialism există stocuri imense de mărfuri necăutate de nimeni, simultan cu cozi lungi la multe produse dintre care unele nu sînt de primă necesitate.

D.O. : Dar bani avem actualmente în România ? Este oare leul (sau mai precis sute de lei) o monedă verificabilă sau mai degrabă un bon de aprovizionare ?

I.L. : Sînt nevoit să răspund pe scurt, dar să nu uităm că Alfred Marshall, unul din cei mai de seamă economiști ai omenirii, ne-a avertizat că în economie orice afirmație scurtă riscă să fie neadevărată, cu excepția posibilă a acesteia. Acest lucru este evident valabil pentru toate răspunsurile mele. Leul are parțial caracterul de bani pentru că statul și mai ales economia cenșie și cea neagră îi conferă caracterul de echivalent pseudo sau cvasi-general. Chiar dacă nu se găsește nici a o sută mie parte din mărfurile care ar trebui să fie oferite cumpărătorilor cu leul puteți totuși cumpăra un timbru poștal, o cremă de noapte, chiar și o cremă de ras, chiar și o lamă, o plină, o conservă de spanac, întimplător niste ciorapi, un autoturism (deși, aici o ceva mai complicat), țigări Kent, Leul se poate schimba în dolari pe piața liberă, ceea ce înseamnă că dolarul recunoaște leul. Proporția nu interesează aici, dar este important faptul că nu puteți schimba un miliard de lei în dolari. Se schimbă sume necesare unui sejur sau altor nevoi personale sau familiale temporare. De pildă călătorii străini au nevoie de lei pentru cele mai variate scopuri, deși de fapt din cauza calității nu pot cumpăra nimic durabil, nici măcar un pahar, dar pline trebuie să cumpere. Deci în sensul acesta parțial, leul este ban. Dar leul nu este ban fiindcă nu puteți cumpăra o fabrică, nu puteți cumpăra sunchi de Praga salam de Sibiu, halva de susan și milioane de mărfuri normale. Deci, rezumînd, am putea spune că leul este un fel de semi-ban sau o semi-monedă.

D.O. : Dacă nu avem actualmente bani adevărați, credeți atunci că nu avem nici inflație ? De ce credeți că există inflație, înlocuindu-se (oare ?) după războaie, revoluții etc. ?

I.L. : Precizarea este perfectă. Nu știu alta istorie economică înșel să fac afirmații prea tari, folosind cuvîntul totdeauna. Cred că nu pot face, cel puțin în economie, o afirmație de asemenea natură. Inflația este un fenomen complex deoarece este foata de viță cu care noi, economiștii, și numai noi, ne acoperim rușinea ignoranței). Din cîte știu, după război, inflația este foarte pronunțată (mer-

gind pînă la cifre astronomice) în țările invinse. O țară invinsă trebuie să plătească mari datorii de război și încă multe altele și nu are deci o sursă de bani importantă : mașina de imprimat. În lipsă de altă soluție recurge la ea. Nu e locul să stărui aici, dar trebuie să vă spun că o inflație moderată este de cele mai multe ori un factor pozitiv al creșterii economice.

D.O. : Ce părere aveți despre investiții, cum ar fi Canalul Dunăre—Marea Neagră, Casa Poporului sau altele și altele combinate ? Ce-i de făcut cu ele ?

I.L. : Economia neconținînd o mașină de generat semnale-preturi (adică piață), și la conducere fiind, o pereche de bolnavi mintali, practic toate investițiile majore au fost din capul locului greșite. Pe de altă parte, într-o economie firească, investițiile „neproductive”, „autonome”, finanțate de stat, sînt un stimulente al economiei. Asemenea cheltuieli risipitoare (dar benefice) sînt de exemplu toate programele cosmice, pînă la un moment dat toate construcțiile monumentale și în ultimul timp asemenea lucrări mari cum este tunelul subacvatic care leagă două dintre marile insule japoneze sau cei dintre Anglia și Franta. Sigur, costul unor asemenea lucrări se va recupera, dar într-un timp îndelungat. Canalul Dunăre—Marea Neagră a fost inițial conceput ca un loc de execuție pentru deținuți politici. În a doua repriză a lucrărilor nu înțeleg motivația, deoarece s-a știut că transportul fluvial nu mai are nici o importanță. Existase un plan de a lega printr-un canal Dunărea de Rin și altele, care toate au fost abandonate. În ceea ce privește uzinele gigant, fiecare dintre ele va trebui să fie analizată în mod amănunțit de o comisie de specialiști care va stabili ce se va putea face.

D.O. : Ce rată a acumulării a avut economia românească în ultimii ani și ce implicații sociale au rezultat de aici ? Și ce va fi în viitor ?

I.L. : De unde să știu ? Statistica era secretă, iar minciuna este modul normal de comunicare între putere și populație într-o societate totalitară. În orice caz mi se pare că ea a fost considerabil mai mare decît cea publicată. De aici foamea, frigul, frica. Politica economică viitoare va trebui elaborată și, într-o societate democratică, elaborată amănunțit de către fiecare partid important în parte, astfel încît aceste politici să poată fi confruntate, criticate reciproc și comparați toți factorii pro și contra. În orice caz, dacă cineva are de gînd să transforme economia într-o antrepriză de construcții de monumente, acela va trebui să fie împiedicat cu orice mijloace să ajungă la putere. Cred că mai mulți ani în șir acumularea (care ar trebui să fie mult redusă) va fi absorbită de repararea marilor erori trecute.

Cu economiștii s-a putos discuta ore în șir despre o rată optimă de acumulare. Pe cititorii noștri i-aș scuti de o asemenea plictisală. În orice caz este nevoie ca politica economică viitoare să fie discutată pe indeiete, iar în circulație să se afle o cantitate mult mai mare de informație economică.

D.O. : Cum vedeți reorganizarea învățămîntului superior economic ?

I.L. : Cert este că în prezent ne aflăm în prezența unui imens vid de teorie economică, care influențează foarte negativ

practica și politica economică a tuturor partidelor. Situația este atât de gravă încît nici în presa partidelor care au avut oameni cu timp îndelungat petrecut în străinătate nu am găsit articole care să dovedească o gândire economică remarcabilă. Le-aș recomanda călduros, în interesul țării, să se preocupe în mod amănunțit (nu în cîteva fraze din platforma-program) de politica economică.

D.O. : Ne puteți spune ceva despre economia și economiștii de la Academia Română ?

I.L. : Domnul academician Alexandru Bîrlădeanu a spus, și nu o dată, și pe bună dreptate, că economiștii n-au făcut decît să laude măsurile luate de dictatură și ca atare erau de fapt niște cîntători ai cîntării economiei. Și cum măsurile luate de dictatură au fost, eufemistic vorbind, greșite, economiștii au preamărit erori. E adevărat că nu chiar toți și nu în aceeași măsură. Există un număr mic de economiști calificați mai ales în domeniul colaterale și practice. Înțeleg foarte bine că oamenii vechiului regim doresc să-și mențină privilegiile și pozițiile. N-aș fi economist dacă n-aș înțelege interesele oamenilor. Dar nu înțeleg cum cineva se poate afla cu această intenție și să se promoveze în Academia pentru că o viață întreagă a cîntat osanale. De exemplu, pe domnul profesor N.N. Constantinescu l-am avut profesor în anii 1948—1951. Pentru acele vremuri cînd unii profesori universitari nu aveau nici liceul terminat, el era un profesor excelent la A.S.E. Cum geniala operă stalinistă de 120 de pagini nu apăruse încă, el preda constițios Marx, și a face pe un tînar necunosător de Hegel să înțeleagă acrobația dialectică aplicată economiei politice engleze incipiente (nu știu de ce poreclită clasică) nu este lucrul cel mai ușor, mai ales că Hegel nu este un autor de cărți pentru adolescenți. Dar a venit broșura seminarială și domnul N.N. Constantinescu a început să renunțe la marxism. Au venit dezgeturile mai mari și mai mici în care oamenii s-au străduit, și în parte au și reușit, să introducă noțiuni științifice la mai multe discipline predate la A.S.E. De pildă, noțiunea fundamentală de programare liniară care oferă un suport de gîndire central pentru o economie constructivă, adică una care nu așteaptă prăbușirea capitalismului, ci pretinde că vrea să construiască o structură economică avansată. S-a introdus balanța input-output, cel puțin în literatură. Aceasta are cel puțin meritul că vizualizează complexitatea economiei care nu poate fi tratată după Marx. Nu am nici un îndoiel că domnul profesor Constantinescu să fi făcut cunoscut măcar în trecut pe marii economiști științifici, cum ar fi von Thünen, Jevons, Menger, Walras, Marshall, Pigou, mulțimea de economiști contemporani de înaltă clasă. În scrierile sale amintesc uneori autori din școala istorică germană, dar această școală nu stă la baza științei economice, ci a istoriei economice, o disciplină care ar trebui introdusă în învățămîntul economic al unei țări care vrea să se reintegreze culturii europene. A scris o carte intitulată „Leges valorii și lumea contemporană”. Oare nu știu domnul profesor că Marx însuși și-a renegat teoria valorii ca fiind cel puțin imperfectă, dacă nu total falsă ? Cum se mai poate pune atîta accent pe munca fizică într-un timp cînd aceasta este tot mai mult preluată de „roboți” și este tot mai vizi-

bilă valabilitatea tezei subliniată printre alții și de Marx, potrivit căreia cea mai importantă este munca intelectuală, care a împins și împinge societatea înainte și îl eliberează pe om de corvoada muncii fizice ? În afara muncii fizice, frumoasele jocuri de artificii hegeliene nu pot avea absolut nici un sens.

Oare era nevoie pentru cariera personală, nu pentru altceva, „să combată” tot ce era nou pentru noi, să combată matematica — acest limbaj natural al științei economice teoretice ? Modul acestei combateri dovedește cel puțin neînțelegerea raportului dintre știință și realitate sau măcar a neînțelegerii faptului că acest raport este obiectul unei mari și profunde discuții. Apoi combaterea se putea lăsa pe seama combatanților de meserie căci tirania a finanțat o catedră specială de ponegrico a științei economice, unde niște pigmei trag de urechi, fără nici un fel de retenere, pe locuitorii Panteonului științei economice, de parcă ar fi fost niște scolari care nu și-au învățat lecția. Ani de zile, domnule profesor, ați propovăduit cea mai tragică risipă de resurse la capitalele „legii valorii”, „creșterea productivității muncii”, inclusiv reducerea „pretului de cost” (a, nu înțelegeti că acestea sînt o apologie a risipei ? Asta vă privește !), „rata înaltă a acumulării”, „creșterea cu precădere” de toate felurile, revoluția științifică și tehnică contemporană, tot felul de alte arbitrarități, agricultura socialistă, de fapt toate erau o apologie a risipei, a samavolniciei, a infometării și înfrigurării, a disprețului cel mai desăvîrșit față de om.

Poate că ați fost cîndva jignit de cineva din înaltul anturaj sau frustrat de unele favoruri la care sperați. Dar aceasta nu vă dă dreptul să vorbiți de „revoluția noastră” și nici măcar acela de a vă plînge de dogmatism, căci dacă e de făcut ceva în învățămîntul și cercetarea economică, aceasta este schimbarea din temelii, adică trecerea marxismului la istoria doctinelor economice, iar cursul de economie teoretică să fie cel predat în țările civilizate, mai ales că noi editorii avem de gînd să vă oferim și manualele corespunzătoare.

N-aș fi vrut să spun toate acestea despre un profesor pe care îl simpatizam și îl stimam pînă în momentul cînd l-am auzit atacînd și denunșînd tentativele antistaliniste ale unor colegi. Noi, care de mult am încercat să acumulăm nîică informație, n-aveam dreptul la replică. Am trăit o viață întreagă o perioadă tragică în care pentru a fi ireproșabil, moral, pentru a nu accepta nici un compromis trebuia să fii erou, adică să te sinucizi fizic, sau cel puțin moral. N-am făcut-o, și ca atare n-aș fi avut dreptul să vă reproșez compromisiurile grave pe care le-ați făcut pentru minusculul dvs. post de profesor universitar plătit în batjocură, așa încît nici măcar nu se poate spune că v-ați vîndut cuiva pentru ceva. Sper că cunoașteți disprețul monstruos al nomenclaturii chiar și față de slugile sale intelectuale cele mai plecate. Dar aveți de mult vîrstă pensionării și puteți să vă eliberați de corvoada umilitei, să vă retrageți, să urmăriți evoluția gîndirii economice în țările vecine, procesul catastrofal al degradării economiei și încercările disperate ale unor autori îndrăzneți de a oferi soluții. Puteți să urmăriți și tendințele din economia mondială. Puteți anima discuțiile într-un seminar de specialiști, sau chiar să ajutați un partid să-și elaboreze concepțiile economice. Puteți scoate o publicație de informație economică (bineînțeleasă nu una teoretică ; pentru asta timpul dvs. a trecut de mult).

Dar nu știu ce înșel de extravertire v-a împins spre afisarea acestor păcate. Nu știu cum v-ați făcut academician și de ce urmăriți să reamintiți lumii întregi osanalele pe care le-ați cîntat tuturor tiranilor ? După cîte se pare Academia vrea să devină refugiu intelectualilor care au slugărit vechiul regim, dar care, din greșală sau din moft, au fost supărați de putere și s-au bosumflat. Sînteți chiar și în conducerea acestui refugiu. Sînteți foarte activ în conducerea AGER. Oare „revoluția noastră” este revoluția stalinistilor frustrați ? Supărați pe reproșurile care li s-au făcut pentru că au schimbat ordinea cuvîntelor și frazelor din textele sacre ? Sau acolo este rezerva de cadre pentru cine știe ce altă emanație ? Pentru inventarea unor noi subterfugii verbale în scopul salvării a măcar o parte din odioasa proprietate de stat ? Dar zău, era mult mai normal să fi fost pensionar ca și mine, și să ne fi plimbat pe alele Parcului Herăstrău. Poate, pentru a nu-și pierde antrenamentul, ne-o fi imortalizat disputele vreun responsabil cu urechea și magnetofonul ca și pe omul de pe margine ?

Dar domnule Opreșcu, se revinim la ale noastre.

D.O. : Mi-e teamă că nu mai putem aborda temele micii întreprinderi, progresului economic și tehnologie, controlului de stat asupra economiei...

I.L. : Domnule Opreșcu, discuția noastră a întrecut de mult limita fixată. Tema acestei întrebări mi-e foarte apropiată și aș păcătuî față de mine însumi dacă aș trăs-o pe scurt. Dacă vreodată o să vă intereseze, am putea angaja o altă discuție.

Interviu realizat de
DAN OPREȘCU

III

PAVEL CÂMPEANU

Piața în stalinism

In epoca noastră tendința puterii de a-și extinde atribuțiile dincolo de sfera politicului propriu-zis nu se mărginește doar la societățile organizate după modelul stalinist. Exemplul cel mai concludent în această privință îl constituie economiile de război. „In decursul celui de al doilea război mondial — subliniază J. Krejčí — (când) in multe țări economia era reglată, ca o măsură temporară, numai prin măsuri administrative cum ar fi cotele de producție, raționalizarea consumului, controlul prețurilor și salarilor. Toate celelalte competențe decizionale privind economia, precum politica folosirii forței de muncă, contactele comerciale și distribuția profiturilor, erau lăsate proprietarilor și managerilor individuali” (Jaroslav Krejčí, *Classes and Elites in Socialist Czechoslovakia*, 1976).

Din acest punct de vedere două aspecte mi se par deosebit de semnificative pentru tema pe care o discut. Cel dintâi: societăți întemțate pe autoreglarea economică ajung în situații în care impun limitări severe acestei funcții vitale a pieței. In astfel de situații agentul acestei limitări severe acestei funcții vitale a pieței, toare, devine un substitut parțial al pieței, este invariabil puterea politică. Sub aceste două aspecte apar anumite similitudini între țările capitaliste în stare de război și țările staliniste în stare de pace: in ambele cazuri puterea asumă in mod direct reglarea extra-economică a activității economice. Dar dincolo de aceste similitudini subzistă diferențe considerabile. Printre altele: in situații de război apelul la reglare extra-economică nu decurge dintr-o necesitate intrinsecă a economiei in cauză, ci dintr-o circumstanță exterioară cu caracter excepțional; acest procedeu este temporar, durata întrebunțării lui este durata circumstanței care l-a provocat și a consecințelor ei; in sfârșit, această reglare extra-economică nu tinde să suprimere reglarea economică, sau să și-o subordoneze, ci pur și simplu coexistă cu ea; efectul general al acestui tip de particularități este că asumind in mod excepțional și, deci, temporar aceste competențe puterea își modifică funcțiile, dar nu și natura sa politică — pierderea alegerilor din 1945 de către organizatorul victoriei britanice, Churchill, constituie poate exemplul cel mai elocvent al acestei persistențe.

Dacă in țările capitaliste acestea nu sînt decât abateri funcționale care nu transformă structurile puterii, in stalinism, dimpotrivă, remarcă același autor, „concentrarea puterii la nivelul suprem implică de asemenea proprietatea a virtual tuturor mijloacelor de producție, incluzind controlul exclusiv asupra a ceea ce urmează a fi produs, la ce preț și cu ce cost, precum și monopolul forței de muncă”. In virtutea acestor similitudini și distincții s-ar putea presupune că stalinismul reprezintă continuarea economiei de război in starea de pace. Plauzibilitatea acestei presupunerii se bazează pe un fapt cardinal: ambele economii, cea de război și

cea a stalinismului, își canalizează principalele resurse către producerea de obiecte care, neservind in mod direct consumului, provoacă in mod indirect restrîngerea lui.

In versiunea pe care i-o imprimă stalinismul, efortul de industrializare este organizat pe aceleași baze ca și efortul de război: societatea civilă devine o unitate militară globală, slăbită să execute fără cea mai mică ezitare toate comenziile al căror sens general se îndreaptă spre o

augmentare maximală a producției și spre o reducere maximală, corespunzătoare, a consumului. Ceea ce stalinismul imprumută de la economia de război nu este deci numai reglarea extra-economică, ci și obiectivul ei general care semnifică sacrificarea consumului in favoarea producției.

In urmărirea acestui obiectiv, asemănător economiei de război stalinismul impune pieții anumite limitări funcționale: spre deosebire însă de economia de război el îi impune deasemenea limitări structurale și deci ireversibile. Prin limitări funcționale înțeleg inainte de orice impedirea pieței de a determina valoarea produselor susceptibile să intre in circuitul schimburilor economice. Prin limitări structurale am in vedere contractia impusă aceluiași circuit, contractie care scoate in afara influenței pieței elementul cel mai vital al economiei: forțele productive ale societății, mijloacele sale de producție și forța sa de muncă.

In felul său stalinismul posedă o piață a bunurilor de consum, dar nu și una a mijloacelor de producție sau a forței de muncă. Sub această orînduire mijloacele de producție nu pot fi nici vindute nici cumpărate, circulația și chiar existența lor se desfășoară integral in afara pieței. Slăbită să se vindă, forța de muncă nu poate fi cumpărată. Descompunerea actului natural de vânzare-cumpărare intr-o vânzare obligatorie și o cumpărare interzisă anulează practic schimbul, și prin urmare

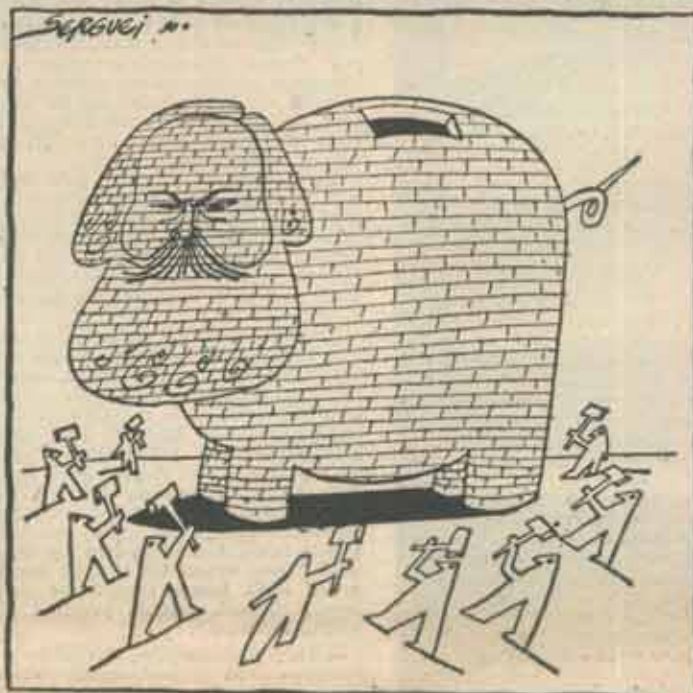
pieța obiectului respectiv. Excluzînd in afara pieței forțele de producție tehnice și umane stalinismul urmărește să prevină transformarea lor in capital, adică in proprietate privată. Îndreptată împotriva capitalului, abolirea proprietății private alterează profund piața. Structura ei este substanțial amputată, funcționarea ei grav perturbată, toate acestea fiind menite să servească industrializării anti-capitaliste.

Asumarea de către putere a rolului de agent al acestei industrializări nu se justifică numai prin absența unor agenți operaționali alternativi, dar deasemenea prin atașamentul lui față de moștenirea anti-capitalistă a revoluției. Din punctul de vedere al acestei moșteniri puterea este pusă in situația de a înfăptui industrializarea împiedicînd constituirea ambianței sociale și economice care îi este proprie. Conversiunea forțelor industriale de producție in capital, care a reprezentat motorul industrializării anti-capitaliste, reprezintă interdicția supremă in industrializarea anti-capitalistă de tip stalinist.

Opoziția față de capital devine opoziție față de proprietate, indiferent de forma ei. Pe măsură ce această opoziție își atinge scopul societatea însăși este in întregime deposedată, bogăția ei este sustrasă oricărei forme de repartizare efectivă, singura repartizare, cea juridică, rămîne strict formală. Suspendată intr-un vid social, fără nici un posesor real, averea națională cade intr-un chip aproape automat in mâinile puterii centrale. Prin funcțiile economice ce-i revin in acest fel, puterea devine monopolul global al unei proprietăți pe care formal nu o posedă, dar de care practic dispune așa cum vrea. După părerea mea alt de larg acceptatul concept de totalitarism obținează acest caracter esențial al organizației socio-economice staliniste. In scopul delimitării acestor particularități fără echivalent in alte orînduiri am propus încă din anul '70 conceptele „vacuum de proprietate” și „monopol global” (*The Synthetic Society*, M.E. Sharpe, New York, 1980).

Abia ca urmare a acestei schimbări societatea post-revoluționară se transformă dintr-un regim politic intr-un mod de producție pe care, spre a evita propria lui terminologie, prefer să îl numesc stalinist. Mulțumită acestei transformări de fond, anti-capitalismul prematur nu mai subzistă datorită doar impunerii sale de către puterea politică, ci deasemenea datorită reproducerii raporturilor sociale generate de centralizarea sub această formă a puterii economice. Împreună cu mijloacele de producție și forța de muncă supuse controlului său exclusiv, monopolul global se plasează el însuși in afara pieței. Piața poate regla distribuția și redistribuirea proprietății, dar nu dispariția ei. Prin dizolvarea proprietății ca realitate economică, piața își pierde in același timp premiza și funcția ei generală, ea devine un simulacru de piață.

(Va urma)

Caricatura din „LE MONDE”

Scrisoare deschisă domnului Ion Iliescu

(Urmare din pag. 1)

2. asumarea explicită a eșecului istoric suferit de teoria și practica marxism-leninismului, disocierea explicită de respectiva teorie și practică;

3. in virtutea acestei disocieri, inițierea investigării istorice și, acolo unde este cazul, penale, a întregii perioade 1944—1989;

4. stimulara și respectarea independenței crescînde a societății civile față de stat, condiție hotărîtoare a progresului spre democrație;

5. ca o aplicație a acestui principiu, recunoașterea faptului că elaborarea strategiei de reconstruire a societății românești nu reprezintă un monopol al guvernului ori statului, ci trebuie să angajeze in măsura cea mai largă cu putință toate forțele creatoare și competențele reale ale țării;

6. asimilarea criticii a experienței acelor țări ale căror încercări de a ieși din comunism pe calea reformelor de sus au eșuat fără excepție. In lumina acestui eșec general, așezarea propriei noastre strategii a destalinizării pe următoarele premise:

a. principalul pericol care amenință tranziția țării noastre spre democrație îl constituie recurența comunismului;

b. principalul obiectiv al respectivei strategii constă ca atare in ruptura pozitivă cu trecutul;

c. principala forță a procesului va fi reprezentată de capacitățile creatoare ale societății ineseși;

d. principala modalitate de desfășurare a procesului o va constitui transformarea concomitentă și convergență a structurilor politice, economice și sociale ale țării;

e. principala condiționare a procesului o reprezintă desfășurarea lui cu un cost minim in termeni sociali și umani.

III. Afirmarea efectivă a unor asemenea valori și principii democratice impune restaurarea profundă a reitoricii publice și, mai ales, modalității corespunzătoare de acțiune. Astfel:

1. Intrucît majoritatea celor care au votat pentru F.S.N. nu au fost membri ai P.C.R., formarea noului guvern să fie încredințată unei personalități care nu a făcut parte din numita organizație;

2. același principiu democratic elementar să călăuzească formarea noului cabinet;

3. in același spirit să se treacă la refacerea sistematică a aparatului de stat, acordîndu-se o atenție specială reprezentanților tinerei generații, care și-au dovedit prin fapte atașamentul lor la cauza revoluției, precum și ai minorităților naționale a căror participare la conducerea vieții publice a fost sistematic redusă, in deosebi in ultimii ani ai dictaturii.

4. să se inițieze constituirea unei comisii parlamentare speciale, avînd misiunea de a cerceta activitatea Securității inainte și după revoluție, precum și in timpul ei. Să se pună la indemîna acestei comisii toate mijloacele necesare pentru a efectua această cercetare și pentru a informa opinia publică asupra rezultatelor obținute.

IV. Grupul pentru Dialog Social apreciază că astfel de orientări și luări de poziții ar putea ajuta la atenuarea tensiunilor actuale, la crearea unui climat propice operei de reconstrucție care ne așteaptă. In ce îl privește, Grupul pentru Dialog Social se declară gata să contribuie prin toate mijloacele care îi sînt accesibile la înfăptuirea acestei opere.

APEL

GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL consideră de datoria să și-și definească poziția fără întîrziere și fără echivoc cu privire la demonstrația din Piața Universității, contribuind astfel la instaurarea unui climat dinamic și nonviolent in viața noastră politică.

Scopul oricărei manifestații politice este de a exprima limpede incredere sau nemulțumire față de putere. In acest caz, demonstrația permanentă din Piața Universității și-a îndeplinit misiunea principală, chiar dacă nu și-a îndeplinit toate scopurile. Ea a reușit să dovedească adevărul unei părți importante a societății noastre la principiile enunțate in Proclamația de la Timișoara. Ecolul ei peste hotare a fost, se poate spune, excepțional. Dovezile de solidaritate și înțelegere, impresionante, au venit din toate colturile lumii. Dintre cei care vor contribui decisiv la construirea României de mine, un mare număr au fost prezenți in piață. Aproape toți au dat dovadă de curaj, demnitate și uimitoare tenacitate, nelăsîndu-se provocați sau intimidați. Autoritățile care, inițial, au încercat să aplice forța pentru dispersarea manifestației au fost silite să renunțe. Nu au izbutit nici compromiterea, discreditarea manifestațiilor, cu toate mijloacele de propagandă pe care le-au avut, numai și numai ele, la dispoziție. Cînd președintele C.P.U.N. și-a cerut public scuze pentru epistula de „galan”, s-a răcunoscut implicit faptul că o insultă poate deveni un titlu de noblete. Zi de zi, timp de o lună, mesajul demonstrației din Piața Universității a fost rostit rîspicat: nici o formă de neocomunism!

Deși demonstrații și autoritățile și-au afirmat, fiecare in parte, intenția angajării unui dialog — pentru care Grupul nostru s-a pronunțat de la bun început — dialogul nu a avut loc. Totuși, ni se pare că un guvern nu este responsabil doar față de susținătorii săi, ci și față de cei care îl contestă. Ca atare, conducătorii de azi ai țării sînt moralmente obligați să facă un pas in întîmpinarea revendicărilor care li s-au prezentat.

Totodată, considerăm că, față de condițiile create la 20 mai, continuarea manifestației ar fi neadecvată, cu atît mai mult, terribilele suferințe pe care le implică o prelungită grevă a foamei, și că, in clipa de față, aceste modalități de protest trebuie să facă loc altor forme ale acelei opoziții fără de care o societate democratică nu poate exista.

Despărțîndu-se de iluzia că obiectivele finale ale demonstrației ar putea fi atinse in cel mai scurt timp, participanții la mitingul permanent din Piața Universității nu au nici un temel real de a se simți descurajați. Ei trebuie să fie convinși că au obținut o victorie morală și că, in multe alte forme, in spirit civic și democratic, lupta împotriva comunismului va continua.

Cît privește Grupul pentru Dialog Social, membrii săi doresc să stăruie in misiunea pe care și-au asumat-o inainte de aceste evenimente, anume aceea de a proceda la analiza critică a problemelor adînci ale societății noastre in transformare.

GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL

București, 24 mai 1990

ACENTE

Andrei Pippidi

● De ce?

În acest oraș, răstignit încă anul trecut de furia orăbă a Toapei, învrăbit astăzi de răfuleți și prejudecăți pătimase, în acest oraș stau să moară 13 oameni care fac greva foamei fără să li se dea nici o atenție nici de autoritățile naționale, mindre de succesul lor electoral, nici de oamenii de afaceri străini și indigeni care benchetuiesc alături. Cât despre reprezentanții presei celei mai libere, ei nu pleacă acasă, ca să-și scrie reportajul despre aceste alegeri la fel de ciudate ca revoluția care le-a precedat.

De acolo de la ei, vin înecate dovă-lui uluitoare care, dacă sînt adevărate, confirmă cele mai grave învinuiri aduse până acum noii conducere a țării și, dacă sînt false, sînt o calomnie ticănoasă. Ar trebui să știm care din două. Totuși, deocamdată, nimeni dintre cei în cauză n-a răspuns. Acoasă curiosă indiferență cu care generalul de securitate care a ajuns urmasul lui Hasdeu și Onciul la direcția Arhivelor Statului nu se sîchimește că a fost denunțat ca spion și trădător. Cum ar putea fi altfel cînd un ministru de interne minte liniștit la televiziune, fiind sigur că în această țară, în virtutea unei îndelungate tradiții democratice, nimeni n-o să dea crezare studenților care-l aruză? Cîte milioane de struți sîntem aici, scobind cu capul în nisipul umed de așge?

Și acum, supremă insultă pentru buna noastră credință, pe străzi s-au răspîdit de cîteva zile... nu manifeste clandestine, ci afișe, desigur mai capabile să trezească revolta: ele anunță apariția revistei **România Mare**. Director, Eugen Barbu, avînd drept redactor șef pe fidelul său aghiotant Corneliu Vadim Tudor. Într-adevăr, era nevoie să se isprăvească întii alegerile, așa cum au fost, ca să iasă lor la lumină această incomparabilă pereche! Afișul are ca marcă un vultur brâncovenesc, nobilă stemă pe care banda de răufăcători o va țereli fără rușine. Titlul e menit să excite naționalismul, irresponsabil și provocator, într-o situație pe care, atît înainturul hotărîrilor cit și dîncolo de ele, o pîndesc prea mari primejdii ca s-o jucăm la zaruri. Mai puțin decît orice are dreptul să vorbească de „România Mare” tocmai condeierul cel mai venal și mai cinic, omul cărui, ca plagiator dovedit, Academia Română se pregătește să-i retragă calitatea uzurpată de membru al ei. De altfel, cei doi babuini gata să se arunce pe un nou trapez, își propunseră demult serviciile spre a organiza campania electorală a Frontului. Într-o scrisoare către primul ministru, adulatoarii de profesie cereau aprobarea pentru o publicație cărăia ar fi vrut atunci să-i dea numele de **Neamul Românesc**, în care să-și exercite talentele și să-și folosească experiența. Cîtînd Azi și re-lalte foi de scandal și propagandă care gravitează în jurul Frontului, îți vine să crezi că **Săptămîna** a creat chiar o școală de ziaristi și că, totuși, propunerea lui Eugen Barbu n-a fost respinsă decît formal. E de-a-juns să vadă cineva intrarea redacției **României Mari**, luxoașă, ca o intrare de bancă, pe Calea Victoriei, ca să înțeleagă ce fonduri are la dispoziție noua revistă. Probabil, s-a făcut țărâștă apel la un vechi prieten din timpurile bune, dl. Iosif Constantin Drăgan. Și, toate astea, de ce?

Fără îndoială, oricît de îndreptățite ar fi fost în ianuarie speranțele noastre că vom vedea schimbîndu-se numai decît fața țării, a trebuit să ne despărțim de această iluzie. Exact așa cum nu pot fi nimicite, cu dinamică, palatetele habilnice din Central civic sau blocurile din Piața Victoriei, tot așa o societate întregă nu poate fi reformată cît ai bate din palme. Dar, măcar, am fi dorit să putem crede că există intenția de a o face. Structurile moștenite sînt toate la locul lor, ca aceste construcții greoaie și amenințătoare. Perspectiva de a trăi în continuare cu ele, de a ne putea în viitor chiar reobșni cu ele, este intolerabilă.

Din ce în ce mai des, zilele acestea, am auzit tineri spunînd că, în decembrie, am fost prostiiți, înșelați, vînduți, victimele unei monstruoase păcăleli. Ar fi avut atunci dreptate cei care, neincredători, s-au închis în casă, în fața televizorului? Nicidocum. Dacă n-ar fi eura nici o picătură de așge, n-ar avea nimeni dreptul să se amestece nici acum. Acest drept ni l-au dat numai aceia care, fără să se gîndească o clipă la strategiile întortocheate ale puterii, și-au dat viața ca să sperie însăși ideea de Revoluție. Jertfa lor trebuie să fie de-a pururi un exemplu pentru români. Să dea numai Dumnezeu să fie și ultima pe care Libertatea o cere tinerilor noștri!

Fiindcă, orice ar zice epigonii teoriilor machiavelice, Statul nu e doar o mașină economică și politică. Statul e, înainte de toate, o valoare morală.

Un porumbel, după o șuetă cu Picasso
Fotografie de BRASSAI

ACENTE

Sorin Vieru

● Vom naviga într-adevăr în direcția unei Suedii?

Semnificația victoriei electorale a Frontului Salvării Naționale este complexă și foarte, foarte discutabilă. Dar cred că alegătorul care a votat pentru Front nu a votat în cugetul lui pentru sistemul partidului unic, ci pentru o reformă în același timp efectivă și acceptabilă din punctul de vedere al costului ei social. În campania sa electorală, Frontul a promis că va satisfăce aceste două doleanțe, care nu se armonizează prea bine. El a promis pace socială, stabilitate, redresare economică, s-a pronunțat pentru economie de piață, privatizare, implementate ferm, dar prudent; prudent, dar ferm. El s-a angajat să creeze un cadru politic în care orice partid antitotalitar să fie liber să-și desfășoare activitatea.

A promite este... proletar; a-și îndeplini promisiunea este... burghez. Societatea noastră civilă așteaptă din partea noului (cît de noul?) establishment politic îndeplinirea promisiunilor. Vom naviga într-adevăr în direcția unei Suedii, spre țăr-

mul prosperității, spre încarnarea palpabilă a unui social-democrațism care se dovedește ca ziua de noapte de doctrină și practiciile comuniste? Ni s-au dat asigurări că strădaniile conducerii politice vor merge în această direcție...

Criticile după care poate fi apreciat sensul evoluției sînt destul de clare. Este bine să ni le reamintim mereu.

În primul rînd, viitoarea constituție, garanțiile constituționale, gradul de concordanță a vorbeli cu fapta.

În particular, libertatea deplină, neîngrădită, a expresiei și organizării la un nivel comparabil cu cel atins în țări cu vechi și stabilă tradiție democratică. A ne închipui că putem trece de la o economie ruinată, ineficientă, la una prosperă în cîteva ani (asa cum au sunat unele declarații electorale) este, ne temem, o mare exagerare. Dar a trece în cîteva luni, și nu în cîteva ani, la o largire hotărîtă a libertății de expresie, de manifestare este realist, este posibil, este necesar. Europa în care dorim să ne integrăm este dispusă să ne ajute înediat, generos, fără condiții politice. Dacă televiziunea va înceta să fie monopol de stat, dacă vom avea multe posturi de radio, mai multe canale de televiziune, inclusiv particulare, dacă noul cadru legal pentru mass media va fi pe măsura aspirațiilor proclamate, atunci credibilitatea mișcării spre democrație va spori, ceasul integrării în comunitatea europeană va veni mult mai repede. Tot astfel, o serie de reglementări și practici ar trase moștenite de la vechiul regim, care pun piedici în calea exercitării reale a dreptului de liberă asociere, organizare și expresie vor trebui abolite (cîteva exemple: chiriile exorbitante percepute pentru localurile organizațiilor, sistemul de impozite pe veniturile realizate de organizații care nu urmăresc profituri materiale, vechi lege a drepturilor de autor, toate așteptuți o drastică revizuire).

Un al doilea criteriu este măsura în care descentralizarea, privatizarea, sistemul de piață devin realități efective.

Un al treilea criteriu ni-l oferă măsurile întreprinse în direcția integrării europene, precum și frecvența și varietatea contactelor cu înșiși și organizațiile din lumea întregă.

Sistemul comunist a dovedit o ingeniozitate inegalabilă în trecerea aparențelor, a vitrinelor liberale, dincolo de care, înăuntrul magazinului, nu găseai mare lucru. Iluzionismul politic a reușit să înșele societatea noastră, dar, mai ales, opinia publică occidentală, poate chiar și guvernul, pînă prin anul '80. A fost unul dintre cele mai redutabile succese ale regimului. În prezent, societatea noastră se maturizează. Așa cum spunea un mare american, poți prosti toată lumea pentru un timp, pe unii îi poți prosti tot timpul, dar nu poți prosti toată lumea pentru tot timpul. În lumea de azi, șansele prostirii sînt în vădită diminuție.

În timpul campaniei electorale s-au făcut promisiuni generoase. Să vedem dacă faptele vor onora promisiunile, dintre care o bună parte sînt realiste. Vom aplauda sincer și vom sprijini orice pas în direcția cea bună. Vom semnala și dezaproba, vom pune sub lupă gîndirile critice inconsecvențe și amnezii.

Perioada care începe este critică. Dacă pierdem azi trenul dezvoltării economice și al integrării europene, dacă rămînem pe peronul subdezvoltării, alt tren nu se va ivi prea repede. Vom rămîne, așa cum spune o vorbă săgălnică și amară, o „țară în curs de înapoiere”, o țară în curs de subdezvoltare, adică, vorba poetului, o țară tristă, plină de humor. O mare șansă va fi ratată.

22 mai 1990

BRASSAI

Expoziția este urmată de alta, la Photographer's Gallery din Londra ce se bucură de asemenea de un enorm succes. Fotografiele sale preferate nu au fost însă și cele alese de public sau de critică, așa încît după ultima expoziție a trebuit să admită că „selecția finală o va face timpul”.

EMANUEL PĂRVU

ACENTE

Dan Oprescu

● Nici un macaz la orizont

Se spune că alegerile de la 30 mai sînt cîștigate de Ceaușescu. Mai exact, că pregătirea acestor alegeri s-a făcut vreme de decenii, imediat după celelalte alegeri, din toamna anului 1946. Acum, roadele s-au cîșt, iar F.S.N. este pregătit să le culeagă, cu eforturile de rigoare, totuși.

În România, dictatura comunistă a fost de o extremă duritate. În sensul că mai întii a umilit, iar apoi a distrus practic societatea civilă: colectivizarea agriculturii, etatizarea mijloacelor productive, controlul central asupra tuturor palierelor sociale, n-au avut drept scop decît aservirea întregii societăți puterii politice și, mai precis, statului. La rîndul său, acesta din urmă a însemnat un grup restrîns de burocrati, care în ultima vreme au căutat să se prezinte drept tehnocrați, legitîmîndu-și astfel fireasca dorință de menținere a puterii.

În absența unei veritabile societăți civile, partidele politice nu pot fi adevărate partide, adică nu pot reprezenta interesele, năzuințele etc. ale unei părți din societate; la noi, după 22 decembrie 1989, toate așa-numitele partide (inclusiv F.S.N.) sînt grupări avînd drept scop dobîndirea și/sau păstrarea puterii politice, definite prin coagularea în jurul unei (unor) personalități. Cîteodată, nici măcar în jurul unor personalități, ci al unor simple personaje. Democrația românească viitoare nu este o problemă de înființare a unor noi partide, de perfecționare a platformelor-program sau de promovare a unor lideri charismatici, ci, întii de toate, una care privește reconstrucția societății noastre civile.

Neregularitățile campaniei electorale, ca și cele ale scrutinului propriu-zis, nu vor fi influențate, în realitate, în mod decisiv opțiunea electoratorului, după cum nici prezentarea trunchiată a realității politice de către televiziune n-a manipulat alegerile într-o manieră hotărîtoare. Alegerile au fost manipulate, ca să spunem așa, de tovarășul Nicolae Ceaușescu (dar și de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej etc.); de aceea, observatorii străini (folosînd presa internațională) n-au contat în 1990 mai mult decît în 1986, dar din pricină deosebite. În 1986, marile puteri învingătoare în cel de-al doilea război mondial aveau nevoie de alegeri „libere” (adică recunoscute de toată lumea) spre a se putea încheia tratatul de pace cu România. În 1990, formațiunea politică majoritară n-a avut nevoie de matrapazlieuri demne de regia unui Pristanda, tocmai datorită bunei prezîțiri, de decenii, a acestor alegeri: marea fraudă electorala n-a constat în furtul cîtorva urne de vot, ci, în muștrarea lăuntricului celor mai mulți români.

Care este însă misterul sprâinului masiv de care se bucură F.S.N.? Lungii ani de dictatură comunistă au produs un fel de „spălare a creierelor”. Îndeosebi în ceea ce privește politica și îndeosebi în ceea ce privește categoriile socio-profesionale cele mai defavorizate (dar care, din perspectivă electorală, sînt majoritare). Astăzi, la noi, cea mai mare parte a electoratului se află în situația candidelor suflete pentru care Domnul a lertat celulele Nimive de multimea păcatelor sale (cf. Cartea lui Iona), adică nu poate deosebi stînga de dreapta. Și tot n-ar putea-o face, chiar dacă ar avea cunoștințe politologice înecite deci are în prezent, pentru că existența unor orientări politice de stînga, de centru sau de dreapta este legată de existența unei societăți civile.

Aparatul burocratic pe care s-a scrișit dictatura comunistă a fost, în ansamblu, deosebit de voluminos și vizuros; pînă și Ceaușescu îl mai rețea, din cînd în cînd, pe la colțuri. De asemenea, acest aparat a fost unul multilateral, cu ramificații specifice în largi părți ale populației (deci ale actualului electorat). Aparatul de Securitate cu întreaga sa rețea de informatori și complici, a putut și el furniza semnificative contingente electorale F.S.N.-ului, deoarece numai această formațiune poate decora data garanția păstrării secretului asupra activităților reproabile trecute; cit privește dimensiunile acestui contingent, ele nu pot fi decît sugerate, observînd, de exemplu, numărul persoanelor implicate în cazul Gheorghe Ursu.

Devenit aproape analfabet din punct de vedere politic și politologic, electoratul românesc a crezut că se află într-un regim democratic pluripartitist, dacă tot au fost oficial înregistrate peste optzeci de așa-zise partide; în realitate, sîntem (și vom mai fi încă multă vreme, se pare) într-o perioadă de tranziție de la dictatură la democrație, iar această etapă nu se poate încheia decît odată cu reconstrucția unei noi societăți civile românești. Abia atunci muncitorii vor putea avea partidele care să-l reprezinte cu adevărat (social-democrate, socialiste etc.), abia atunci țărani își vor exprima politic interesele prin partide proprii (de tip agrarian etc.); la fel, celelalte clase și categorii socio-profesionale. Adoptarea, pentru grupări politice noi, a unor denumiri tradiționale este derutantă, adesea, chiar pentru conducătorii respective. În genere, partidele așa-zis istorice (P.N.T., P.N.L. și P.S.D.) nu sînt continuarea partidelor cu același nume din timpurile democrației burghize românești, ci partide noi, care ar trebui să-și clarifice care le este baza electorală, care ar putea fi clasele și categoriile sociale și profesionale în stare să le susțină și pe care să le exprime politicește. Partidul Național Tărănesc (creștin și democrat) nu este P.N.T.-ul interbelic, partidul lui Maniu și al lui Mihalache (adevărât partid de masă, în orientarea cărui se făceau strîmte, ciștoasă, tendințele socializante), ci un nou partid, de formulă demo-creștină, ce a păstrat doar numele și simbolica național-tărănistă în vederea trezirii enunțurilor nostalgice, în principiu profilabile electorale. P.N.L. nu poate fi P.N.L.-ul Brătienilor, al bancherilor etc., și nici mîșcar al tăfăreștilor, căci îi lipsește complet baza socială și economică ce l-a făcut posibil în timpurile sale de glorie; actualmente, P.N.L. este gruparea politică din jurul d-lui Radu Câmpeanu.

Cît privește F.S.N.-ul, el nu-i un partid socialist (cu atît mai puțin unul neocomunist), chiar dacă ar vrea să fie așa ceva, și chiar dacă unul dintre liderii săi, în elipsele lor de reverie, își imaginează că exprimă interesele unor largi părți de lucrători industriali, agricoli și intelectuali; din motive conjuncturale (revoluția sîngeroasă din decembrie, dar și neputința electoratului de a distinge între comunism și socialism), nu s-a putut constitui ca partid socialist (pînă și trandafirul a fost colorat în albastru...), în trecut fie spus, e ușor de imaginat ce ar fi F.S.N.-ul fără d-l Ion Iliescu.

Pentru actuala etapă de tranziție, F.S.N. putea fi gruparea care să domine viața politică, a țării încă o bună bucată de vreme, fără să întîmpeie practic nici o opoziție; ea ar fi putut fi chiar formațiunea politică a cărei menire era să realizeze reconstrucția societății civile românești și, în acest fel, ar fi fost chemată să-și pregătească propriul mormînt. Din păcate, conducerea F.S.N. a acceptat în importante esaloane ale puterii numeroase cadre ce se distinseseră, într-un fel sau altul, în timpul „odiosului” dictatură („și sinistrați sale soții”); s-a născut, astfel, o contestație ce privește în principal persistența nomenclaturii la nivelele decizionale.

Alegerile de la 20 mai vor fi fost, din punct de vedere tehnic, libere, iar strălucite, după cîteva mirifici fătarnice, se va grăbi să valideze rezultatul lor; ar fi însă o mare eroare să se fetisizeze acest rezultat, prezentîndu-l drept voința poporului, exprimată în mod democratic. Cu majoritate de voturi, în cadrul unor alegeri libere, desfășurate după toate regulile democrației occidentale, a devenit Adolf Hitler cancelar al Germaniei la începutul anului 1933. În mod democratic, cu majoritate de voturi, democrația abeniană l-a condamnat la moarte pe Socrate și, apoi, a decis faza excedite în Sicilia, care a reprezentat sinuciderea Atenei; tot în mod democratic, prin nelămuriri, și-a manifestat poporul voința de a-l elibera pe Berșaba și a-l crucifica pe Iisus. Electoratul, chiar într-un sistem ce respectă formal principiile democra-

ției, se poate comporta în anumite momente istorice nu în calitate de **demos**, ci de **ochlos**, iar ochlocratia, sub masca democrației, este demult știută și analizată de istorici și teoreticieni (la noi, în mod magistral, de către I. Budal-Deleanu). Felurile forme de fiutare a opiniei publice, hipostatizate în supremă instanță infallibilă, nu exprimă opțiuni democratice, ci populiste, iar accentele populiste (cu nuante demagogice, uneori) au putut fi depistate în cursul campaniei electorale la reprezentanții tuturor partidelor, inclusiv la cei trei candidați pentru funcția de președinte.

Singurul motiv de optimism rămîne, aparent paradoxal, situația catastrofală în care se află economia românească; mi se pare evident că, în fața acestui monstru care e, de pildă, industria noastră nu se poate adopta poziția jumătăților de măsură. Nu cred că România s-ar afla în situația unui automobil, care poate s-o cotească, după bunul plac al soferului, la dreapta sau la stînga, ci în situația unui tramvai care e nevoit să moară înainte pe sine, cel puțin cîta vreme la orizont nu se întrevide nici un macaz. Drumul este clar: descentralizare, privatizare, investiții străine etc. Cu alte cuvinte, tot atîtca elemente în măsură să facă posibilă renascerea societății civile. Strălnăitatea va investi în România, indiferent de guvernul aflat la cîrmă, iar din punct de vedere formal există justificarea că la noi s-au ținut alegeri libere. După ce pe 28-29 Ianuarie se strigase pe străzi „Nu ne vindem țara!”, C.P.U.N.-ul a adoptat cea mai liberală lege a investițiilor străine din lume, după știința mea, iar faptul că aici forța de muncă se vindă (și se cumpără) la un preț derizoriu în comparație cu nivelul general din țările civilizate va contribui, cu siguranță, la o avalanșă de capitaluri străine. Lipsa unor sindicate puternice, a unei legislații care să protejeze modul înconjurător de agresivitatea anumitor industrii și mulți alți factori de această natură vor putea transforma țara noastră, cu puțin noroc, într-un fel de Coreea de Sud a Europei. Graba observatorilor guvernamentali americani de a recunoaște **fair-play-ul** alegerilor de la 20 mai nu se poate explica decît prin dorința de nestăpînit de a face afaceri grase cu România; așa cum i-au vîndut uraniu îmbogățit lui Ceaușescu (sau arme Aviatolahul), vor „coopera” și cu noul guvern, respectînd însă consecințele ce decurg din poziția geopolitică a țării noastre.

Modelul suedez este departe de noi, pentru că ține, totuși, de Europa; în ceea ce privește țările, ca întotdeauna, României i se poate, încă o dată, prevedea un viitor mai degrabă astatic.

ACENTE

Tia Șerbănescu

● Ce-am făcut?

„De cinci luni încoace toată lumea face politică”. Această frază auzită și răsuțită din toate părțile merită să ne pună pe gînduri. Dar cite mirări pe tema aceasta n-am auzit! „Au ajuns femeile, domnule, mari politice, toată ziua își dau cu părerea!” Sau: potîm, și copiii, și elevii, în loc să-și vadă de carte, fac politică! Chestiunea e valabilă și pentru pensionarii, bucurate și preșcolari. Așadar, ideea e că toată lumea, de cinci luni încoace, face politică. Dar așa să fie oare? Oare „politică” se cheamă zarva mai mult sau mai puțin decentă în care ni se pierd sau ni se disting glasurile răgușite?

Cu să nu întîm prea mult vorba voi spune că, după opinia mea, s-a făcut oare, numai politică nu. Discuțiile infirmitate, procesele de intenție, răbufnirile, agresivitățile, certurile pe stradă și în familie (duse, uneori, pînă în fața divorțului) nu cred că înseamnă, așa cum preîntîm noi — incintați că, după ce am injurat bine „golani” de la Universitate, se cheamă că am luat parte la ea — politică. Cred că tot ceea ce numim noi atît de enfatic „a face politică” este de fapt, un eufemism sau chiar un pseudonim pentru ceea ce inevitabil regăsim de sine (individuală, sau de grup) de după o catastrofă. Un fel de redefinire a personalității fiecăruia în funcție de coordonatele actuale ale realității.

Felul în care am participat fiecare la aceste discuții mai mult sau mai puțin colective, felul în care am optat pentru o cale și felul în care am argumentat-o n-a însemnat politică, ci o regăsire a condiției noastre umane — abandonată atîta amar de ani. Rezultatul acestor „faceri de politică” este că populația s-a trezit, în chip neașteptat de brutal, împărțită în două: o majoritate (masivă, ținînd spre o unanimitate, de data aceasta, jonantă) care a refuzat să-și reconsidere modul de viață acceptînd (implicit) ce a fost cu condiția unor îmbunătățiri de suprafață și o minoritate (înerminată de „vehemență proletară”) care a refuzat să accepte condiția umană aceală care i se

Trațative în arondisment

Fotografie de BRASSAI

rezerva!

Si asta se cheamă oare politică? Ce e politic în faptul că majoritatea se mulțumește fie cu „stabilitatea” și „linistea” de dinainte, fie cu privilegiile pe care le-a moștenit sau le-a dobîndit în vremea Revoluției? Ce e politic în faptul că minoritatea și-a îngăduit să spere mai mult și să opere exigentele impuse de Revoluție și de martirii ei? Ce e politic în faptul că majoritatea se mulțumește cu opinia generală sau minoritatea revendică opinia personală? Ce e politic în faptul că intelectualii de frunte (cum se spune) s-au arătat atît de repede dispuși să justifice acțiunile noii puteri? Atîtădinea lor nu e defel politică ci... morală. În urma acestor cinc luni de agitație deloc europeană ne-am ales cu un cor fals triumfător și cu o grădina mare de tot care cultivă o singură floare: trandafirul. Oriet ar fi de vastă și de multicoloră această grădina, ea are și va avea un singur parfum. Și dacă, așa cum se spune, cu o singură floare nu se face primăvara, atunci democrație — cu atît mai puțin.

O grădina cu un singur soi de plantă e monotonă și adormitoare; ba, chiar, e, într-un sens mai larg și în perspectivă, pustie. Ce se întîmplă cu această grădina cînd sezonul unei flori va trece? Ce se întîmplă cu noi dacă admitem o singură opinie? Această unanimitate nu înseamnă, cred, triumful unei unități ci pericolul unei reduceri la un sens unic — chiar dacă ea privește cu un ochi la Suedia și cu altul la Japonia. Iar faptul că noi „am făcut atîta politică” doar pentru că să stăm „pentru prima oară bucuroși” la coadă spre a cîștiga un loc în cor și a ne pune trandafirii în păr seamănă cu o autocondamnare la, în cel mai bun caz, monotonie. E ca și cum mai mulți amatori de romante s-ar condamna și și-ar condanna și copiii și vecinii să asculte la nesfîrșit numai și numai romante. De aceea pot să revin în liniște asupra întrebării inițiale și să spun că noi n-am făcut deloc politică în aceste cinci luni (chiar nici nu stim cum e) ci cu totul altceva: ne-am dezvăluit caracterile și ne-am exercitat gusturile. Or, se știe, **de gustibus...**

ACENTE

Marcel Sășărmă

● Arhitectura greșelii

Înnul nostru național „Deșteaptă-te române!”, ce prinde în el o chemare perpetuă la însonnia rațiunii, nu a fost, și poate nu va fi, niciodată mai actual. Chemat la croirea unei noi soarte, electoratul nostru nu a ținut să strice reputația dumnică de 20 mai — dumnică, după cum știm, a orbului, sintagmă ce, dată fiind subtilitatea explozării ei de pînă acum și a unei puteri intrinseci-revelatorii, are toate șansele intrării pe o filă de istorie — prezentîndu-se la urma nematurizat politic, venind în fatimparia unei manipulații politice brute pe aici, foarte

subtile pe acolo... Un electorat timorat, deabusolat, făcînd compromisuri cu propria conștiință difuză, incapabilă să-și taste cordoanel ombilical ce-o țină într-un permanent hiat al personalității; un electorat speriat de nou și structurile acestuia, ținînd strîns în mîini, ajutor evident de o propagandă ce nu ne este deloc necunoscută, o pasăre imaginară, în schimbul celei de pe gard, vie și pînă de viață.

O greșală colectivă e totdeauna pasibilă de circumstanțe atenuante. Frica paralizantă (17), logică, a marșat o bună parte a electoratului, dîndu-ne o dovadă peremptorie că o parte a populației fatalmente nu e în măsură să fie liberă, mare parte din ea, îndreptățită sau nu, are sabia lui Damocles deasupra capului. Astfel, participant în calitate de operator la sondajul de opinie făcut de I.R.S.O.P. împreună cu I.N.F.A.S. din Germania Federală, am observat refuzul unora de colaborare la sondaj, în ciuda garanțiilor multiple pe care le dădeam, pentru siguranța proprie. Interpelat un ofițer, soția sa s-a grăbit să colaboreze în locul său, cu vădite intenții de a-și pune cariera militară în siguranță. Electoratul de vîrstă medie și înaintată era vădit deabusolat, cerînd explicații detaliate — și nu ne îndoiam că în multe locuri, mai ales la sate, i s-au dat, neștiindu-se dreptunghiul domnului Iliescu și al F.S.N.-ului — despre lucruri a căror evidență nu se putea pune sub nici o îndoielă.

În categoria celor care au dat dovadă de o minimă informație politică pot fi prinși și o serie de tineri, e drept, nu foarte mulți.

Indemnat să se privească în regim îndigen și de import, iluzionîndu-se că unii din prima categorie au născut în țara noastră pîine ca și ei, uitînd însă că cei din afară au făcut unora eforturi dramatice de a ține respirația țării în lume, electoratul a mîșcat din această momeală livrată elegant și cu insistență. Aproape întregul aparat mass-media — în spotul cel cu impact mare în mase cum e Televiziunea Română — a fost și este controlat de F.S.N. și, drept urmare, informația a fost și este drastic cenzurată — pe fondul unor repetate garanții de libertate — ochiul televiziunii vîrînd selectiv, încrunțindu-se muștrător sprincenele cînd e vorba de opoziție.

Pleticită să joace rolul profetului ce predică în pustiu, intelectualitatea, fie, se pare, a abandonat, în cea mai mare parte, campania antiibernală, fie, găsindu-și în parte osul, s-a optat, alegînd strategia minimumului efort, găsindu-și scuze dincolo de sfera metafizică.

Aceste alegeri le-am putea califica, din punctul nostru de vedere, drept libere pentru un electorat nematurizat politic, victimă a unei campanii electorale în care eficiența e produsul direct nu al platformei program, ci al suportului material stors de vechea structură din buzunarul simplului cetățean și folosit acum pentru supraviețuirea prin cosmetizare a ideologiei comuniste.

La toate se adaugă mîncina, oportunitățile unora ce, vîrînd mînosulele comunismului dărîmîndu-se, s-au declarat anti-comuniști, lovînd prin stampila de vot sub centură partidele ce l-au găzduit.

Cei care au adus țara pe buza prăpastiei sînt cei care azi promit s-o salveze, ea și cum acest pămînt ar fi un spațiu al testării ideologiilor comuniste, iar acest popor, cobaiul cosmeticienilor de stînga.

N-am putea încheia fără a arăta greșala în care a căzut o parte a Occidentului grăbit să dea credit unei formațiuni politice ca o soră bună (dacă nu se identică chiar) cu fosta purtătoare de cuvînt a clasei muncitoare, mîrînd astfel încrederea — în multe puncte nejustificată — a electoratului român.

Pentru mulți, azi și mîine, efortul greșelii, poimîne — o țară a plîngerii.

ACENTE

Victor Bârsan

● „Miorița”: triumful ticăloșilor

Prin „Miorița”, memoria colectivă a păstrat amintirea unei teribile mizerii: doi ticăloși pun la cale uciderea tovarășului lor, simbolul românului exemplar. Nu știm dacă crima a avut loc sau nu — și pentru presupusa victimă aproape că nu e important: personajul va fi proiectat, eventual, din ordinea teatrală, într-o ordine mai înaltă. În ordinea spiritului, scenariul crimei e mai curând benefic: el permite victimei să-și transfere viața într-o poezie, să-și convertească existența trecătoare în nemurire. Dar lumea realului preia frontal întreg tragedia omorului: celor de aici nu le rămâne decât să plîngă „cu lacrimi de sînge”. Lumea realului, sărăcită de ce are mai bun, rămîne o scenă în care cei puternici și ticăloși devin mai puternici și mai ticăloși — prin nu importă ce metode.

Preocupați de a compara cele o mie de variante ale poeziei, de a admira superiora imblinzire a tragediei, de a comenta subtila apariție a dativului etc., ... n-a mai fost loc pentru a observa încă un meșaj al baladetei: teribilul apăsător al nefericirii acestui pămînt de a-și devora elitele.

Furată prea adesea de o viziune triumfalistă a istoriei, ne amintim arareori că voievozii noștri cel mai viteaz a fost ucis în mijlocul taberei sale de o mină de legegii care sperau că vor obține, de la alt principe, cîteva galbeni în plus; că trupul său a putrezit într-un loc înecat de uitare. Că Tudor, răpit prea ușor dintre ai săi, a fost înjunghiat și aruncat într-o fîntînă; că trupul său nu s-a învecinat nicicînd de o îngropăciune. Că Alexandru Ioan Cuza, domnitorul cel mai bun pe care l-am avut, a fost alungat din țară de o mină de nemernici, în zorii unei zile în care bucureștenii și-au văzut de micile lor treburi, ca în oricare altă. Că Mircea Vucărescu — și alții alți seniori ai spiritualității antebelice — au fost exterminați în închisorile românești, iar rămășițele lor zac în cînci ștife ce gropi comune.

Ne-am bucurat prea curînd de faptul că putem asculta iarăși „Destăpănt-te, Române”. Atîta timp cît o parte din elita acestui popor — mă refer la cei care n-au ezitat și nu ezită să-și dea viața pentru libertatea noastră, a celorlalți — se atînge sub dispreț și nepăsarea altora dintre semenii noștri, continuăm să dormim adînc, alarmant de adînc, somnul cel de moarte.

ACENTE

Sorin Dumitrescu

● Onorată instanță, jucam table...

Să nu vă înșele titlul. Domniilor voastre, care încă vă păstrați firea și nu vă este teamă să citiți „22”, n-am intenția să vă astern sub priviri o satiră și cu atît mai puțin vreun text ironic.

Rindurile care urmează, le-am pus cap la cap cu năduf, cu exasperarea simplă a celui înecat de revoltă. Dacă aș fi profet, aș urla, dacă aș fi puternic, aș blecui, dacă aș fi bonz, mi-aș da foc!

Stupoarea în fața nerușinării compacte, care inundă haturile dintre instanță, inculpat și public, așa cum ne-a fost transmisă în direct de la procesul ce tocmai se desfășoară la Sibiu, mi-a paralizat nu numai humorul, dar și puțină inteligență de care credeam, închipitul de mine, că dispun. Neizbutind să adun în mine o vehemență proporțională cu baljocura, și nici să provoc cuvîntul lute,

vituperant, apt măcar să-l urzice pe cel adunați acolo, m-am resemnat să mă valet vouă și, eventual, dacă-mi susțineți revolta neputincioasă, să compătinesc împreună.

Mai întii de toate, ce îngăduință populară perversă a putut porecli canală pe care o am de mai bine de x ore în față „Prințisorul”? Ce credeți că are comun parlagiul zdravăn din boxă, servit ca un bîșnițar prins asupra faptului, cu parafraza, fie ea și de anemică a vreunui titlu de noblete? Individul, se vede de la o postă, ține să se arate dezinvolt. Profită cît poate de răgazul civil pe care și-l mai poate permite înainte de-a înfunda, probabil, pușcăriă, sperăm ca ocnag!

E împede, că vlăgânul arogant cu ochelari fumurii, „de-afară”, ne disprețuiește pe toți, și pe cei din sală și pe cei aflați de egalitate parte a micului ecran, pe toți cei ce i-am slugărit așa-pele uteciste, ca și mai recente năzbîții de prin-secretar de județ.

Nimic de zis, acum e la ananghie, da' cu puțină bafnă, și o spagă, două, s-ar putea să iasă la culoare și atunci o să vedem cine este el, noi, „viernii ce nu ne mai săturăm”, cum ne poreclise marea-să scribită de privilegiștea cozilor. Pînă una alta, s-a hotărît să ne descrețească frunțile. O vastă atmosferă de băscălie a cuprins adunarea, multimea chicotește destina la pișicurile inculpatului; atunci cînd acest cîșcanica șarmant, care a ordonat să se tragă în oameni fără simție, atînge culmea nerușinării, asistența, culmea l, e cîrțipită de simpatie. Instanța blîndută și foarte fair play (Justiția e cu noi!) ferindu-se ca de șarpe să-l tutuie pe inculpat, sau să-l irite cu un limbaj prea autoritar, străjuie calmă evoluția poslamalei. O atmosferă de bună dispoziție a inlocuit crîșparea din timpul citirii actului de acuzare; toată lumea urmărește satisfăcută cum e hingherit insul din boxă, ceas cu ceas, între 17 și 22 decembrie, doar, doar o greși și-o spune ce nu trebuie, sau mai mult decît trebuie... Inculpatul vorbește rar, măsurînd dinainte consecința fiecărui cuvînt roșit, pîzînd vorbele ce ies de-a dura, să răstoarne vreun popic neavenit. Asistăm la o pasionantă partidă de-a „soarecele și pisica”, pe parcursul căreia adeseori se rîde copios.

Fiecărui cred, i s-a întimplat să nimerescă într-o societate, unde constată contrarietăți ce se vorbește în dodii, unde toată lumea se complăce în a vorbi mai în glumă mai în serios, în fine, unde nu reușești să te dumirești dacă nu cumva ești chiar tu ținta unei batjocuri disimulate. Te uii de jur-împrejur, roșu pînă-n virful urechilor, căutînd în zadar sprijin în unul sau altul din cei ce se amuză, încercînd în van să restabilești firea cîștîtă a comunicării. Degeaba, observi descurajată, mediul pare a fi cuprins de derizoriul unei ironii, care te vizează. Cum așa m-am simțit în preajma acestei societăți aproape voioase, ce-l judecă pe fostul secretar de partid al județului Sibiu. Vă dați seama cîte familii îndoliate ale soldaților tineri de la școala militară „N. Bălcescu”, ce acum putrezesc în pămînt, sau ale sotelor de oameni, viații sportive, fără caznă, ca potirnicile, privesc descumpănîți acest mod original de a face dreptate?

Ce i-ar putea opri pe aceștia, vă întreb, să se sminteașă, vîzînd pe concretătenii lor teferi, reacționînd aijt de prompt în giumbuscările inculpatului, ce încearcă, pe contul lor, să-și salveze neprețuita piele? Cum de s-a asternut această atmosferă rezonabilă ce se abține să hudească desfășurarea de nesimțire a unui individ, ații de bine dispus, cînd nici 5 luni nu s-au scurs, de cînd taică-su și măică-sa, împușcați în pripă, locuind morminte bine ascunse de furia populară, după ce cu toții, părintii și fiul, au reușit „performanța” de-a înșingera de moarte un popor, ce 45 de ani nu le-a oferit decît blîndețe și răbdare.

Întreb, din nou, cum de nimeni nu-l hudește în sală pe tînărul ager din boxă, care în timp ce frații lui erau masacrați la Timișoara, el se străduia să rupă gura prietenilor cu un „șase-șase” dat cu competență! Să ne tragem o clipă sufletul și să încercăm să înțelegem ceva din ce vedem cu ochii și auzim cu urechile.

Oare tabligiul cu pricina să fi fost cel ce a răspuns azi de zile, discreționar, de orășul care a fost de 3 ori capitala Transilvaniei, de acest centru incandescent al românismului, ce și-a pus pecetea în voac pe alb-negru dumnezeiesc al costunului din Sălște, de acest cap de pod al spiritualității Ardealului unde, spre gloria României a existat comitetul de conducere al Unirii de la Alba Iulia?

Oare nimeni, repet, din cei aflați în sală, n-a simțit nevoia de a interlope lucrările instanței, ca să hudește insolenta și crima zăpăcîtă? Oare, onorată instanță, a cărei competență, desigur nu intră în discuție, n-a găsit totuși de cuvînt să pună stăvilă acestui show băscălios, asta în virtutea celorlalte elementare drepturi ale omului rînit mortal de arbitrarul?

De ce, mă somează o neîmpăcîtă voce lăuntrică, nu este asaltată T.V.R.L. și de această dată, cu scrisori și proteste semnate de milioane de oameni ai muncii de la orașe și sate, instituții, sindicate, asociații de bloc, etc., care să-și manifeste dezacordul și indignarea, așa cum s-au grăbit să și le arate vehement, cu prijelul unei piele luminoase, unde, timp de o lună, citeva zeci de mii de oameni au viașat împreună o libertate fără bătrînețe și o democrație fără dde moarte?

Pentru noi Timpul se măsoară astăzi începînd de la Revoluție. De altfel aceasta nu este o particularitate — întotdeauna oamenii au așezat puncte de reper în timp la evenimentele care le-au marcat major viața.

Revoluția Română reprezintă pentru noi o imensă răsturnare în spirit, înlocuirea ideii totalitare cu cea democratică, a opresiunii organizate cu libertatea, a fricii cu speranța.

Din păcate răsturnarea spirituală nu a tîngie în același grad și în același timp toți membrii societății și de aceea reformarea socială se face într-o perioadă mai mult sau mai puțin lungă — perioada pe care o trăim acum. Coxciștii oameni care nu doresc schimbarea, oamenii care nu își dau seama de dimensiunea ei și o ignoră, oamenii care doresc să profite de schimbare, oamenii care doresc schimbarea dar nu știu cum să o facă și probabil foarte puțini care o doresc, au un tel real social și intulesc și cum să o facă.

Acest amalgam este la originea stărtii „tulburii” în care ne aflăm și în care cei mai activi sînt, din păcate, dar așa a fost întotdeauna, ignoranții și profitorii.

Dintre domeniile de activitate ale corpului social cîteva caracterizează, indiferent de epoca istorică, o organizare civilizată. Acestea sînt: școala (care formează membrii societății), justiția (care le asigură dreptatea și conviețuirea) și

dentă. Infilitarea de facultăți de dimensiuni relativ mai mici (80-120 studenți/an) corespunde marilor facultăți optime de învățămînt, permite o utilizare rațională a unor baze clinice potențiale și reprezintă fără îndoială un beneficiu în ceea ce privește calitatea asistenței medicale și pentru localitatea-gazdă.

Din nou anare o evidentă disjunctie între justificarea teoretică și aplicarea practică. Într-un județ (Constanța) cu o populație cit a unui sector bucureștean, deci cu un număr de bolnavi ceva mai mic decît al unui spital de sector (în județ mai există și alte spitale) se infilitază o facultate care înmatriculează un număr de studenți egal cu jumătate din cel al facultății din București și această instituție de învățămînt își începe activitatea în mai puțin de o lună de la infilitarea cu cîteva cadre didactice de la alte facultăți (experimentate, dar, în majoritate, recuzate de studenții acelor facultăți) și cu cadre existente local (medicinale dar nu didactice). Avizul comisiei Ministerului Învățămîntului a fost de a se începe cursurile cu 80-100 de studenți din septembrie 1991, eventual din septembrie 1990.

Cred că orice comentarii sînt de prisos. Ultima „soluție umanitară” este infilitarea unei facultăți în cadrul Universității private ecologiste.

Desigur ideea învățămîntului neoprofan de stat este atrăgătoare și de altfel reprezintă în multe țări o realitate. Ea

Restructurarea învățămîntului medical

CÎT COSTĂ UN BUN PROFESOR?

medicina (care le asigură sănătatea). La acestea trebuie adăugată fără îndoială agricultura care le asigură supraviețuirea. Dorosc să mă opresc numai asupra uneia din ele, deoarece o slujesc și am și o oarecare răspundere actuală față de ea. Școala, indiferent de grad, presupune în primul rînd învățatori, în al doilea rînd elevi doritori să învețe și care să poată învăța și în al treilea rînd anumite condiții materiale.

Învățătorii nu se pot forma peste noapte și nu pot apărea numai prin simplă calitate naturală. Ei se formează încet, de fapt continuu și orice mare învățător (chiar și întemeietorul de religie) a avut învățatori și perioada lui de formare (retrazierea în desert).

Ignorarea acestor condiții poate duce la compromiterea oricărei forme de învățămînt, oricît de bun ar fi planul sau programul respectiv. Experiența a arătat că este mai bine să ai profesor bun și un program prost, decît un profesor prost și un program bun.

În domeniul medical s-a considerat performanța științifică sau de practică medicală ca fiind premisele și garanția succesului didactic. Nimic mai fals. Un om poate fi un excelent medic sau cercetător și în același timp un pedagog catastrofal. Lipsa unei formații pedagogice sistematice, nu poate decît să accentueze aceste discrepanțe.

Principiile „rotăției cadrelor” și ale „dezvoltării multilaterale” care considerau oicind posibilă trecerea cadrelor de cercetare sau asistență medicală în învățămînt sînt desigur discutabile.

Învățămîntul, poate mai mult ca alte domenii, impune o atitudine morală deosebită. Aceasta deoarece învățămîntul formează oameni și această formație nu privește numai competența profesională, ci poate în primul rînd, pe cea general umană. Dacă dorim să formăm oameni adevărați trebuie să le oferim exemplul unei probități și al unei echități deosebite. A afișa principii teoretice laudabile și a aplica practic contrariul lor este o mare eroare pedagogică. Puțini oameni pot să „facă ce spune popa, nu ce face popa”.

Cei mai mulți ignoră sfaturile și urmează exemplul, mai ales atunci cînd exemplul permite un succes imediat. Exemplul satisfacției interesele personale sub masca unor „frumose și umanitare” teorii a fost caracteristica unei lumi care sperăm că a dispărut definitiv. Principii aparent frumoase și vorbe sfărătoare la fața dubioasă am avut din belșug.

Ceea ce m-a determinat să astern pe hîrtie aceste rînduri este situația creată în învățămîntul medical.

În numele unor principii de un adevăr și de o valoare morală indiscutabilă teum ar fi nevoia unui număr corespunzător de medici și nevoia de dreptate, dar în fapt de presiunea (de la „telefoane” și amenințări la greva foamei) exercitate de un grup de mare interes s-au adoptat sau se preconizează măsuri de reformare cu totul discutabile.

Nu doresc să redeschid discuția privind înmatricularea în lunile ianuarie-martie a unui număr de peste 1300 de studenți la toate facultățile de medicină din țară. Această măsură a perturbat procesul de învățămînt și a creat în fapt o nouă înșchitate și un precedent periculos. Ea nu a răspuns nici principiilor și nici nu a rezolvat „presiunea”.

Subtila folosire a autonomiei universitare cu spălare pe mîini rediență în învățămînt eficienta lui Pilat din Pont în combaterea creștinismului.

În consecință s-a trecut la o altă soluție: infilitarea de noi facultăți. Această măsură are o justificare teoretică evi-

se adresează în primul rînd etapei pre-universitare, dar există și unități universitare private (în primul rînd confesionale) de mare prestigiu.

Problema principală a acestei forme de învățămînt nu este infilitarea unităților, ci recunoașterea diplomelor. Statul, în calitate de garant al drepturilor cetățenilor trebuie, în cazul medicinei, să aprobe capacitatea absolvenților de a practica această meserie. De regulă aceasta se face printr-un examen sau concurs de liberă practică.

Dar să vedem ce pare a fi realitatea. Facultatea privată ar scuti candidații de trauma psihică a concursului de admitere, înlocuindu-l cu o taxă substancială — aproximativ 40.000 lei/an). Este evident că aproapele selecției studenților va fi remunerabilă, iar numărul de studenți potențial nelimitat. Se spune că absolvenții cu medii peste 9 ai liceului vor fi preferați, iar ceilalți trasi la sorți (???). Într-o vreme în care școlile de medicină din întreaga lume își reduc numărul de locuri din cauza numărului de medici existenți în țările respective, noi avem posibilitatea de a menține numărul de studenți existenți sau, pentru un timp limitat, chiar de a-l crește moderat, dar a-l crește masiv poate avea consecințe grave de viitor.

Fără îndoială o facultate care plătește bine va găsi probabil ușor cadre didactice bine pregătite (eventual chiar în decembrie facultăților existente), dar medicina este o meserie, cu o importanță pregătire practică, făcută pe bolnavi. Unde se va face această pregătire? În spitale lângă studenții facultății fără plauză? În spitale închiriate sau private?

Programa acestei facultăți se dorește foarte „modernă” și din afirmările orale și avonuri ar cuprinde și discipline paramedicale ca homeostasia sau presocunștia. În aceste condiții se poate obține o diplomă „netraditională” (sau „antitraditională”) și validarea ei trebuie acceptată de Ministerul Sănătății și de comunitatea medicală. Oare dorim să instituționalizăm ceea ce se denumește „medicina paralelă” și ceea ce, nesupravegheat, reprezintă deseori o mare înșelătorie, deci cu priză la public? Oare învățămîntul ca și medicina trebuie privite numai ca o excelentă sursă de venit? Prea mulți din păcate le privesc astfel. Aceasta ar putea fi urmarea nebaşnății a „condițatelor” de care s-au bucurat învățămîntul și medicina în ultimii 20 de ani, și anti-intelectii care s-au făcut sistematic în aceste domenii.

Nu am nici un drept de decizie față de toate problemele menționate, dar consider că am obligația morală de a-mi exprima dezacordul personal și de a strige atenția guvernului și ministerelor interesate, ca și opiniei publice (nu cea „divers” interesată), asupra consecințelor unor asemenea hotărîri.

Dr. ION BRUCKNER

P.S. Acest articol a fost adresat redacției în ziua de 20.04.1990. Afirmările ulterioare ne obligă la cîteva rectificări și precizări:

a) se pare că numărul de studenți admisi la Facultatea privată va fi limitat (cca 200) și că se va face o selecție prin teste de inteligență (!);

b) nu pare că se preconizează o bază clinică reprezentată de un spital militar pentru studenții acestei Facultăți;

c) recunoașterea diplomelor în străinătate nu echivalență cu dreptul la liberă practică a medicinei. Într-o serie de țări ca Statele Unite ale Americii, Canada, Franța, Australia se recunoaște diploma facultăților străine, dar practica medicinei este legată de susținerea unui concurs (de regulă foarte dur).

Scrisoare deschisă domnului Darie Novăceanu

Pseudodialog despre „teroarea istoriei” și „pasivitatea intelectualilor”

- născută la 27 noiembrie 1957 la București • absolventă în 1980 cu titlul Master of Arts a Universității Virginia (filiala Universității din Salamanca — Spania) • absolventă în 1982 a Facultății de limba engleză de la Universitatea Salamanca • profesoară titulară de limba engleză și literatură nord-americană la Departamentul de Engleză a Universității Salamanca • doctorat în 1987 cu lucrarea *Între Mit și Moarte în poezia Silvey Plath* • publică articole și prefețe de critică literară • comunicări și conferințe la congresele de literatură nord-americană din Spania • publică în revista ATLANTIS editată de Universitatea din Salamanca, Departamentul de filologie •

În prestigiosul cotidian „El País”, a apărut pe 27 ianuarie articolul d-lui Darie Novăceanu — „Boceto del tirano Ceausescu” / „Schiză a tiranului Ceausescu” — articol pe cit de ambiguu, pe atît de echivoc despre revoluția și realitatea românească. Cu acest prilej încerc să răspund la problemele și întrebările formulate în cotidianul spaniol.

Rîndurile d-lui Novăceanu constituie o seducătoare tergiversare a trecutului românesc, periculoasă mai ales pentru acei cititori străini care nu cunosc istoria României și care pot da crezare faptului că epoca de teroare ar fi durat doar 25 de ani.

Dl. Novăceanu prezintă teroarea din România ca o creație a dictaturii personale a lui Ceausescu, reducînd epoca de opresiune din România la scurta perioadă de 25 de ani, fapt repetat în mod izbitor și obsedant de patru ori în scurtul său articol. Aceste rînduri surprind prin acuitatea și precizia cu care este descris acest regim de teroare și impresionează prin dovada unei suferințe aproape nebănuite și ascunse.

Regimul de teroare din ultimii 25 de ani nu poate fi pus pe seama unui singur dictator sau a unui cuplu, el este rezultatul înșus al unui sistem totalitar care a făcut posibil și a creat asemenea sclerați, pentru că numai regimurile totalitare produc astfel de monștri.

Reducerea la numai 25 de ani a aproape jumătate de secol de teroare comunistă este un „lapsus” istoric foarte peculiar. În acest sens trebuie amintit că exterminarea poporului român a început la Canal, la Pitești, la Aiud, la Gherla...; că în perioada 1948—1964 peste un milion de români dintr-o populație de 19 milioane a cunoscut închisorile și lagărele de concentrare și că aproape 200 000 au fost uciși.

În opinia d-lui Novăceanu, Ceausescu ar fi produsul „naționalismului fanatic și al totalitarismului nerusinat”. (Dacă autorul ar fi spus lucrurile pe nume și ar fi fost mai riguros și științific în analiza sa, ar fi utilizat termenul de „totalitarism comunist”, denumirea de „totalitarism nerusinat” avînd un caracter neacademic și neprofesional.) Articolul se încheie cu două întrebări deschise, rămase fără răspuns: „Ce s-ar fi întimplat dacă ar fi trebuit să trăim alți 25 de ani sub tiranul?”, și „dacă într-adevăr Ceausescu n-a făcut nimic bun pentru umanitate”. La aceasta din urmă, dl. Novăceanu avansează un răspuns provizoriu: „Ceausescu a discreditat pentru totdeauna comunismul totalitar”. (În fața sloccventei istoriei, se poate face oare o distincție între totalitarism și comunism?)

Ceausescu nu e nici produsul „naționalismului fanatic” și nici al „totalitarismului nerusinat”. Pentru a fi precizi Ceausescu este produsul cel mai fidel și reprezentativ al regimului comunist. Ceausescu nu este o aberație a comunismului, ci oca mai exactă și mai adevărată reprezentare a lui. Ceausescu era cel mai credincios urmaș al dogmei marxist-leniniste într-o lume în care majoritatea statelor din Est se îndepărtau de stric-

tețea ortodoxiei ideologice comuniste. Ceausescu nu a discreditat „comunismul totalitar”, ci a derădăuit lumii natura înșăși a totalitarismului comunist, sau pur și simplu a totalitarismului. Înșiși termenul de „comunism totalitar” presupune o adjectivare pe cit de abilită, pe atît de improprie din punct de vedere național, care produce o mutație de sens și de esență, uzurpînd atribuțiile substantivale și tergiversînd astfel adevărata sa natură, prin implicația că ar mai putea exista și un comunism blînd, „cu față umană”, cum se tot repetă în anumite cercuri zise „progresiste”. Dar n-a existat în istorie nici un regim comunist care odată ajuns la putere să instaureze o democrație. Comunismul a fost experimentat de toate raselor — albi, negri, galbeni —, a existat ca formulă centru-europeană și americană, asiatică și africană, și nici această diversitate n-a putut să-i schimbe esența și elementele pe care s-a bazat: exterminarea și munca forțată în lagăre de concentrare.

În Uniunea Sovietică, în numai 16 luni, din luna 1918 pînă în octombrie 1919, au avut loc 15 000 de execuții, o medie de o mie pe lună, în timp ce în anii de virf ai închișiunii în Spania, între 1 420 și 1 420, deci pe o perioadă de 78 de ani, s-au ars pe rug 10 000 de oameni, media fiind de 10 pe lună. Comunismul a fost așa din fașă.

Azi, mai nou, toate rețele se pun pe seama stalinismului. Dar ce este stalinismul decît executarea ideilor lui Lenin?

În pofida chiar a victimelor comuniste, primul care a pomonit de necesitatea lagărelor de concentrare a fost nu altul decît Troțki la 4 iunie 1919, iar cîteva luni mai tîrziu, Lenin este cel care cere crearea unei terori nerăzîtoare în masă contra „kulagilor”, a popilor, a gărzilor albe, și închiderea elementelor dubioase în lagăre de concentrare. Este tot Lenin cel care în februarie 1915, pentru a înfăptui colectivizarea, a cerut ca țaranii să fie luați ca ostateci (cf. Decretul puterii sovietice, Moscova, 1968). Lenin este cel care a pus bazele de violență și teroare ale statului totalitar. El este cel care încă de la 10 ianuarie 1918 cerea să se curățe Rusia de „insecte” și care dădea ordine să fie expulzați din partid toți acei judecători care dădeau pedepse prea indulgente. Tot el argumenta că teroarea este o metodă de convingere, iar la elaborarea Codului Penal, susținea necesitatea condamnării la moarte „în sensul cel mai larg posibil”, sentința fiind „aplicabilă la orice activitate a menșevicilor, a socialist-revoluționarilor...”, cerînd să se găsească „o formulă care să relateze această agitație cu Burghezia internațională” (cf. Lenin, Opere, ed. 5, vol. 45, p. 182). Tot Lenin spunea că: „Trebuie pusă în practică, în mod deschis, teza principiului, just pe plan politic (și nu numai în strictul sens juridic), care motivează caracterul și justificarea teroarei, a necesității ei... Tribunalul nu trebuie să elimine teroarea: a promite așa ceva ar însemna a se mîntui pe sine însuși și pe ceilalți, es trebuie justificată, legitimată deschis, la nivel de principii, fără falșitate, fără disimulare, formularea sa trebuie să fie cea mai largă

posibil, căci numai sensul justiției revoluționare și conștiința revoluționară vor decide asupra condițiilor de aplicare mai mult sau mai puțin ample” (Ibidem, Vol. 45, p. 90).

Ceausescu a fost cel mai exemplar și credincios urmaș al lui Lenin, care a respectat orbește punctele esențiale din programul revoluționar al acestuia: 1) colectivizarea și industrializarea forțată (efectuată aproape integral în România); 2) abolirea diferenței între sat și oraș (a cărei fidelă reprezentare este planul de sistematizare al lui Ceausescu); 3) teroarea cu mijloc legitim al statului, și 4) crearea unui om nou — omul care își subordonează conștiința și sentimentele sale imperatiivelor cauzei revoluționare (Securitatea ca organ de opresiune și mentalitate, agenților săi, mulți dintre ei orfanii crescuți în numele minciunii și al crimei, e un bun exemplu al acestui „om nou”, care nu e altceva decît omul vechi dezumanizat).

De aceea este o greșală a spune că Ceausescu a discreditat „comunismul totalitar”, el a discreditat comunismul în sine, care prin înșăși esența lui este „totalitar”. Comunismul este opus prin propria lui natură principiului democrației.

În ceea ce privește „naționalismul fanatic” al lui Ceausescu, aceasta este o altă formulare greșită; Ceausescu și politica lui au constituit cele mai antinaționale și antipatriotice elemente care au distrus limba, cultura, istoria, conștiința, ființa fizică și spirituală a neamului său.

Cu multă dreptate, dl. Novăceanu acuză pe cel care l-au ajutat pe Ceausescu: Securitatea și scribii lingusitori. Dar îmi permit o întrebare: Domnule Novăceanu, dvs. vă excludeți din acest grup? Nu l-ați adulat chiar niciodată? Acest denunț este oare precedat de un proces de conștiință? Ați ridicat vreodată vocea împotriva dictaturii?

Tot dl. Novăceanu, într-o conferință ținută la Bilbao pe 7 martie, a acuzat pe intelectualii români „de pasivitate și de a sta cu mîinile în sân, așteptînd să treacă timpul actual de speranță și confuzie”.

Dar, d-le Novăceanu, la cine vă referiți? La Doina Cornea, simbolul rezistenței românești, acum improvizată cu noroi și calomni de către aceia care, în timpul celor opt ani de rezistență ai Domniei Sale, se bucurau de privilegiile unui carnet de partid și care astăzi îndrăznesc să o acuze de lipsă de „patriotism” sau care într-un stil „machist” și condescendent îi spun că ar fi mai bine să stea în casă cu nepotii? Sau vă referiți poate la Ana Blandiana, Stefan Augustin Dosina, Gabriela Adameșteanu, Lucian Pintilie, Gabriel Liiceanu, Octavian Paler??? Acum însă, cînd mai mult de 90 de adevărați intelectuali s-au solidarizat cu acești minunați studenți — mai înainte recunoscuți ca fiind eroici, minunați, cărora li se va plăsa o recunoștință eternă, iar astăzi brusc redeveniți „golani”, mai puteți acuza oare această elită a spiritului de pasivitate?

Ce înseamnă în fond „pasivitate” pentru dvs.? A nu adora la un anumit partid pe care îl stujiți dvs.? Această terminologie corespunde unui discurs mai rafinat și mai evolut al aceleiași mentalități care în anul '50 ar fi spus „cine nu e cu noi e împotriva noastră”. Înainte ar fi fost numiți fățiși „inamici”, acum însă, în spiritul schimbat al vremii, sînt eufemistic doar „pasivi”.

Doina Cornea este calomniată și acuzată de lipsă de patriotism pentru că a cerut ca investițiile economice să nu se facă în România atîta timp cît nu se vor așeza bazele unei adevărate democrații și ale unei economii descentralizate. Avînd în vedere recentul exemplu în care am văzut cu toții cît de ireponsabil poate fi actul de a acorda credite generoase, care au fost plătite tot de popor, plătind astfel atît pentru ignoranța unora cît și pentru incompetența altora, cum de mai pot exista indoieli față de faptul că singura garanție, pentru ca aceste investiții să nu contribuie ca în trecut la distrugerea în loc de progresul economiei românești și deci implicit la mizeria poporului, este doar democrația, adică administrația descentralizată și economia de piață?

Dar dacă Doina Cornea, pentru aceste cuvinte pline de bun simț este „antipatriotă” și dacă dl. Brucan consideră că e normal să se aștepte la amenințări cu moartea după „asemenia declarații” (oare sînt normale amenințările cu moartea într-o democrație?), dvs. d-le Novăceanu, sînteli oare „patriot” cînd defăimați în străinătate intelectualitatea română? Dar lînd la o parte acest cuvînt atît de tergiversat, al cărui conținut oficial diferă atît de mult de semnificația lui reală, credeți că faceți vreun serviciu culturii românești, cînd acuzați pe liderii spirituali ai revoluției de „pasivitate”? Această mișcare de eliberare de pe

16—22 Decembrie nu a fost victoria nici unui partid politic, chiar dacă unii au confiscat-o a posteriori, ci a constituit triumful forțelor morale ale omului, al conștiinței și spiritualității sale. Adevăratul învingător a fost gîndirea intelectualilor, a studenților care au condus pe muncitori, pe copii... a soldaților care s-au iăturat, în această afirmație dramatică, cu riscul vieții lor, a inviolabilității lor etice. Pe 16—22 Decembrie: au învins drepturile inalienabile ale omului, demnitatea sa, demonstrînd că chiar în condițiile cele mai crunte de exterminare, ideologia doctrinară nu poate anihila conștiința. Acuzînd pe intelectuali de „pasivitate” exact pe aceia care au dovedit a fi conștiința națiunii, dvs. aduceți un trist omagiu acestei jertfe în numele solidarității, adevărului, libertății și demnității umane.

În orice caz, ziarul al cărui director sînteti este în schimb foarte activ în a defăima și a calomnia pe marii intelectuali și scriitori români. Amintim doar campania de denigrare a Doinei Cornea, simbolul rezistenței românești și cea mai lucidă conștiință, care a refuzat să facă orice compromis, care a înțeles să lupte pînă la capăt în numele unor valori — al adevărului, al solidarității, al binelui și al demnității fără a l se putea stîrbi demnitatea și integritatea morală cu prerogativele pe care le conferă puterea.

Tot dvs., în aceeași conferință ținută la Bilbao atî făcînd următoarele declarații: „Am trăit într-un exil interior, timp de 22 de ani am fost somer, fără nici o funcție, nu se putea lucra fără a te compromite cu guvernul, dar totul s-a schimbat pe 27 Decembrie (sic) Pînă atunci ne soluționam viața noastră particulară adăpostindu-ne în terenul spiritual”. Dar cine era somer în România putea fi acuzat de a fi parazit social și închis. Cum de timp de 22 de ani v-ați putut feri de acest pericol? Dacă într-adevăr erați somer, cum de ați putut voiaja atît de des în străinătate, făcînd multiple călătorii în exterior în același an? Dacă într-adevăr atî fost considerat o persoană „non grata” de către regimul Ceausescu, cum se face că erați mai mult în străinătate decît în țară? Dacă într-adevăr erați un dizident, cum se face că atî reuși să publicați, așa cum chiar dvs. atî declarat, nu mai puțin de „55 de cărți”, pe lângă traduceri din Lope, Calderon și Gongora, mai mult chiar decît Eminescu, cînd majoritatea scriitorilor și criticilor adevărați suferau din cauza inevitabilei „economii de hirtie”, cînd marii scriitori ca Ana Blandiana, Mircea Dinescu... sau gînditori de mare categorie erau interziși?

Declarația dvs. potrivit căreia pînă pe 27 decembrie „viața privată se adăpostea în domeniul spiritualității” este tulburătoare. Ce să se înțeleagă din această afirmație? Că după această dată atî izgonit spiritualitatea și atî devenit materialist? Că pînă pe 27 Decembrie, în lipsă de altceva mai bun, spiritualitatea a devenit un refugiu?

Dar uitați că, pentru o adevărată conștiință, spiritualitatea nu este nici un substitut, nici un remediu, nici o consolare, ci un mod de a fi.

Istoria noastră e plină de ingrătitudine față de cei care s-au jertfit cu adevărat pentru țară și neam. Fie nu fost trasi pe roată, fie au fost exilați ca Bălcescu, fie au fost defăimați și improșcați cu noroi ca acum.

După ce am asistat la rapida metamorfoză a foștilor colaboratori în eroi improvizati ai „revoluției”, acum, în aceste zile ale la fel de eroice lupte pentru eliberarea definitivă, vom afla cine au fost adevărații luptători și cine sînt adevărații intelectuali, adevărații Oameni, care, independent de pregătirea lor profesională, au și o dimensiune etică, o conștiință.

VIORICA PĂTEA
Universitatea din Salamanca

DREPTUL LA REPLICĂ

Într-o gazetă din Deva, „Demnitatea”, publicistul Ioan Budacu scrie un articol defăimător la adresa mea, raliindu-se astfel calomniilor din „Azi” și „Dimineața”. Printre altele sus-numitul mă acuză fără nici un fel de dovezi în stilul său caracteristic, că nu am trimis scrisoarea celor 18 în străinătate.

Precizez că textul a ieșit din țară prin bunăvoința dlui Coen F. Stork, ambasador al Olandei la București.

STELIAN TANASE

Serviciul român pentru manipularea opiniei publice

La intrarea în Centrul Internațional de presă de la hotelul Intercontinental, pe citeva măsute, printre plantele imbiitoare despre stațiunile balneoclimaterice din România, se mai aflau, în zilele fierbinți ale alegerilor, citeva foi dactilografiate și xeroxate, cu texte traduse în mai multe limbi, unele anonime, altele reluînd din Adevărul mostre ale gîndirii politice a lui Darie Novăceanu, texte în care se explica zăcăștilor de peste hotare ce sî cum în legătură cu opoziția, cu adevărata democrație. Ha, pe lângă toate acestea și delatțiuni cinștite (de exemplu o scurtă notiță biografică a lui Marian Munteanu, lider al manifestațiilor golanișor) cu ajutorul cărora, desigur, gazetarilor străini au putut scrie numeroase articole „bombe”. Nimic, însă, în aceste hîrtii despre activitatea pre-revoluționară a unor alte personalități de azi cum ar fi Gelu Voican, Dan Iosif, Marius Cîrțumaru sau Cazimir Ionescu, ceea ce l-a lîștat pe colegii noștri de peste hotare de alte minunate bombe publicistice. (Ioan T. Morar)

Publicăm în acest număr prima parte a interviului cu **Alexandr Zinoviev**, pe care Sorin Antohi l-a luat la locuința din München a interlocutorului, în ziua de **9 mai 1990**. Colaboratorul nostru ar vrea să adauge la mulțumirile exprimate în numărul anterior, mulțumiri adresate soției sale, care a revăzut transcrierea engleză și a tradus în românește textul alăturat.

(Urmare din nr. trecut)

●● **Alexandr Zinoviev**: Pentru a-mi înțelege opiniile, trebuie să luați în considerație poziția mea specială: nu sînt nici comunist, nici anticomunist, nici sovietic, nici antisovietic, nu sînt nici prooccidental, nici antioccidental — sînt un stat independent. Pentru un singur om. Sînt șeful acestui stat, liderul partidului meu cu un singur membru. Prin urmare, dacă spun ceva despre o situație din lume, o spun ca șef al statului independent cu numele de Zinoviev...

●● **Sorin Antohi**: ...și al bisericii independente numită Zinoviev.

●● **A.Z.**: Da, biserica independentă. Mi-am inventat propria arheologie, propria religie, propriul sistem comportamental ș.a.m.d.

●● **S.A.**: Nu vreau să intervin prea mult în această prezentare, dar este un fapt foarte original pentru majoritatea celor din Est, inclusiv pentru disidenții sau opoziții sovietici; cea mai mare parte a lor sînt foarte legați de bisericile și statele în care au crescut. Cunoaș un foarte mare nume rus care, cred, are extrem de importante conexiuni cu o tradiție rusă a statului — Magna Russia — și cu tradiția rusă a bisericii — pravoslavismul.

●● **A.Z.**: Îmi pot imagina la cine vă referiți, dar trebuie să vă spun că după părerea mea acest om nu este genuin, nu este sincer — este o piesă, este teatru. Am să vă dau două exemple: statul rus și biserica rusă. Aceasta din urmă, biserica ortodoxă rusă, este doar o imitație a bisericii, după cum religia pe care o profesază este doar o imitație a religiei. Este o înaltă sovietică, iar preoții ortodocși ruși sînt oficialități sovietice, cu poziții relativ privilegiate în societate. Ei sînt interesați să apere sistemul în adîncul comportamentului lor, nu la suprafață. A te devota acestei biserici și acestei religii, a le apăra, a le considera reprezentative în această linie a evoluției, înseamnă a juca un anumit rol, a imita; a face ca și cum ai fi autentic. Statul sovietic este o continuare a statului rus prerivolucionar. Iar istoria rusă a fost întotdeauna istoria statului. Astfel, înainte de revoluția bolșevică, în Rusia existau trei mari puteri: clasa nobililor, clasa

realizare, cred că majoritatea revoluțiilor sînt greșit percepute în termeni de ruptură — începînd cu Revoluția britanică și cu cea franceză —, dar sînt foarte puțini cei care sînt capabili să înțeleagă că doar continuitățile contează în ultimă analiză. Chiar și la — să le zicem — revoluțiile din țările răsăritene, elementele de continuitate sînt decisive, nu rupturile — deși acestea din urmă sînt spectaculoase în registrul simbolic. Și nu mă refer doar la mentalități, spirit public, stiluri de viață, ci și la instituții.

●● **A.Z.**: Aveți perfectă dreptate. În timpurile de azi, cultura filozofică și sociologică a fost distrusă; în comparație cu nivelul social și intelectual al secolului XIX, secolul nostru este mizerabil. Cele mai mari descoperiri ale umanității sînt, în acest domeniu, uitate sau subestimate. Fiecare revoluție — nu imaginară, ci reală — distruge doar obstacolele din calea citorva tendințe reale, care existau deja. Aceasta se poate observa la Revoluția franceză, Revoluția engleză, Revoluția rusă — pretutindeni, pretutindeni. Vorbind acum despre situația prezentă: multe state au opoziție, disidenți etc. care pretind că sînt active într-un fel de revoluție. Astfel, reformele de azi din Uniunea Sovietică și din Europa estică sînt considerate drept o revoluție. După mine, aceasta e o mare minciună, o imensă mistificare. În țările răsăritene nu avem o revoluție, ci un rezultat al influenței sovietice și al integrării relațiilor internaționale. Imediat după război, regimul comunist a apărut în țările Europei răsăritene nu ca un rezultat al unei revoluții, ci ca rezultat al ocupației sovietice, al războiului însuși. Uniunea Sovietică și blocul comunist au pierdut așa-numitul „război rece”. Ca urmare a victoriei Occidentului, avem și aceste schimbări recente — nu ca rezultat al revoluției, ci al influenței occidentale. Situația din aceste țări este extrem de complicată; e foarte greu să aplici într-un atare context legile generale ale revoluției sociale. Trebuie luați în considerație mulți alți factori, cum ar fi: integrarea relațiilor internaționale, tradițiile naționale etc. De aceea aș prefera să nu fac o clasificare, să nu dau o definiție a procesului.

●● **S.A.**: Aș dori să privim mai în-

Tablou de Alexandr Zinoviev

capitaliștilor și burocrăția de stat. După revoluție, două puteri sociale au dispărut, în timp ce burocrăția de stat a rămas; din acest punct de vedere, istoria sovietică este o continuare naturală a istoriei prerivolucionare. Este o mare iluzie să credem că statul de dinaintea revoluției ruse era diferit de cel de astăzi.

●● **S.A.**: Dacă-mi pot permite o gene-

deaproape rolul intelectualilor în acest proces. În mod tradițional, în Rusia, chiar înainte de Revoluția sovietică, intelectualii erau doar elemente ale unei categorii sociale largi, inteligența, care era deopotrivă complexă ca funcții și omogenă ca structură. Ea era nivelată prin educație hipercentralizată, controlată de stat. Aceasta era modelul intelectualului din țările răsăritene, din

Autoportret

Tablou de Alexandr Zinoviev

păcate: inteligența admitea diferențe individuale relativ mici. Ce credeți, există vreă posibilitate de a schimba o asemenea stare de lucruri, de a deconstrui inteligența masificată și de a construi intelectualul capabil să-și asume o poziție individuală, un traseu existențial individual? Nu mă gîndesc neapărat la o independență ca a dumneavoastră, dar măcar la un tip uman cu rudimente satisfăcătoare de voință, cultură și caracter proprii.

●● **A.Z.**: Ar trebui să scriu o carte întreagă ca să explic toate acestea — sînt probleme de care m-am preocupat adesea. Mai întîi, noțiunile — intelectual, inteligența — sînt ambigue. Prefer să nu folosesc asemenea termeni și să vorbesc despre oameni educați, despre oameni mai mult sau mai puțin independenți și activi — social, intelectual, spiritual. Cred că se poate remarca în prezent o foarte importantă colitură în istoria umanității, în special în istoria societăților comuniste: chiar din timpul lui Brejnev, în Uniunea Sovietică au apărut straturi sociale relativ închise, dar nu foarte mici, grupuri de oameni relativ bine educați care ocupă poziții sociale relativ înalte — nu în sistemul puterii, ci în societate. Mă gîndesc la profesori, doctori, artiști etc. Acești oameni nu au avut ocazia sau nu au vrut să facă o carieră. Ei erau mulțumiți cu poziția lor în societate. Nu aveau un salariu foarte mare, dar nici unul foarte mic. Puteau subzista la un nivel satisfăcător. Numesc acest grup de oameni începutul societății civile. Viitorul țărilor noastre depinde tocmai de această societate civilă. În Uniunea Sovietică, ea nu era atât de influentă, de prezentă. Ea exista doar în Moscova, Leningrad, Kiev; în Moscova fenomenul era mai clar (și influența celelalte orașe sovietice), e de la sine înțeles. A acestei societăți civile emergente i-au aparținut mulți tineri educați — mulți dintre ei erau foarte capabili și au început să contribuie (astăzi este foarte împedat) la dezvoltarea generală mai mult decît colegii lor mai vîrstnici. Perspectivele lor au fost și sînt din păcate mizerabile, salariul lor este foarte mic, iar posibilitatea lor de a face carieră este limitată. Vă pot da cîteva exemple: în Uniunea Sovietică, sute de mii de tineri — cercetători științifici cu ranguri mici, bibliotecari, profesori, ingineri etc. — au un nivel cultural foarte înalt, poate cel mai înalt din întreaga

societate. Există unele relații persoanelor interesante în interiorul acestor grupuri; chiar relații de prietenie. Cred se pot pune mari speranțe de viitor pentru acești tineri, al căror rol social este independent de regim și de conducătorii politici. Procesul ridicării lor nu poate fi oprit, este obiectiv. Din acest un pot înțelege situația din România: ajutorul așa-numitei Revoluții românești am întîlnit, în studiourile televiziunii italiene, mai mulți domni considerabili specialiști în chestiuni românești; unul dintre ei nu a putut prevedea evenimentele din decembrie 1989.

unul. Eu am făcut excepție... Trebuie să luăm în considerație cele două elemente esențiale: relațiile internaționale (mă refer la Uniunea Sovietică și Occident) și ridicarea societății civile. Am spus că, pentru Gorbaciov, Ceaușescu era inacceptabil, și că Gorbaciov ar fi făcut orice pentru plecarea Ceaușescu. Și s-a întîmplat. Al doilea factor a fost nu inteligența (nu în

„Trebuie să avem răbdare și să ne schimbăm mai întâi pe noi înșine“

În exclusivitate: ALEXANDR ZINOVIEV

lectuali, nu disidenții, nu fi, ci societatea civilă. Brusc, mai multe sute de oameni au apărut pe scena istoriei românești. Aceste grupuri de oameni nu sînt disidenți, nu sînt nici cei care aparțin partidelor politice. Ei sînt oameni obișnuiți, dar dacă situația prezentă se conservă un timp, ei pot deveni foarte activi social. Ca și în Uniunea Sovietică: mișcarea disidență a fost distrusă, iar Gorbaciov a început să-i citeze pe disidenți în discursuri altminteri foarte obișnuite. Le-a permis unora dintre ei să locuiască la Moscova, a ordonat punerea unora în libertate, și astfel adevărații disidenți au dispărut. Știi, acest factor a însemnat alt de mult, iar acum, fiind te uiti cine este activ în Uniunea Sovietică, vei vedea oameni pe care nu-i cunoști; puțini dintre ei au făcut parte din mișcarea disidență. Mi se pare că acest factor uman neașteptat al revoluției poate juca rolul decisiv în schimbările viitoare, că totul depinde de evoluția sa.

● **S.A.:** Credeți că ar putea fi mai activi dacă ar forma partide, partide politice în sensul tradițional al cuvîntului, sau credeți că mai degrabă grupări mai independente, mai informale, vor căpăta greutate decizivă?

● **A.Z.:** Sînt foarte sceptic în privința partidelor politice tradiționale. Mi se pare că toate mișcările politice și-au pierdut importanța anterioară. Ceva nou urmează să apară, sînt convins. Din nou, nu vreau să intrăm în discuția categoriei „politic”, independent de definiție, fiindcă nu putem ajunge pe un spațiu limitat la o tratare de nivel universitar. Uneia dintre direcțiile acestei dezvoltări i-aș putea da adevăratul nume: frăția, ceva între politică și religie. Nu înțeleg religia într-un mod tradițional, ca o învățătură, ca ideea de bine etc. Pentru mine, religia este cu totul altceva: chiar un ateu poate fi, în accepția pe care o dau eu termenului, un om religios. Frăția este posibilă. Ea este o organizare a oamenilor fără ajutorul unui aparat, fără o conducere ca aceea a partidelor politice, fără demagogie. Partidul politic trebuie să fixeze un anumit program, o anumită ideologie, chiar principiul de disciplină comportamentală. Eu nu cred că este necesar. Și din acest unghi, societatea noastră diferă radical de societatea secolului XIX. Populația de atunci era în ansamblu slab educată, iar experiența de viață era extrem de dife-

toare toți sînt în opoziție. Pentru popoarele sovietice, acest lucru a fost, timp de decenii, inimaginabil. Acum însă, în decursul a câteva zile, mai multe milioane de oameni au putut face demonstrații, meetinguri, greve.

● **S.A.:** Da, dar oare aceste forțe independente care apar în societățile post-comuniste, cam peste tot, pot dezvolta o componentă instituțională, oarecum în maniera instituțiilor clasice, astfel încît să devină cu adevărat importante în procesul de luare a deciziilor? Pot schimba țara acesti reprezentanți ai opiniei publice? Sau vor rămîne tot marginali, poate mai vocali, dar în ultimă instanță negliabili din perspectiva Puterii?

● **A.Z.:** Dacă acești oameni vor dori să intre în sistemul puterii, prin organizare politică, își vor pierde rolul social. Asta înseamnă moartea lor istorică. Rolul lor trebuie să fie cu totul altul: ei trebuie să influențeze societatea — inclusiv sistemul puterii, inclusiv partidele politice —, dar trebuie să-și mențină rolul specific. Astfel, poți numi pe oricine în fruntea țării, el se va purta exact ca și predecesorii săi. E ca în armată: dacă ești general, nu contează ce opinii ai — trebuie să te comporți ca un general; dacă ești caporal, desigur, această mișcare de care vorbesc își poate inventa propria formă de organizare, dar îmi este imposibil să o prezic. Este ca în primii ani ai creștinismului: cînd a apărut Isus Hristos, oamenii nu mai aveau nici o speranță să schimbe lumea exterioară. Acum lumea este imposibil de transformat — din nou! — potrivit unor planuri. **A propos.** Ideile comuniste erau cele mai bune din istoria umanității, dar care a fost rezultatul aplicării lor? Toate ideile, puse în practică sistematic, arată îngrozitor. Toate, fără excepție.

● **S.A.:** Și pot duce la violență. Aceasta îmi reamintește de concepția lui Popper privind „ingineria socială utopică”: toți acești intelectuali și toate aceste forțe sociale interesate de schimbare sînt în pericolul de a concepe planuri globale pentru instalarea, în mizeria sublinară, a fericirii. Utopia amenință încă. Și știm prea bine că duce la violență.

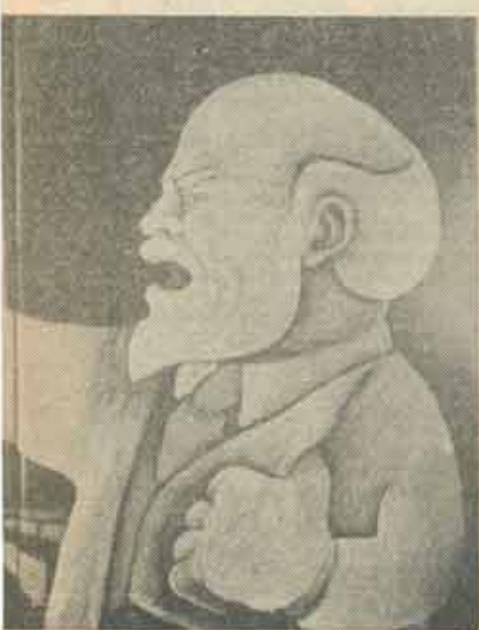
● **A.Z.:** Da, nu sînt un fan al lui Popper. Aceste idei nu sînt noi și există doar o asemănare de suprafață între ele și propriile mele concepții. Doar de suprafață. Aș dori să spun altceva despre Isus Hristos: vedeți, cînd a apărut el, situația din țară, din lume era de așa natură încît, le era imposibil ființelor umane să o schimbe. Și care a fost cea mai măreață idee a lui Hristos? Cred că a fost cea mai importantă idee din ultimii două mii de ani. El a spus: dacă e imposibil să schimbăm lumea, trebuie să ne schimbăm noi înșine; cea mai bună societate este în noi; împărăția lui Dumnezeu este în noi. Și acum trăim aceleași timpuri. Sînt convins că există extrem de mulți oameni educați, oricine poate scrie cărți, inventa teorii, planuri, idei ș.a.m.d. Dar vă asigur că toate acestea sînt nimic. Toate. Fără excepție. Nu există planuri ideale care să poată aduce oamenilor fericirea; există o singură cale în care se poate înfăptui revoluția: trebuie să avem răbdare și să ne schimbăm înții noi înșine.

● **S.A.:** Aceasta îmi reamintește falmoasa Dumnevoastră carte *Homo sovieticus* și faptul că erați printre puștii care au înțeles că se poate găsi o explicație la un nivel mai profund decît societatea, decît ideologia, mai profund decît principiile — la nivel antropologic. Și cred că majoritatea acestor conflicte ideologice la care am fost martori în secolul nostru sau în alte timpuri au fost, mai mult sau mai puțin, conflicte antropologice. Cred că dacă am coborî investigația noastră la nivele mai profunde, am găsi acolo un loc pentru utopia interioară și am stabili sursa reală a tuturor conflictelor. Pentru că am putut înfîlșa asemenea lucruri în România, le-am putut recunoaște în lecturi despre toate celelalte țări: majoritatea conflictelor sînt antropologice.

● **A.Z.:** Eu nu folosesc acest cuvînt: antropologie. Dar nu contează,

Vorbim despre același fenomen, este clar. Vedeți, și din acest punct de vedere, soarta țărilor noastre este similară: o mare tragedie istorică. Pe de o parte, ne-ar plăcea să trăim ca oamenii din vest, pe de altă parte, lucrul este posibil pentru personalitățile excepționale, dar imposibil pentru populație. Totul depinde de atitudinea noastră; dacă sîntem egoști, putem părăsi țara și pleca în Vest; dacă aparținem cu adevărat alor noștri, trebuie să suferim împreună cu ei. În plus, viața în Occident nu este atît de ideală pe cît pare cînd e privită din perspectiva Estului. Mă aflu aici de 12 ani și dacă mi s-ar da posibilitatea să aleg între a fi sărac în Rusia și a fi foarte bogat în Vest, aș prefera prima variantă. Am fost născut în societatea comunistă și am fost obișnuit să trăiesc în ea; viața de aici îmi este străină. Aceasta chestiune nu este foarte simplă. Dacă popoarele Europei de Est aleg această cale — dezvoltarea în direcția Vestului — eu nu le voi felicita; cel mult, le-aș consola. Putem vedea multe lucruri plătute aici în Vest, dar acesta este rezultatul dezvoltării timp de multe secole. Trebuie oare ca popoarele noastre să aștepte 200—300 de ani? Trebuie să trăim azi, azi; și pentru noi înșine, și pentru copiii noștri. Aceasta înseamnă că trebuie să ne inventăm propria noastră viață. Și

dal o educație. În urmă cu cîteva zile, soția mea a născut. Care este acum problema mea? Sînt perfect indiferent față de literatură și descoperiri științifice. Nu-mi doresc decît ca fiica mea să fie sănătoasă. Și aș dori să evite viața actuală a tinerilor din țările occidentale. Din nou, poate că una din cele mai importante probleme din țările noastre este următoarea: nimeni nu vrea să cunoască realitatea. Am fost recent în S.U.A. și am putut vedea realitatea de acolo. Nu vreau ca fiica mea să trăiască într-un asemenea mediu. În Rusia, situația s-a schimbat: merge din rău, în mai rău. În vremea mea, cînd eram tînr, nivelul de viață era imposibil de descris. Viața de astăzi din Uniunea Sovietică este la un nivel incomparabil: pentru noi, ar fi fost paradisiul. Dar, cu toate acestea, destinul nostru era limpede: după război, în primul an al epocii lui Hrușciov și Brejnev, nu aveau problemele de azi. Acum avem în Uniunea Sovietică aceleași probleme cu tînră generație ca și în Vest. Revenind la punctul de plecare, să vorbim despre societatea civilă. Nu vād decît o singură cale acceptabilă de dezvoltare: să așteptăm și să participăm la această societate civilă, să contribuim la consolidarea ei. Legat de aceasta... mi-am publicat recent memoriile în franceză. Am explicat acolo în

Tablou de Alexandru Zinoviev

rită de ce observăm astăzi, cînd intensitatea și ritmul vieții nu crescute; trăim în cuteva minute cît trăiau oamenii trecutului în cîteva zile. De aceea, și controlul centralizat este mai dificil, iar posibilitatea de a prevedea reacțiile populare este foarte redusă. Puteți avea cel mai bun exemplu în R.D.G.: toți germanii sînt ascultători și urmează ordinele partidului, iar în ziua urmă-

Tablou de Alexandru Zinoviev

cred că această problemă este sarcina noastră fundamentală. Ce sîntem noi? Pentru ce existăm? Care este țelul vieții noastre? Aceste probleme sînt, cred, cele mai importante. Credeți-mă, în doi-trei ani confuzia actuală din țările noastre va dispărea. Pentru oameni este imposibil să trăiască în această stare de agitație. Este nevoie de timp ca să dormi, să mînci, să crești copii, să le

detaliu această cale de dezvoltare. Sînt convins că viitorul depinde de acest fenomen — cum să-i spun, nu știu dacă noțiunea de „clasă” este acceptabilă sau nu; vedeți, toate noțiunile secolului XIX sînt în prezent discreditate. Dar viitorul depinde de acest strat al societății, de ridicarea societății civile.

SORIN ANTOHI

Cum am suportat atîta vreme minciuna, acum să suportăm adevărul

(Lozincă din Golania)

Miercuri, 23 mai, 1990, membri ai Grupului pentru Dialog Social (Doina Cornea, Gabriel Liiceanu, Gabriela Adameșteanu, Radu Filipescu, Gabriel Andreescu, Stelian Tănase) au stat de vorbă cu oamenii care, de mai multe zile, fac greva foamei în Piața Universității.

Membrii Grupului s-au adresat greviștilor, rugîndu-i să înceteze această grevă care le pune viața în pericol.

Transcriem cuvintele doamnei Doina Cornea adresate greviștilor:

„Dacă dumneavoastră ați avut curajul să faceți acest act, înseamnă că aveți un suflet nobil. Dați-ne nouă sufletul acesta, nu-l dați comuniștilor.

Avem nevoie de acest suflet. Trebuie să ne regroupăm, să ne dăm mina unii altora, să începem o altfel de luptă. Noi nu cedăm, n-o să cedăm, dar altfel trebuie acum... Și eu am făcut greva foamei, dar limitat. Vă rog, și dumneavoastră tot limitat trebuie s-o faceți, nu vă puneți viața în pericol, avem nevoie de dumneavoastră... guvernul nu se va sinchisi. Sînteți niște oameni extraordinari și este nevoie de dumneavoastră. Să fim uniți. Acum nu mai putem lupta așa. Era altceva înainte de alegeri, dar acum, dacă noi cu mina noastră am ales, pentru că lumea a fost dezinformată... Vă rog să încetați, altfel trebuie să luptăm acum...”

Indemnuri la luciditate: Doina Cornea, Gabriel Liiceanu, Mihai Stănescu

Noi putem învăța foarte mult din această înfrîngere

— Dialog cu Doina Cornea —

G.A.: Ce credeți despre oamenii care continuă greva foamei în Piața Universității? Sînt mulți a căror viață este în pericol... Mă obsedează de mai multă vreme gîndul că ar trebui să găsim noi o soluție...

D.C.: Sinceră să fiu, m-am gîndit și eu, pornind de la ideile lui Gandhi care spunea că faci greva foamei față de cel la a cărui dragoste poți să apelezi. Or, mi se pare că acești neocomuniști (plus toată fosta securitate, fosta procuratură și nomenclatura de partid împotriva cărora nu au întreprins nimic pentru a le neutraliza forța) nu merită să faci o grevă a foamei pentru a-i convinge. Cruzimea cu care au tratat poporul român timp de decenii, neadevărurile pe care le-au lansat, înșelătoriile din campania electorală — nu justifică o grevă a foamei. S-ar presupune că persoana față de care faci greva foamei răspunde acestui act de sacrificiu. Or, dl. Iliescu nici măcar un dialog n-a binevoit să le acorde. Trebuie să încercăm ceva ca să-i convingem pe cei aflați în greva foamei să renunțe, pentru că este un sacrificiu prea mare pentru rezultatul pe care ei îl vor obține. Pătrător nu le poți vorbi.

G.A.: Multă lume este în acest moment derută de rezultatele parțiale ale alegerilor. Credeți că putem vorbi despre fraudă?

D.C.: Nu putem vorbi despre fraudă în sensul strict al cuvîntului, deși în anumite locuri, chiar lângă Cluj, la Vișoara, reprezentanții ai partidelor nu fost alungați; nu numai reprezentanții, toată comisia. Niște indivizi au pătruns acolo cu forța, au spart ușa și au intrat. Și probabil că au fost și în alte părți din țară astfel de lucruri. Dar se poate vorbi de fraudă în sensul că o campanie electorală care nu este liberă nu poate să asigure alegeri libere. Guvernul care a asigurat această campanie electorală trebuia să aibă grijă să instruiască oamenii de la țară care n-au votat în viața lor, care nu știu ce sînt partidele. Dacă nu au făcut-o, înseamnă că nu și-au îndeplinit datoria de organizatori ai campaniei electorale. Deci, poate fi vorba de o fraudă. În plus, acest guvern care concurează și în alegeri a făcut totul ca să manipuleze conștiințele prin televiziune și prin fosta presă comunistă. Omul care s-a dus să aleagă nu era liber în conștiința lui; era derutat, indus în eroare de Front. În sensul acesta se poate vorbi despre fraudă. Partidele au fost alt de mult sabotate, încît nu au putut nici

prin presa lor, nici ca persoane să-și exprime punctele de vedere, programele. După alegeri am întrebât-o pe Lăptăreasa mea cu cine a votat, și mi-a spus că, vă rog să-mi lertati expresia, redau cuvintele ei, „mi-a arătat cineva să pun acolo o stampilă pe o căcăneală neagră”. Era, probabil, trandafirul.

Un ideal care va deveni într-o zi fecund

Iată cîteva opinii referitoare la greva foamei, culese în Piața Universității în aceeași zi:

Gabriel Andreescu:
„Văd în greviștii foamei din Piața Universității ceva de natura unui fenomen religios. Și ca analogie să fie deplină, descopăr la mulți o îngrozitoare indiferență, sau iritare, față de acești oameni hotărîți, fără urmă de îndoială, fără urmă de orgoliu, să se sacrifice. Este ca și cum poporul român trebuie să bea pînă la fund din cupa vinodăției pentru ca să poată renăște cu adevărat.”

Radu Filipescu:
„Piața Universității mi s-a părut cea mai puternică forță care s-a opus guvernului pînă la alegeri. Și chiar dacă aceste alegeri s-au pierdut, această opoziție trebuie să continue, dar nu sub aceeași formă și fără pericolul unor sacrificii. Trebuie renunțat la greva foamei, acești oameni nu trebuie să-și pună viața în primejdie. Acum este necesară organizarea unui nucleu, a unui grup pentru crearea unei opoziții mai elaborate și bazată pe niște principii și idei politice.”

Gabriela Adameșteanu:
„Eu nu sînt pentru greva foamei în forma asta în care oamenii nu au mîncat de zece ani. Și, mai ales, nu sînt pentru greva foamei în acest moment cînd trebuie să ne gîndim cum să rezistăm pentru mai mult timp. De mai multă vreme sînt obsedată că acești oameni vor muri, în timp ce noi nu s-am convins că trebuie să găsim altă formă de rezistență.”

G.A.: Credeți că în acest foarte scurt interval — partidele au dobîndit un oarecare profil?

D.C.: În opinia publică, și chiar prin atitudinea unor cercuri de intelectuali, partidele au fost nedreptățite. Aceasta este părerea mea. Ele au fost confruntate la început cu mari greutăți de organizare: un sediu, un telefon, o mașină de scris etc. După aceea, Frontul a avut grijă să-i calomnieze pe lideri, să denigreze activitatea partidelor istorice anterioare, discreditîndu-le în fața opiniei publice.

G.A.: Și atunci, pentru viitor, cum vedeți șansele partidelor, ale opoziției?

D.C.: O înfrîngere poate fi o înfrîngere sau nu — depinde de conștiința celui care o acceptă sau nu o acceptă. Așa după cum sclavia nu este numai o stare de fapt, normată sau legiferată, ci și starea conștiinței sclavului, care acceptă sau nu acceptă o conștiință de sclav. Din orice

înfrîngere, prin judecată și rațiune, omul poate să iasă învingător. Chiar îmbogățit. Să nu privim această înfrîngere ca ceva definitiv. Noi putem învăța foarte multe din ea, să nu repetăm niște greșeli, să ne unim toate forțele de opoziție. Să nu excludem nici partidele. Partidul depinde de calitatea membrilor lui. Dacă de-acum încolo se vor înscrie în partide sau în orice alte organizații de opoziție oameni de calitate, partidul sau organizațiile respective vor câștiga foarte mult. Se spune (și sînt sigură că aceasta este o diversivă a Frontului) că partidele sînt învechite. Cine ne împiedică să le reinnoim?

G.A.: Deci, care ar fi prioritățile opoziției pentru perioada următoare?

D.C.: E nevoie de opoziție pe două planuri: opoziție politică, reprezentată prin pluralism și opoziție societății civile. Partidele trebuie să înfățișeze, iar pentru societatea civilă intelectualii vor avea un rol foarte important de îndrumători. Mai ales Grupul pentru Dialog Social, care să adopte diferite formațiuni care prezintă garanții morale, de exemplu, studenții. Studenții de la Facultatea de Drept ar putea să asiste la procese, dezbateri, cazuri în care oamenii sînt nedreptățiți de putere sau la verificarea celor care funcționează în justiție, ori întocmind listele celor care nu trecut de la regimul Ceaușescu la regimul Iliescu, continuîndu-și lăstărești activitatea. De pildă, procurorul militar Domșa din Cluj care a emis mandatele de arestare împotriva mea și împotriva fiului meu, are astăzi funcții foarte mari. Și nu este un caz izolat, cred că în fiecare județ unde există procuratură militară, a rămas omul vechi în funcția nouă.

G.A.: Se vehiculează ideea că securitatea a intrat și în partide.

D.C.: Totul este infiltrat. E o boală, o plagă și m-as mira să mai fie vreo instituție acum, chiar de opoziție, absolut intactă. Nu este motiv de discreditare a partidelor. Datoria noastră este să le lătrim, încredîndu-se în ele cei mai buni oameni din societate.

G.A.: Am observat într-adevăr la o parte dintre colegii noștri o anume, așa zice condescendență față de partide. Am auzit de multe ori și fraza: partidele nu sînt o soluție. Dar un coleg, un foarte bun scriitor, mi-a și spus: „Noi am făcut o greșală. Dacă noi intrăm în partide de la început, li se dădea alt statut. Altfel credibilitate”.

D.C.: Împărtășesc părerea colegului dv. Cred că vrem o societate pluralistă dar fără partide, ceea ce mi se pare absurd. În occident partidele sînt constituite de o sută și mai bine de ani, latura asta politică a societății funcționează automat și ei sînt preocupaji acum de societatea civilă. Or noi trebuie să le clădim pe amin-două. Nu ne poate pluralism fără partide. Or fără pluralism va fi din nou dictatură.

A consemnat
GABRIELA ADAMEȘTEANU

Imediat după revoluție Delta Dunării a reintrat spectaculos în atenția mass mediei românești și internaționale. În ultimul timp pasiunile se dezlănțuie, luind, uneori, aspecte grotesce, care nu fac decât să abată atenția de la fondul problemei, creind suspiciuni, tensiuni în rândul specialiștilor, între ocizii și iubitorii naturii, între toți și organele de decizie din sfera puterii.

Fără îndoială că Delta Dunării reprezintă o problemă importantă la nivel național. Ca orice problemă de asemenea complexitate și aici ne confruntăm cu numeroase fațete care trebuie analizate aprofundat, dar având continuu în atenție întregul. Aceasta nu se poate realiza decât cu înalt profesionalism, seriozitate și pe baza experienței acumulate în multe sute de zile de lucru pe teren, aceluia cazan fierbinte, cu presiune maximă, unde natura și omul plămădesc viitorul deltei. Cei 30 ani de cercetări efectuate aici, ca ornitolog și geomorfolog, ne dau dreptul să prezentăm cele ce urmează, să invităm la meditații și bineînțeles, la dialog.

Privind retrospectiv constatăm că regiunea de la gurile Dunării a format obiectul discuțiilor aprinse ori de câte ori se preconizau forme noi de intervenție umană.

Primele discuții largi s-au desfășurat în Comisia Europeană a Dunării începând de la 1956. Aspectele tehnice și științifice erau dublate de numeroase ecouri în presa internațională și aveau multe implicații politice.

La începutul secolului nostru, Gr. Antipa reia discuția cu o vigoare și energie extraordinare. În numeroase lucrări, dar mai ales în memoriul prezentat Academiei Române la 14 februarie 1914, marele om de știință pornește de la originea și evoluția deltei, continuă cu analiza stării de atunci, propune un nou sistem de amenajări și se încheie cu prognoza evoluției viitoare.

După primul război mondial, delta rămâne mult timp uitată în izolarea capătului de lume, pentru a reveni în prim plan abia peste mai bine de 30 ani odată cu declanșarea febrei „aurului verde”. „Epopoea stufului”, care reprezintă una din cele mai triste pagini din istoria noastră, a început prin 1950 și a durat 20 ani.

Prin 1973-1974 o nouă campanie propagandistică se declanșează. Eșecul stuficulturii trebuia înlocuit cu ceva cel puțin la fel de spectaculos. Și ce putea fi mai spectaculos decât obținerea în fiecare an a peste un milion tone cereale, precum și a numeroase alte beneficii de pe seama amenajărilor agricole, piscicole, silvice, a turismului, rezervațiilor naturale etc., etc. În final delta urma să devină una din mărețele cititorii ale epocii de aur.

Scurta călătorie prin memoria documentelor ne permite să reconstituim succint etapele intervențiilor umane.

Omul apare în deltă din zorile istoriei. Activitatea sa era legată mai ales de pescuit și păstorit. Treptat activitatea pastorală devine dominantă, fapt dovedit și de frecvența mare a oicnului „cișlă”.

Lucrările inițiate și desfășurate de Comisia Europeană a Dunării pentru canalizarea brațului Sulina, canal inaugurat în anul 1962, reprezintă primul impact major care generează transformări profunde în regimul hidrologic, evoluția reliefului și structura biotului.

Etapa a doua, pe care o putem numi „piscicolă” este declanșată de Gr. Antipa în vederea creșterii productivității pescăriilor. Reteaua de canale tăiate pentru asigurarea circulației apelor între brațele Dunării și ghioluri, a introdus cea de a doua artificializare însemnată.

A treia intervenție de proporții aparține perioadei 1956-1970. Este „etapa stuficolă”, când au loc transformări majore atât în delta propriu-zisă, cât și în bazinul Dunării.

În deltă, exploatarea stufului a necesitat îndiguierea unor incinte, tăierea a sute de kilometri de canale, construcția a numeroase stații de pompă în vederea regularizării scurgerii. În același timp, la gura Sulina jeliurile înaintază spre larg cu 250-300 m/an precuind schimbarea întregului regim litoral. Este perioada în care activități umane foarte agresive afectează întreaga suprafață a deltei, provocând cele mai intense transformări din istoria acesteia, mai mari chiar decât cele din ultimii ani.

În bazinul Dunării se construiesc hidrocentrale mari, se îndiguieste lunea pe milioane de hectare, se fac amenajări pe afluenți, se poluează intens. Efectul? Întregul regim hidrologic se modifică, ceea ce se repercutează și asupra deltei, unde toate efectele cumulează.

Această situație reprezintă cadrul în care se declanșează ultima etapă, preconizată a avea, la început, caracter agricol, iar mai târziu, caracter complex. Se prevede desecarea și amenajarea a peste 100 000 ha, pentru culturi de cereale, restul urmând să formeze un mozaic de amenajări piscicole și silvice alternând cu spații utilizate în regim natural, fie stuf-piscicol, fie ca rezervații naturale.

Planarea sistemului teritorial deltic este controlată în aceste condiții naturale de fluviu, mare și neotectonica.

Regimul hidrologic al Dunării are mare importanță în perioada de maturitate a deltei. În fiecare an viturile de primăvară asigură cantitățile de apă și sedimente. La 10-12 ani au loc vituri extraordinare care spală excesul de substanțe biogene și redistribuie aluviunile. Treptat se trece în colmatarea accentuată în sectoarele de la virful deltei, se colmatează o serie de gârle, cu simplificarea rețelei hidrografice. Cimpia fluvială se înalță și se extinde.

Nivelul mării este un factor de control orientat însă din afara sistemului. Perioada de

abundența macrofitelor, alternând cu sesuri sărăturate și eolizate. Asemenea procese se desfășoară în perioade de timp de ordinul a 100-150 ani, efectele fiind deci vizibile chiar în orizontul de timp limitat la viața noastră.

Controlul scurgerii este singura cale pentru menținerea deltei la anumii parametri de stare. Afirmatia nu reprezintă nici o noutate, deoarece Gr. Antipa sustinea același lucru în urmă cu 70 de ani! De altfel, trebuie să fim conștienți că dacă putem admira încă marca varietate a peisajelor deltei, aceasta se datorează tocmai lucrărilor hidrotehnice executate în cei 140 ani despre care aminteam mai sus.

starea actuală așa cum e, deoarece putea fi mult mai rău.

Conceptia de management era însă defectuoasă prin orientarea cercetării a priori spre un anumit scop comandat politic. Urmărind atitudinile de popularizare din mass media acestor zile, observăm că se solicită, uneori agresiv, același demers, dar orientat invers: trebuie făcut totul pentru a reveni la starea inițială, naturală, a deltei.

Lăsând la o parte faptul că în nici o țară civilizată natura nu este lăsată la intimplare (nici chiar în marile rezervații americane și africane), din motivele expuse succint mai sus, delta nu poate reveni la o anumită stare și păstrată astfel timp nelimitat. Ar fi ca și cum oricare dintre noi am dori să revenim la o anumită vîrstă pe care am considera-o ideală.

Conceptul învechit de ocrotire prin izolare totală și neintervenție a fost înlocuit pretutindeni prin conservarea dinamică care presupune diferențierea unor trepte de protecție începînd cu spațiile strict ocrotite și terminînd cu cele în care resursele continuă a fi utilizate, dar numai prin metode tradiționale, sub strictă supraveghere. Turismul, activitate care poate deveni extrem de agresivă, trebuie, de asemenea, strict controlat.

Totuși ce-l de făcut acum în Delta Dunării? Opiniile de mai jos sînt strict personale și au scopul de a invita la dialog.

Cel mai important ni se pare respectarea necondiționată a Articolului 1 din Decretul nr. 103 din 7 februarie 1990, privind sistarea oricăror lucrări de amenajare.

Același decret prevede realizarea, pînă la 31 decembrie a.z., a unui studiu pe care să se bazeze orice activitate viitoare. Un asemenea studiu este absolut necesar dar credem că utilitatea lui va fi reală numai în următoarele condiții:

— elaborarea rapidă (în max. 2-3 luni) a unui studiu preliminar privind starea sistemului regional; singura metodă este teledelectia pe înregistrări satelitare multispectrale de baleriere LANDSAT în 7 benzi, asistată de esanționaj la teren; acest raport preliminar va oferi o imagine clară și exactă a deltei așa cum este în anul 1990, devenind o bază sigură pentru primele măsuri și pentru un viitor sistem informațional;

— înființarea unui sistem informațional al Deltei Dunării care să integreze toate cunoștințele despre deltă și lagunile adiacente, precum și toate datele obținute în viitor; acest sistem va permite continuu realizarea de modele de stare și de prognoză pentru diferite orizonturi de timp.

Pe această bază s-ar putea elabora un program de conservare dinamică prin încadrarea întregului spațiu deltic și la gura într-un Parc Național al Deltei Dunării. Administrația Parcului Național va avea ca sarcină principală controlul desfășurării tuturor activităților, precum și optimizarea acestora în funcție de stabilitatea, plasticitatea și capacitatea de suport ale fiecărui sector în parte.

Înființarea parcului național nu exclude utilizarea resurselor, dar impune anumite moduri de utilizare integrate armonios în natură: pescuit, păstorit, turism, silvicultură și chiar agricultură pe spații restrînse. Este limpede pentru orice cunoscător al deltei că unele cimpuri fluviale înalte se pretează perfect la aricultură. Cu toate că suprafețele respective sînt restrînse, recoltele obținute sînt deosebit de utile populației locale.

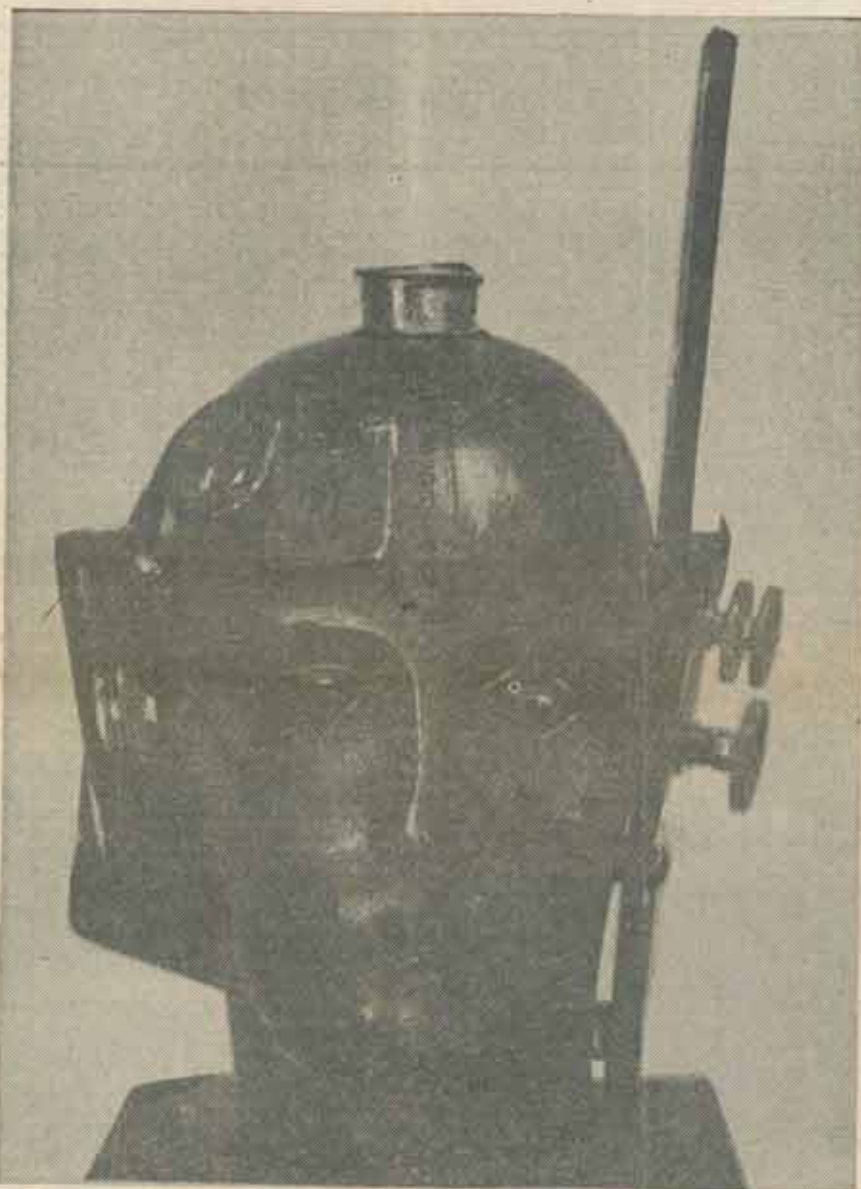
În structura parcului național rezervațiile integrale au rol deosebit. Suprafața acestora trebuie mult extinsă, iar sistemul de pază trebuie refăcut și îmbunătățit.

Conservarea dinamică în Parcul Național Delta Dunării impune, de asemenea, un control riguros al scurgerii, ca și lucrări de protecție hidrotehnice a litoralului în ansamblul său. Nu putem asista pasivi la dezorganizarea scurgerii și la distrugerea litoralului.

Fentru ca Delta Dunării să nu devină un paradis pierdut este necesară o amplă activitate care cere multă inteligență, creație, bună credință, organizare riguroasă și finanțare corespunzătoare. Toate acestea trebuie să intre în acțiune pînă nu va fi prea tîrziu.

EMIL VESPREMEANU

DELTA DUNĂRII — UN PARADIS PIERDUT?

YVES TANGUELY

Mușchetar 2000

Proiectul din 1973 prevedea ca amenajările agricole să ajungă la 53 000 ha, în anul 1985, la 87 000 ha, în 1993 și la 105 000 ha. În anul 2000. Costul lucrărilor se ridică la sume care variază între 25 900 și 38 900 lei/ha. Obiectivele prevăzute sînt departe de a fi realizate.

Am prezentat, pe scurt, traiectoria succesiunii etapelor principale de presiune umană asupra sistemului regional deltic. Fiecare etapă nouă se suprapune peste cea anterioară, rezultatele cumulînd. Pe traiectoria locală interven efectele artificializării întregului bazin dunărean extins pe 2/3 din Europa. Iată, deci, cit de complicate sînt lucrurile, chiar dacă le privim numai la nivel foarte general.

Ce s-ar fi întimplat dacă bazinul Dunării și delta ar fi rămas în afara oricăror intervenții umane, evoluînd pe o traiectorie controlată strict naturală?

La mijlocul secolului trecut cimpia deltică a Dunării se afla la maturitate, procesele principale fiind de înălțare și consolidare în delta fluvială, de colmatare în delta maritimă și de progresie accelerată în deltele secundare ale brațelor Chilia și Sfîntu Gheorghe. Brațul Sulina se afla în regresie. Func-

stabilitate relativă a nivelului mării din secolul trecut a creat condiții optime pentru dezvoltarea deltei. În jurul anului 1900 apare însă o tendință de creștere lentă, care se accelerează după 1990. Avansarea deltelor secundare este atenuată, iar fărîmul deltic este din ce în ce mai afectat de eroziune, cu pierderea a zeci de hectare de teren pe an.

Al treilea factor de control este neotectonica. Suprapusă unui compartiment activ din Depresiunea Pridobrogeană, delta este afectată de mișcări lente de scufundare a scoarței, la care se adaugă subsidența prin compactarea depozitelor afînate. Scufundările lente sînt dispuse neuniform, pe compartimente, afectînd diferențiat spațiul deltic.

Fluviu, mare, neotectonic. Cei trei factori de bază care controlează evoluția cimpilor deltic, sisteme teritoriale labile, în continuă schimbare pe traiectorii greu de prognozat cu precizie tocmai datorită complexității interacțiunilor și gradului destul de redus al cunoașterii noastre.

Cert este că în regim absolut natural deltele se modifică continuu spre mlaștină sufocată de

Revenind la situația actuală rezultată din evoluția controlată natural și uman, constatăm că în condițiile modificării scurgerii lichide, a reducerii drastice a debitelor solide, a creșterilor lente ale nivelului mării și scufundării unor compartimente, asistăm la colmatari active pe canale și în ghioluri, la adîncirea canalului Sulina, la eroziunea activă a celei mai mari părți a litoralului emers și submers. Lăsînd evoluția pe o asemenea traiectorie, fără a interveni, în viitorul 25-30 ani vor avea loc fenomene cu adevărat alarmante: dispariția Zăvoanelor, a Insulei Șacalin, a unei întinse părți din fărîmul Sulina — Sfîntu Gheorghe, extensiunea clară a mlaștinilor stuficole.

Transformările profunde suferite de deltă în decursul anilor, ca și artificializarea întregului bazin al Dunării ne obligă la adoptarea unei strategii bine gândite care să pornească de la aceste realități.

În etapele anterioare nu studiile și cercetările aprofundate au lipsit. Întotdeauna s-au efectuat cercetări, fiind implicați specialiști de cea mai înaltă competență, animați de bună credință. Tocmai lor le datorăm

Intellectualitatea „minoritară” și umanismul speculativ

● Scrisoare deschisă domnului Valeriu Cristea ●

Domnule Valeriu Cristea,

Îngăduiți-mi a vă adresa câteva rânduri în urma citirii articolului dv. A spune ce gândesc, apărut în România literară, nr. 18/1990. Afirmati chiar de la început: „Una din surprizele majore pe care mi le-au rezervat ultime luni, perioada de după Revoluția eliberatoare din decembrie, este de a constata că a spune ce gândesc nu e astăzi cu mult mai ușor decât ieri. Terorismului fizic, de stat, i s-a substituit neînchipuit de repede terorismul psihic al unor autentice sau doar pretinse grupuri de opinie, energice, bine organizate și nu o dată foarte gălăgioase”. Situația ar părea alarmantă, cu toate că am impresia că semnul de egalitate pe care-l puneti fără clipire între „terorismul fizic, de stat” (adică extraordinarul aparat de reprimare ceausist) și ceea ce numiți „terorismul psihic” ar necesita ceva mai multă reflecție. Să vedem însă în ce constă acest din urmă „terorism” care vă înspăimântă atât de mult. Ne spuneti, puțin mai la vale, că e o atitudine a... intelectualității: „Culmea e că toată intelectualitatea (o parte a ei, firește) pare foarte dornică de a se masa în jurul unor idei (ori simple prejudecăți) comune”. Propoziția nu mi se pare tocmai limpede. După ce îi acuzați pe intelectuali (de bună seamă, „o parte”, și vizată pe cei mai reprezentativi, pe cei care au configurat la ora actuală, un punct de vedere cu miză națională) că s-ar substitui masiv de auzire totalitare (ceea ce cred că nici nu constituie o ofensă; e doar o enormitate, o exagerație), vă minunați de faptul că ei se „masează” în jurul unor „idei” (fie și „comune”). Dar ce ar putea face altceva intelectualii? Evident că se „masează” în jurul unor idei, dacă până și „minoritarii” fac același lucru! Evident că fiind intelectuali sunt intrinsec mai familiarizați cu ideile, pe care, cu voia dv., le și emit, decât alte categorii de cetățeni! Că aceste idei sînt și „comune”? Încă e posibil să ne raportăm doar la idei personale ori de frapantă originalitate? Și apoi care este deosebirea dintre o „idee” și o „prejudecăată”? Nu cumva hotărul trece prin subiectivitatea cea mai vie și prin urmare impenitentă? Cum se explică, sub încreștarea dv., până și pe un spațiu atât de redus, acest amestec marcat de confuzie și răstălmăcire?

De fapt, îmi dau seama ce vă supără: izolarea dv., față de curentul larg al confratrilor noștri, al intelectualilor de elită în genere, împotriva persistenței structurilor și mentalităților comuniste, împotriva indivizilor ce se îndărătnicesc a le reprezenta. Dest nu vă roșiti direct, e clar că, în cadrul acestor intelectuali,

dv. aveți simțămîntul unui minoritar. Pentru a atenua un atare simțămînt, probabil lenant, încercați a schimba perspectiva într-un fel „democratic”, înrudit în fond cu concepțiile „unanimității”, ale „maselor largi populare”, ale „voinei întregului popor” etc. Drept care calificați astfel „grupurile” intelectualității manifeste anticomuniste (concepțiile corespondente: „cercurile reacționare”, „agentele imperialiste” s.a.m.d.): „Minoritari, infime chiar în raport cu întreaga structură socială a țării, ele pot fi sau numai părea dominante pe „spații mici”, într-o breșă sau într-o instituție de pildă...”. Chiar dacă lucrurile stau așa, avem a face cu o manifestare a democrației, care permite, în gradul în care e autentică, deplina expresie a minorității. Ce rost are să subliniați dv., ca minoritar al unei minorități (tută că v-am împurmatat limbajul!), calitatea sa specifică? Ce importanță are aci sta-

fenomene caracteristice defunctului regim. E drept, nu știți singurul intelectual situat pe această paradoxală poziție antiintelectuală. Un coleg al nostru, un critic de vază, se lamenta și el zilele trecute că „odată cu dreptul de a opta pentru o formațiune politică și de a avea opinii politice, crește, într-un mod, după mine alarmant, și gradul de intoleranță”. Se pare că a luat naștere un snobism antiliberal, însoțit de grinase exagerate ale spaimei, de fieceleșnice pudibonderii, de un ritual de ultimă oră al complicității învăluite cu puterea în ascensiune. Interesant e că asemenea sensibilități la „intoleranță” democratică rimează cu atitudinile publicistice ale lui G. Călinescu din perioada 1944-1947, care lăchida ochii generos la ravagiile brutalei dictaturi incedente, pentru a critica exclusiv partidele ce se ridicau împotriva regimului împus prin violență și pe intelectualii cu vederi antitotalitare.

se pare că îi ligniți pe cei ce au suferit din pricina lor, dintre care mulți nu mai sînt în viață? Recomandându-i pentru rînci în viața publică, nu vi se pare că aduceți un prejudiciu întregii noastre societăți?

Înteleg, cred că înțeleg umanismul dv. speculativ și sentimental, dar aci e este neavenit, în măsura în care încearcă să ștergă vina, a pulveriza răspunderea în planul unei existențe colective. Witold Gombrowicz arată în amintirile sale că, cercetîndu-i îndeaproape, omeneste, pe înclupați, a ajuns la concluzia inexistenței vinovățiilor și a vinovățiilor. Însă el a pășit justiția, în afara căreia funcționarea normală a societății e de neconceput. Dv., faceti propuneri în sfera unei justiții sociale, propuneri ce ne pun în primejdie. Nomenclatura pe care o apărați în numele unei „naturi umane” abstracte e alcătuită în zdrobitoare majoritate din înși morali, parazitari, care au săvîșit față de noi toți abuzuri de toate sorturile. Viața poporului român a fost distrusă, cultura umilită, cîteva categorii de oameni au fost decimați, politica a fost batjocorită, transformată într-o parodie. Autorii acestor fapte ticăloase au beneficiat, după cum prea bine știți, de un regim de privilegii sfidător la adresa multor truditori. Credeti că e moral să ștergem trecutul cu buretele, credeti că e firesc să-i uităm? N-are vrea să fim cu tot dinadinsul patetic, dar nu mă pot împiedica să vă atrag atenția că între oamenii pe care încercați a-i scoate basma curată ori cel puțin a-i proteja se află călăii de la Canal, de la Pitești, de la Sibot, de la Aiud, de la Rimnicul Sărat, se află așa ziișii teroriști din zilele Revoluției, după cum se află și cei ce i-au comandat. Și pentru ei cereți clementă? Și pe ei doriți să-i introduceți în rândurile oamenilor onesti? Și pe ei doriți să-i promovați în scaunele de conducere? Dar acești criminali odioși nu sînt cu nimic mai buni decît criminalii de război nazisti! Gulagul nu e mai puțin teribil decît Auschwitz-ul! Pentru noi, românii, nazismul roșu e cel care a detinut supremăria răului. Sinteti de acord, nu-i așa? Dacă ați vorbit de „omenia” nomenclaturii, fără a-i detasa și înfiera pe tortionarii și asasinii care abundă în sîmul ei, înseamnă că i-ați îmbrățișat în acolada bunăvoinei dv. și pe ei. Iar în acest caz, în chipul cel mai logic, înseamnă că trebuie să vă extindeți pledoaria absolutorie și asupra nazismului, să cereți proscriserea deopotrivă a ambelor loturi de crime: comuniste și naziste! Altminteri, trebuie să recunoașteți, ați fi inconsecvent!

Gheorghe Grigurcu

tistica? Nu cumva se prelinge în (sub)conștiința dv. o imagine globală a unei multimi cu o singură voce, a unei autorități totale, fără nici o fisură, monolitică? Nu cumva o formație sau (și) o afinitate marxist-leninistă continuă a vă dicta din penumbra reacțiilor iritate și nu tocmai pasnice? Nu cumva o stare de tensiune permanentă, o stare belicoasă, tipic partinică, se infiltrază în frazele dv. ce se vor post-revoluționare? Căci altminteri de ce vă plîngeți de „grupurile infime” ce v-ar teroriza? Cum, prin ce mijloace, sînt tentat a vă întreba în continuare! Și nu ajungem astfel a pune sub semnul întrebării chiar principiile democrației?

La un moment dat faceți o observație cu valoare confesivă: „După ce am fost forțat decenți în sîr la unanimitate, iată că acum, liber filid nu ne putem împotrivi parca inerteții de a gîndi la fel, în bloc, cu unul singur”. Într-adevăr nu ne putem totdeauna împotrivi inerteții „blocului” artificial. Căci nici dv., nu sînteți individualizat. Purtați stigmatele „deplinei unanimități”. Faceți parte dintr-o categorie de persoane, din păcate amplă, care nu sînt de acord cu protestele intelectualiții „minoritare”, cu lupta sa în favoarea unei finalizări a revoluției și, fie că o doriți fie că nu, slujiti cauza stagnării, a perpetuării unor lamentabile

Desi tineti a vă diferenția radical de Divinul în unele din paginile dv. de exegeză, aci îmi apăreți drept un discipol al său fidel. Vă jucati cu Istoria, precum s-a jucat și G. Călinescu, și s-ar putea să pierdeți ca și el, prin frivolitate. Și mai e ceva: factorul, cum să spun, lucrativ și de propulsare personală. Dacă pe dv. nu v-aș putea pînă acum incrimina (desi a face jocul celui care tine în mînă pîinea și cultul nu e, în sine, o ipostază inocentă), să nu uităm că Divinul a năzuit din răsputeri la o mare carieră politică, zădărnici doar de ingratitudea guvernantilor comunisti, antiintelectuali și ei pînă în virtul unghilor. La rîndul său, confratele din care am citat mai sus s-a aruncat hămesit asupra a patru-cinci posturi de conducere și ar fi acceptat bucuros încă paisorece-cincisprezece dacă n-ar fi întimpinat nici un obstacol. Din primele ceasuri de după Revoluție a tinut să apără la rampă, de parcă ar fi luptat ori ar fi pătimit întru libertate, în virtutea unui bine cunoscut vedetism maladiu. Poziții și înalțe pe unde putea (pe unde-l duceau feluritele mănoase aranjamente), acum s-a strădui a fi fotografiat și televizat cît mai des de aparatele Revoluției. Și... a rîsni! Nimeni după Ceausescu nu și-a publicat mai multe poze decît acest personaj, într-una din revistele în care a purtat cu litere de-o șchioapă că s-a instalat „director”. Mă puteți întreba de ce v-am asociat. Sîmple: pentru că v-au asociat cuvintele scrise și atitudinile politice. Pentru că și ați dată v-ați solidarizat cu tovarșul dv. de echipă. Să revenim însă la firul considerațiilor mele.

Incontestabil, e dreptul dv. de a respinge condamnarea nomenclaturii, continuată în punctul 8 al Proclamației de la Timisoara. După cum e dreptul dv. de a lua apărarea nomenclaturii, ceea ce și faceți în paragraful al doilea al articolului la care mă refer. O faceți în virtutea unei transcrieri cu majuscule, CONCEPTII DESPRE OM („Omul, ce minunat sîntă acest cuvînt!”, rosteste ecoul glumet), și bîncințele în virtutea unei leze a lui Dostoevski, al cărui herme-neut semnifică sinteti. Ne reamintiti că autorul *Demonilor* a luptat împotriva așa numitei „teorii a mediului”, care încerca a-l deposeda pe om de responsabilitatea sa, de libertatea sa de opțiune. „Dar omul, sustineti dv., nu e o jucărie. El nu este și nu poate fi o victimă pasivă în chearele forțelor de presiune exterioare (mediu, clasă socială, castă, regim sau sistem politic). El nu poate fi chiar așa, pur și simplu lucrat, prelucrat, format, strunjit după un model dat, uniformizat”. În treacă fie zis, era bine să fi reamintit acest lucru conducătorilor noștri de pînă în decembrie 1989. Acum, cînd vă pronunțați în calitate de avocat al nomenclaturii, vorbele dv. sînt, scuzați-mă, foarte puțin convingător. Îmi vine în minte așezori o remarcă similară a lui Dinu Sărau, care-i compătinea pe activisti și pe securisti pentru faptul că, absorbiți în „munca” lor, nu aveau răgazul trebuitor pentru a țese cu familia în par... Aplicate unor realități limitate, integrate unor contexte, adevărurile generale se relativează. Raportîndu-vă prea amplu, filosofic, la natura umană, riscați, aci, a aluneca în sofisme îndojnate de facile. „Înseamnă a-l socoti pe om bun sau rău în funcție exclusiv de tipul de criterii proprii anilor '80. Înseamnă a ne întoarce la dovarul de cadru, la amănuntele politice, la originea socială și la cine stie ce alte păcate și tare originare”. Chiar așa? Cînimul, vă spun eu toată sinceritatea, nu vă aduce, în această circumstanță un bun serviciu. Încercînd a-i dezvinovăți pe potențialii și pe favorizii dictaturii răsturnate, nu vi

Întă unde duce, domnule Valeriu Cristea, dizolvarea noțiunii de vinovăție, suspendarea noțiunii de justiție! Oare cutezați a vă asuma și explicit consecințele implicite ale umanismului dv., practicat cu un atît de neastentat de suspici, de stupefiant obiect? Intrucît ați exorbitat public o sumă de opinii pe marginea cărora m-am simțit dator a vă scrie prezenta epistolă, nădăduiesc că răspunsul dv., dacă veți socoti că merită dat, va avea de asemenea un caracter public. Vă mărturisesc că as fi bucuros să constat că vă însușiți pînă la urmă principiiul bătrînelui Eschil, din *Agamemnon*: „Vinovatul trebuie să pătimească”. Și aceasta nu dîntre-un sentiment de răzbunare, ce ni s-ar înfășa în toate împrejurările decădant, ca orice formă a primitivității, ci dîntre-o nevoie de sănătate etică a vieții obștei, dîntre-o nevoie de a clădi un viitor care să nu ne dezonoceze.

Al dv. vechi și plin de pretuire cîttor, eu regretul sincer de a fi fost moralmente alit a vă scrie cele da mai sus.

P.S. În articolul dv. O instituție asociată, din Panoramic radio-TV, nr. 28/1990, văd că perseverați în a vă exprima, în felul ce vă e propriu, „nostalgia paradisului” totalitar. Vă îngrozesc practica democratică exercitată asupra radioteleviziunii pe care o percepeti în termeni de război: „Însă asediul cel mai prelungit și mai înverșunat a fost și este asediul la figură, din partea presei scrise (și există în momentul de față peste o mie de publicații), a partidelor (și sînt peste 80), a nenumăratelor grupuri, asociații, sindicate, a manifestanților și independenților, în fine din partea simplilor cetățeni care au și ei un cuvînt de spus”. Ce păcăi că unul s-a transformat în melancolicitate, că „simțiii cetățeni” au prins glas! Păceti la îndoaia bună-credință și curajul poeziei Ana Blandiana (dovedit și în circumstanțe cu mult mai periculoase), comparînd-o, strepezii, cu o „Julietă a Revoluției”. Oare cine ar putea, acum, juca rolul lui Iago? În fine, doriți o alianță cu Mintailorul, afirmînd textual: „Hristos (...) nu ar fi fost de acord cu spiritul nuncului opt al Proclamației de la Timisoara”. E risant, credeti-mă, să subestimați simțul pentru umor al românului!

Parisul, noaptea

Fotografie de BRASSAI

Recent, a apărut o broșură conținând... „Minority Rights in Europe”...

Autorul acestui raport, Dr. Steven Sampson, este un valoros sociolog, antropolog și politolog american...

Silueta zveltă a lui Steve a apărut, de aplegeri, în România. Cu zâmbetul său cordial-timid...

Situat așadar în centrul unor suspiciuni teotrope — care au onorat dintotdeauna oamenii perfect onești — Steve Sampson este un ideal colaborator...

Parlamentul Danemarcei, locul în care s-a desfășurat Conferința

VICTOR BĂRSAN

Scurt raport privind activitatea grupului de lucru pe tema „Ungurii în România”

Discutarea problemei minorității maghiare în România a pornit de la recente evenimente violente în Tîrgu-Mureș...

1. Situația concreții

În Transilvania, regiunea nord-vestică a României actuale, trăiesc aproximativ 2 milioane de unguri...

Criteriile istorice pot explica originea acestor conflicte, dar e clar că ele nu trebuie folosite nici pentru a justifica perpetuarea încordărilor...

Participanții au recunoscut că minoritatea maghiară a suferit sub regimul Ceaușescu. A existat un dezacord în evaluarea acestei suferințe...

oprimare etnică. Au existat, în perioada Ceaușescu, tendințe clare de asimilare, de eliminare sau reducere a instituțiilor minorităților...

Tensiunile moștenite din era Ceaușescu și modul în care minoritatea maghiară și-a revendicat drepturile în ultimele luni a neliniștii populația românească...

de o parte dintre români drept „separatism”, drept o formă mascată de îndolență, drept o formă de discriminare păgubitoare românilor.

Neliniștea, ca și neînțelegerea drepturilor și dorințelor minorității au creat o tensiune extremă între grupurile etnice. Recentele explozii de violență din Tg. Mureș...

Grupul de lucru a convenit asupra necesității unei informări corecte asupra motivelor și desfășurării incidentelor de la Tg. Mureș și asupra necesității unei autoevaluări a responsabilității pe care o poartă fiecare parte.

2. Învățăminte

E necesară garantarea unui minimum de drepturi pentru minorități, inclusiv drepturi culturale și lingvistice.

E necesară extinderea autoadministrării în toate domeniile vieții publice.

E necesară educarea oamenilor în problema loialității. Este posibil și decizabil să fim loiali atât grupului tău etnic, cât și statului.

E încordat să atribuim criza lipsei de educație a omului mediu. Educarea, re-

educarea și înțelegerea aprofundată a concepțiilor fundamentale (de exemplu autonomie) sunt necesare și intelectualilor...

E clar că minoritățile nu pot fi mulțumite de simple declarații de bune intenții. Ele au nevoie de o garanție a materializării acestor declarații.

O modalitate de a o asigura este preocuparea (și monitorizarea) internațională privind respectarea de către guvern a angajamentelor luate în cadrul diferitelor convenții privind drepturile omului.

3. Recomandări

Trebuie stimulat dialogul dintre comunitățile naționale din România. Acest dialog este profitabil pentru înțelegerea și respectarea drepturilor diferitelor grupuri.

Experiența internațională dobândită în problema minorităților poate fi utilizată nu ca un model de urmat ca atare, ci ca o modalitate de a ghida dialogul, în vederea obținerii unor soluții mutual acceptabile.

E necesară constituirea unor noi strategii ale C.S.C.E. (Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa) în problema drepturilor minorităților și a unor metode adecvate de implementare a acestora.

Contactele internaționale mai numeroase ar favoriza atât o cunoaștere mai bună a situației minorităților în România, cât și cunoașterea în România a modului în care problemele minorităților sunt tratate în alte țări.

E necesară o colaborare intensă în cadrul organizațiilor internaționale — Consiliul European, C.S.C.E., I.L.O., U.N.E.S.C.O. — și în cadrul convențiilor internaționale existente, privind drepturile minorităților.

Ar trebui stimulat dialogul dintre comunitățile etnice printr-o scriere și re-scriere mutuală (inter-etnică) a istoriei, prin manuale școlare mai bune și prin înțelegerea de către populația majoritară a faptului că acordarea de drepturi colective minorităților nu constituie „separatism”.

Ar trebui stimulat existența unor punți între grupurile etnice. O asemenea punte o pot constitui cei ai căror părinți aparțin unor grupuri etnice diferite; o alta poate fi realizarea unor contacte între etnicii dintr-o țară și analogii lor etnici din alte țări.

Discuția am purtat-o în mai multe reprize. Am început, pe culoarele parlamentului, cu tîmboșarul Carol Ivanovici și am terminat-o în liniștea parohială din București...

Intrebarea mea, ulterior dovedită a fi naivă, despre aria de răspindire a grădinarilor bulgari, a stîrnit iluzii: spre vest, concetenii noștri nu pătrunsă pînă în America...

Cînd și cum au ajuns pe meleagurile noastre? De la fondarea statului Bulgar, în secolul al VII-lea, pînă în secolul trecut, aproape fără întrerupere...

Raporturile strîns româno-bulgare încep, în secolul al XII-lea, cu țaratul româno-bulgar al Asanizilor. Mari migrații de populație, spre nordul Dunării au loc începînd cu secolul al XIV-lea...

În Tara Românească migrația e permanentă. După fiecare război antiotoman (și după cele 400 de răscoale în decursul celor cinci secole) bulgarii, care s-au aflat mereu printre cei învinguși...

— În alte localități din România trăiesc azi bulgari? — În întreg pe presedințele Delunții. Luca Velciov.

— Cel puțin în săizeci, din Banat, din

De la Vinga la Popești-Leordeni

Județele Olh, Teleorman, Giurgiu, Dimbovița, Călărași. În preajma Capitalei la Chiajna, stabiliți aici după încheierea păcii de la Kuciuk-Kainardji...

— Popești-Leordeni? Eu am crezut că vestiiți grădinarii sînt sirbi...

— Aceasta-i o poveste mai lungă. În Muntenia exista o întregă salbă de sate care se numesc Sirbi... Cînd strămoșii actualilor locuitori s-au așezat aici, deja — și încă — statul bulgar nu mai exista...

— Dacă promulgau a doua variantă, azi bulgarii s-ar numi tracii?

— Cu siguranță... Al doilea război balcanic și primul război mondial au înveninat bunele relații dintre România și Bulgaria. Cel care s-a declarat a fi bulgar, au fost strămutați în masă în nordul țării...

— Acum, în noile condiții, create de revoluția din decembrie, pe ce contați?

— Din păcate, pornim de la zero. Instituțiile noastre culturale, treptat, au fost desființate. La Călărași, de exemplu, din 1961 începînd am avut școala, activitate culturală susținută...

— A rămas doar cultura populară...

— Cîntecele străvechi, dansurile, obiceiurile precum drăgaica, ritualul aducător de ploaie.

— Ce își propune Uniunea?

— Educație, cultură, tradiție — acestea

sînt cele trei direcții principale. La școli, am vrea să introducem limba maternă, ca disciplină, avem cadre didactice locale care sînt în stare să facă acest lucru...

În cadrul căminelor culturale am vrea să reînființăm corurile, echipele de dans, teatrul amator. Și avem nevoie de cărți în limba bulgară la bibliotecile respective...

— Puteți conta pe intelectualitate?

— Îi așteptăm. Am dat și pînă acum oameni celebri acestui pămînt. Să-l amintesc doar pe Carol Tebă, fost primar al Timișoarei...

— Ce credeți, cîți bulgari trăiesc azi în România?

— După datele oficiale ale recensămîntului (din 1977), 11 000; în realitate — între 150 și 200 de mii.

KĂZMER VAJNOVSZKI

ANUNȚ

Redacția revistei „22” organizează un concurs pentru reportaje și articole pe teme de actualitate. Materialele trimise se constituie în teste pentru ocuparea posturilor libere de redactori-reporteri.

Textele nu trebuie să depășească patru pagini dactilografiate la două rînduri.

Ca o primă sugestie tematică, fără să limităm în vreun fel orientarea Div., propunem realizarea unor investigații gazetărești privind modul în care s-a desfășurat campania electorală și votarea din 20-21 mai 1990.

Declarație

Următorii matematicieni, cadre didactice universitare sau cercetători, sîntem solidari cu obiectivele declarate în presă ale manifestanților din Piața Universității și din alte orașe din țară.

Creem să se acorde considerația și respectul ce se cuvin acestor manifestanți, de către autorități, acceptînd dialogul propus de aceștia.

Considerăm că prin înfrîngerea dialogului vieții celor ce sînt în greva foamei sînt în pericol, starea sănătății lor deteriorîndu-se pe zi ce trece.

Este regretabil modul în care televiziunea română a înțeles să fie liberă de răspunderile care îi revin privind informarea imparțială a țării relativ la evenimentele ce s-au desfășurat în România după data de 16 decembrie 1989.

Considerăm că prin prezenta declarație contribuim la instaurarea unei democrații reale în țara noastră.

Precizăm că acțiunea de a face cunoscută această declarație a început în prima săptămîină a manifestărilor din Piața Universității, declarația fiind citită din balconul Universității pe data de 17.05.1990.

Semnează: dr. Gheorghe Siretechi, dr. doc. Cabiria Andreian, dr. doc. Lazăr Dragoș, dr. Dragoș Vaida, dr. Virgil Căzănescu, Ion Mihai, dr. Liliانا Popescu, dr. Horia Georgescu, dr. Alexandru Mateescu, dr. Ion Chifescu, dr. Anton Stefanescu, dr. Marin Popa, dr. Mihai Sabae, dr. Ion Colojoară, dr. Constantin Vraciu, dr. Nicolae Manolache, dr. Serban Strătilă, Aurelian Gheondea, dr. Serban Basarab, dr. Ion Suliciu, dr. Lucian Bădescu, dr. doc. Nicolae Popescu, dr. Horia Pop, dr. Mihnea Morolanu, George Popescu, Radu Gadidov, Dragoș Chiriac, Nicolae Rabăncă, dr. Dorel Homenecovschi, dr. Paul Cocărian, Dan Radu, Marius Mateescu, dr. Alexandru Colțoară, Adrian Iovită, Cristian Cobeli, dr. Tiberiu Spîru, Adrian Ionescu, Iustin Coandă, Gelu Popescu, Silvia Bales, Mihai Chereju, Andrei Baranca, dr. doc. Petru Caraman, dr. Dan Timoiin, dr. Răduț Gheorghe, dr. Eugen Păscu, Alexandru Zaharescu, dr. Mariana Vraciu, dr. Ansel Popescu, dr. Ion Armeanu, Graia Ars, Ion V. Mihai, dr. Dumitru Adam, Florin Boacă, dr. Mircea Sofonea, Mircea Nica, dr. Stelian Găină, dr. Corneli Păsculescu, dr. Gheorghe Oprisan, Felicia Nicoreștianu, Ioan Ghileș.

„DAR NOI NU ȘTIAM CĂ N-AVEM NICI O ȘANȘĂ“

■ Grigore Preoteasa, un dictator al presei tot atât de necruțător ca și Chișinevschi

Gabriela Adameșteanu: Foarte puțin dintre noi cunoștem perioada '44-'46, când încă exista o viață intelectuală efervescentă. Ați fost, din câte știu, la originea crismului. Ce a fost crismul?

Virgil Ierunca: La un moment dat, România liberă (atunci oficiul partidului comunist) a vrut să-i încredințeze lui Pompiliu Constantinescu responsabilitatea literară a revistei. S-a întâmplat ca Pompiliu Constantinescu să moară și atunci ei s-au gândit să mă alege pe mine. Începutul a fost foarte înfierbîntat, pentru că la prima discuție generală Grigore Preoteasa (pe vremea aceea un fel de dictator al presei, poate tot atât de vehement, de necruțător și de dur ca și Chișinevschi) m-a întrebat: „Dar dumneata ostentativ nu vrei să faci parte din partidul comunist?” Eu i-am răspuns: „Nu ostentativ, numai că nu vreau să fac parte”. „Și ai totuși o formație cam dubioasă. În privința opiniilor dumitale — despre literatură, în general, și despre politică, îndeosebi”. „Un exemplu, vă rog”. „De ce ești un partizan atât de infocat al lui Sartre?” (Trebuie să vă spun că împotriva lui Sartre se ducea o campanie extraordinară, pentru că în epoca aceea era un foarte virulent anticomunist. Toată presa franceză era plină de articole împotriva lui Sartre, și comunistii din toate țările europene nu puteau să-l susțină. Evoluția ulterioară a lui Sartre, întoarcerea lui cu 180 de grade, poziția de purtător de cuvânt al sloganelor stingiste (chiar comuniste) s-a lăsat după aceea.) „Eu însumi l-am citit pe Sartre și mi-am dat seama că sînt extrem de justificate campaniile care se duc împotriva lui”. Eu îi întreb: „Ce-ai citit dumneata din Sartre?” „Am citit Zidul”. „Foarte bună noțiunea, spun. Dar unde ai citit-o?” Știam că de bine putea să citească el francezește. Sau nici nu citea. „Păi a și apărut în Lumea românească, prin... înainte de război”. Și eu îi răspund: „Aaa, dumneata ai citit-o în Lumea românească a lui Zaharia Stancu. În momentul exact în care Lumea românească ducea campanie împotriva Uniunii Sovietice în războiul ruso-finlandez? Și dumneata ești un comunist atât de ortodox, încît îmi dai ca referință o revistă antisovietică?” Mi s-a încredințat toată responsabilitatea paginii culturale a „României libere”!

■ La „România liberă” eu foloseam șopirle

G.A.: Cum se lucra în acea perioadă a „României libere”?

V.I.: La România liberă pe vremea aceea eu foloseam, ceea ce dv. numești în anul gref „șopirle”. Pe vremea noastră noțiunea de „șopiră” nu exista. Cert este că multe articole aparute pe prima pagină, deci politice, ale mele, erau înapoiate la redacția ziarului cu un imens semn de întrebare: numai că veneau de la Comisia Aliată de Control.

G.A.: Ce era Comisia Aliată de Control?

V.I.: Faceau parte din ea sovieticii și anglo-americanii. Anglo-americanii se dezinteresau complet de ceea ce se întâmpla în România, mai ales în problemele de presă. Singura dictatură sau supracerzură a presei românești din acea vreme era, bineînțeles, consiliul sovietic. Și ori de câte ori am scris pe prima pagină articole oarecum politice, ele au venit cu un imens semn de întrebare de la consilierul sovietic. Fără nici un comentariu. De exemplu, se aniversa nu știu ce cu Tolstoi, și am fost însărcinat ca să scriu neapărat despre. Am scris: „Tolstoi ca Tolstoi, dar să vezi ce important e Dostoievski!” Bineînțeles că Dostoievski în clipa aceea era complet interzis în Uniunea Sovietică.

G.A.: Și crismul?

V.I.: Crismul s-a născut în felul următor: am scris un articol care se intitula: Există o criză a culturii românești. Fără semn de întrebare. Cu punct. Și teza mea era următoarea: literatura română este o literatură de incertitudine, incertitudine care merge de la Meșterul Manole pînă la marii poezi și gânditori moderni din epoca interbelică. Iar acum sîntem amenințați de tînăra generație (bătrînii erau foarte puțin) care voia să ne impună certitudinea. Și nu numai certitudinea — dar certitudinile lor. Certitudinile lor atăcau înșuși a literaturii și spiritualității românești care este incertitudinea, neliniștea, căutarea. Întrebarea mereu deschisă. Deci există o criză a culturii românești, care vine din răsărit, așa cum altii pretind că din răsărit vine lumina. A fost un scandal imens și pînă la urmă a trebuit să cam părăsesc postul meu de responsabil al problemelor culturale de la România liberă.

Stelian Tănase: Vreau să vă întreb cu cine mai colaborați? În site paginii cine mai apărea?

■ De altfel se vindeau numai ziarele de opoziție

V.I.: Paginile politice erau pagini de propagandă pură, absolut ilizibile. De altfel, România liberă nu se vindea deloc, se vindeau numai ziarele de opoziție. Liberalul, de pildă, organul tineretului liberal. Eu nu făceam parte din nici un partid politic, însă eram prieten cu toți. Cu liberalii eram foarte prieten. Eram foarte prieten de asemenea și cu țărăniștii, pentru că pe vremea aceea ziarul Dreptatea era condus de vechiul meu prieten din timpul războiului, N. Carandino. Și cum redacțiile erau foarte apropiate, îmi zicea: „Eu te-am invitat să trec trotuarul, să vii la noi. Totuși e mai bine să rămii unde ești, pentru că cititorii (dacă ziarul dumitale are cititori) să aibă și ei, în sfîrșit, ceva de citit în România liberă”. După articolul meu (care aparuse, nu trebuie să uităm acest lucru, toți în oficiul partidului comunist) Ion Caraión, care fusese membru al partidului comunist, dar își rupuse carnetul de partid, a găsit că nu fusese suficient de tare și atunci a scris el un alt articol împotriva crismului: „Împotriva certitudinilor impuse. Deci, problema crismului s-a lărgit, cu atât mai mult cu cît scriind într-un ziar de opoziție (era vorba de ziarul lui Brănește, Jurnalul de dimineață), el putea să spună absolut totul. Și a adus, într-adevăr, discuția pe plan general, politic, politic, spunînd chiar și despre Stalin (fără să-l numească, dar toată lumea înțelegea că e el). După aceea au mai existat alte articole și s-a născut o problemă a crismului care a produs o vîlvă la care nu m-am fi așteptat. Prietenul meu (pe vremea aceea eram prietenii), Lucrețiu Pătrășcanu, mi-a spus

Anii '44 — '46. Amintiri și comentarii cu participarea lui MONICA LOVINESCU, VIRGIL IERUNCA

„De data aceasta nu mai te înțeleg. Ti-am înțeles indoielile asupra orientării partidului comunist, ti le-am respectat, ti le-am aprobat, uneori ti le-am și încurajat, dar de data aceasta ai depășit toate limitele”. Noțiunea de crismă a durat așa de mult, încît există astăzi scriitori care au trecut prin școala de literatură (cum este Paul Goma) cărora li s-a predat crismul, însă niciodată numele meu și numele celorlalți care au născut crismul, nu a fost pomenit. Iar cînd Dumitru Micu, prin anii de relativă liberalizare sub Ceaușescu, mi-a adus o carte a lui, mare mi-a fost mirarea că după atîta ani pomenea despre fenomenul crismului. Ecourile crismului nu s-au mărginit însă numai la luarea de poziție din presă. A fost un miting politic la care pînă și Gheorghiu Dej a vorbit despre crismă.

■ Un personaj controversat și enigmatic, însă un comunist cinstit

G.A.: Ați pomenit numele lui Lucrețiu Pătrășcanu. Poate ne povestiți cîte ceva despre el. A rămas încă pentru noi un personaj controversat și chiar ușor enigmatic.

V.I.: Chiar și așa era. A fost un personaj controversat și un personaj enigmatic. Însă a fost un comunist cinstit față de idealurile lui. Eu nu eram comunist. Probabil că nimeni nu i-a spus ceea ce i-am spus eu (de unde s-a legat această aproape că as zice prietenie între mine și Lucrețiu Pătrășcanu). Mi-am îngăduit să-i explic, de altfel fără prea multe ocolisuri (pe vremea aceea eram foarte impertinent): „Dumnele Lucrețiu Pătrășcanu — eu nu mă bag în istorie și nu judec cartea dumneavoastră Sub cele trei dictaturi, pentru că nu sînt un om politic și dictatoria care se pregătește, e suficientă și pe celelalte le las istoricilor, și se pare ca dv. sînteți istoric. Eu nu am nici un fel de competență în istorie, dar ati scris și o carte de filozofie. Toate tezele dv. din această carte mi se par, nu eronate, ci lipsite de orice întemeiere filozofică. Nu există în cartea dv. nici o pagină de filozofie. Și totuși cartea este consacrată filozofiei românești”. După aceea am devenit foarte prieten, ceea ce arată dispoziția lui față de dialog.

S.T.: Cum l-ați cunoscut?

V.I.: Pe vremea aceea, el îmi elita dinșgur articolele, „șopirile” din România liberă și l-am cunoscut la Fundațiile Regale. Nu trebuie să vă închipuiți că Lucrețiu Pătrășcanu era cineva moale, sau concesiv. Nu, era un teribil ministru al justiției, un om foarte dur în atitudinile lui politice. Însă m-a chemat odată și mi-a spus: „Ce crezi d-ta despre Revista Fundațiilor Regale?” I-am spus: „Revista Fundațiilor Regale este din ce în ce mai năpădită de tot felul de amatori și de activiști bine făcîți că mă întrebati, pentru că eu mă pretădese să părăsesc această revistă. Și atunci el m-a rugat ca eu și cu prietenii mei să nu părăsim această revistă, pentru ca ea să rămînă totuși o revistă de cultură de dialog cultural. Așa ne-am împrietenit. El a plecat, era unul dintre principalii delegați ai Conferinței de la Paris, Conferința păcii și mi-a adus cadou Le zero et l'infini. Din păcate, eu nu citisem niciodată o carte de Koestler, nu știam cine este, am citit Testamentul spaniol după Zero și infinitul și, spre rușinea mea, aveam o cultură antibolshevikă și „deviaționistă” foarte mare, dar pur sovietică. Adică eram la curent cu toată opera lui Victor Serge, chiar și a lui Ehrenburg, nu mai vorbesc de marii persecutați din Uniunea Sovietică, însă nu știam, spre rușinea mea, cine este Koestler. Și i-am spus lui Pătrășcanu: „Dar ce înseamnă asta? Ce e aia Zero și infinitul? Cine este Koestler? E matematician, sociolog?” El îmi zice: „Ja-o acasă și citește-o”. O ia acasă, o citește și mă înfior. Îi revîd: „El, ti-a plăcut?” I-am spus: „M-a torturat, sînt buimăcit, dar nu înțeleg de ce mi-ai făcut cadou această carte”. Și mi-a spus fraza celebră, care arată că Lucrețiu Pătrășcanu era într-adevăr un om adevărat, un om cinstit. Cu un suris profetic, mi-a spus: „Știi că se vor naște? Pot naște Rubaclovi și-n România”. Se gîndise probabil la propria lui soartă, pentru că erau de notorietate publică controversele foarte dure pe care le avea în epoca aceea cu comunistii de tip stalinist. Gen Ana Pauker, Vasile Luca etc. etc.

S.T.: Valter Roman, nu? Grupul lui de la Moscova...

G.A.: Există și un conflict personal cu Gheorghiu-Dej? O rivalitate între ei?

V.I.: Nu exista nici un conflict, ori rivalitate. Tot restul partidului comunist nu putea suporta pe acest intelectual care, trebuie să recunoaștem, îl cam disprețuia. Și eu cred că bine făcea. El nu putea să susțină că un intelectual are posturi importante, reprezentivă o voce printre intelectuali și are o statută care, probabil, le umbrea nimănui altor activiști, pur stalinisti.

G.A.: Dar el, ca ministru de justiție... Începuseră toți procesele cu ușile închise...

S.T.: A fost foarte dur. Eu îi știu activitatea...

Monica Lovinescu: Dar nu este mai puțin adevărat dacă-mi permiteți, pentru că să înțelegem atmosfera epocii, că printre tînări se zicea: „Pătrășcanu e totuși acolo”. I se acorda un credit. Asta nu înmoleca faptul că era foarte dur, însă...

G.A.: Era și nedrept?

V.I.: Era, sigur, nedrept.

V.I.: Ca ministru de justiție a fost de o duritate cu totul extraordinară, însă...

S.T.: A fost un exponent al terorii comuniste...

V.I.: Da, însă era singurul mare intelectual comunist. Și mai „exploata” (dacă pot să pun această expresie între ghilimele) faptul că era omul care l-a cunoscut pe Lenin. Ceea ce nici unul dintre ceilalți...

M.L.: Acum să vă spun un lucru. Printre oamenii ceilalți, care nu-l cunoșteau cum l-a cunoscut Virgil, se spunea: „Da, uite procesul oribil care a început”. Dar vina nu se dădea asupra lui Pătrășcanu. Avea un fel de circumstanțe atenuante. Vina era dată asupra lui Teohari Georgescu.

G.A.: Ministrul de interne...

M.L.: Și asupra lui Nikolski.

■ Nikolski este primul torționar, responsabil de „fenomenul Pitești”

S.T.: Nikolski este în viață...

M.L.: Nikolski este în viață. Nikolski este primul torționar. Nikolski este responsabil de fenomenul Pitești, și de primele procese în care nu fost implicați tinerii. Generația cărora îi aparținem. Procesele au început cu tinerii, e un fapt care nu prea se știe. Primele procese au fost împotriva unei organizații așa zis teroriste, care nu era deloc nici organizație, nici teroristă. Așa au început să decimeze tineretul liberal și tineretul național-țărănesc. Dar tineretul liberal era cel mai important. Deci, toată lumea știa că Pătrășcanu acoperea manevrele lui Teohari Georgescu și ale lui Nikolski. Dar nu era considerat el principalul responsabil.

V.I.: Pentru intelectualii români el era singurul comunist care respecta (cît putea să respecte un comunist convins) tradițiile culturii românești.

M.L.: Destul de puțin, totuși.

V.I.: Așa cum spuneam, în literatură avem mituri — Labig, Nichita. În istoria din ultimii 50 de ani există Lucrețiu Pătrășcanu. Viitorul apropiat va aduce contribuții însemnate la clarificarea acestora.

V.I.: Nu uitați cinstea intelectuală a lui Pătrășcanu. Ea s-a verificat de îndată ce el a fost internat. Gîndiți-vă la atitudinea lui din închisoare și la atitudinea altor alor...

M.L.: Aș vrea să vă spun un lucru. Partidul comunist român era inexistent, o știm cu toții. În primul număr al Scînteii e dat numărul de membri (7-800). Infim. Sub o mie. Printre acești membri nu găsim intelectuali de clasă. Belu Silber era unul. Lucrețiu Pătrășcanu era altul. „Oamenii nu erau pentru ei, dar spuneau: „Cu știu, totuși, se mai poate vorbi”. Și într-adevăr, se putea vorbi.

V.I.: Știu sigur că regele Mihai nu putea să aibă nici un dialog cu partidul comunist decît prin Pătrășcanu.

M.L.: Nu era vorba de a face un mit din Pătrășcanu, dar trebuie pus în context. Or, în acel context, reprezenta o excepție. Ceea ce nu însemna că este bine că era comunist. Era, cum să spun, prizonierul ideologiei pe care o profesa. Însă credea în ea și o socotea încă posibil deschisă. Era ca un comunist dinaintea marilor procese.

V.I.: Pentru opinia publică românească toți ceilalți fruntași ai partidului comunist erau instrumente de aplicare sistematică a comunismului în România. Al Moscovei în România. Despre Pătrășcanu nimeni nu îndrăznea să spună asta.

G.A.: Dar Belu Silber?

■ Cum să apară un articol scris împotriva lui Stalin? Eram o țară ocupată, nu?

V.I.: El este un personaj extraordinar pe plan cultural, dar era de notorietate publică, că era în același timp și comunist și trokist și agent al Siguranței. La Lumea, eu introdusesem în interiorul revistei o cronică a ideilor, deținută nu de un singur gânditor, ci prin rotație. Într-o zi mă întâlnesc cu Belu Silber care venea din Serbuloscu. Îl cunoșteam numai din vechile lui articole din Viața Românească. I-am spus: „A, ce bine îmi pare că vă cunoșc! Aș vrea să vă rog să-mi dați o cronică a ideilor pentru numărul viitor.” „Cu plăcere, dar despre ce vrei să scriu?” „Despre ce vrei dvs.”. „Băgați de seamă că vă luați mari riscuri dacă mă lăsați să scriu despre ce vreau eu.” Și ne dăm întîlnire peste o săptămînă la Nestor sau la Capșa, nu mai mi-amintesc. Pe vremea aceea mai ales, Belu Silber frecventa cafenelele de lux pe care eu nu le prea frecventam. Eu eram un fel de anarhist, un monden, fără cafenele de lux. Eram monden, în sensul că mă plimbam printre oameni. Pe atunci articolele se trimiteau la tipografie în manuscris, nu era nevoie să fie bătute la mașină. Și parcă văd manuscrisul lui, scris cu creionul. Încep să citesc și cred că visez! De la prima și pînă la ultima frază era un rechizitoriu extraordinar împotriva lui Stalin. Asta se întâmpla în 1946. „Di, Belu Silber, ce-i chestia asta?” „Păi, mi-ai spus să scriu despre ce vreau. Pe mine asta mă obsedează. Eu îți dau articolul, dacă d-ta îl vrei să-l publici, publică-l, dacă nu...”

M.L.: Există Comisia Aliată de Control. Cum să apară un articol scris împotriva lui Stalin? Eram o țară ocupată, nu? Tu, care ești un adept al existențialismului, refuzi o experiență aparent paradoxală?

G.A.: Articolul a putut conia mai tîrziu, în procesul lui? Era atât de obsedat de Stalin...

V.I.: Nu. Nu. Belu Silber era un juleur al ideilor și al atitudinilor, un om incântător prin contradicțiile lui. Nu știu dacă îl cunoșteți dvs, pe Maurice Sachs, un mare scriitor al Frontei, care, deși evreu reușise să fie, pînă și agentul Gestapoului, scriind în același timp cărți admirabile de literatură — pură sau impură, pentru că așa este literatura adevărată.

M.L.: Belu Silber era foarte prieten cu Mircea Eliade. Cred că lucrul acesta este important de știut.

V.I.: Mircea Eliade ne povestea la Paris, și ne amuzam amîndoi, cum în țară fusese foarte sîcînat administrativ de Siguranța Statului, pînă cînd a venit unul care știa cine era Mircea Eliade și i-a spus: „Știi cine e acela care face toate denaturările împotriva dvs.? Prietenul dvs, Belu Silber.” Și-l înfîșește Mircea Eliade pe prietenul său și-i spune: „Bine, mă Belule, se poate să faci tu așa? Astea sînt niște fragmente de existență, te ocupi tu de asta? Tu, care ești un apologet al existențialismului, refuzi o experiență aparent paradoxală?” „Ce te interesează pe tine? Asta-i o nimica toată. Nu mă cunoști?”

■ Cum am îngropat Lumea

V.I.: În lunie (probabil că 12 lunie), Simion Altesescu îmi spune: „Ce ne facem, Perpessiccu are guturai și nu poate să scrie. (Avea cronică literară, ru-

brica fixă). Te rog, salvează-mă.” Eu am răspuns — d-ta știi foarte bine că nu mă ocup de literatură română. Eu sînt pasionat de literatură franceză. Și, într-adevăr, pe atunci eram decadent, aveam păcatele mele, detestam tot ce se întimpla în România, detestam și revista la care lucram, detestam tot ce se petrecea în România și mă preocupam de actualitatea franceză. Dar, deodată, îmi vine o idee, mă apuc și-i spun: „Bine, zic, uite ce-ți propun. A apărut recent un tînar romancier, noi trebuie să încurajăm tinerii și bănuiesc că este un tînar democrat, pentru că un juriu alcătuit din scriitori progresiști, cum se spune pe vremea aceea, Sadoveanu, Gala Galaction, Camil Petrescu, i-a dat un mare premiu al editurii „Cultura Națională”. Era un premiu important, pentru că directorul „Culturii Naționale” era un foarte mare bancher. „Excelentă idee, spune responsabilul politic, te duci acum acasă (era ora 9 seara). La 11 îți trimit mașina. O să-l la”. Despre ce autor era vorba? Era vorba despre Mihai Vîlari și cartea se cheamă *Frunzele nu mai sînt aceleași*. Cine era Mihai Vîlari? Mihai Vîlari era șeful tineretului liberal care fusese implicat în primul proces „Sumanele negre”, și era considerat călău al poporului. În clipa aceea el era deja răpit de Intelligence Service, deci era ascuns, pe urmă va trece în Occident, iar pe ambele capete ale tramvaiului 14 mi-amintesc eu și astăzi, erau afișe cu „Jos, moarte! sau „Jos călăul poporului Mihai Fărcășanu”. Știam în clipa aceea că Mihai Vîlari este Mihai Fărcășanu numai patru persoane! Dinu Pillat, cumnatul lui, fraatele lui Mihai Fărcășanu, inginerul Paul Zota, prietenul meu și al lui Fărcășanu, Eugen Schilleru, și eu mine. Deci nu știa nimeni. Și-am scris un articol intitulat: „Un mare scriitor: Mihai Vîlari”. Pe vremea aceea Lumea și alte mari publicații săptămînale aveau afișe lipite pe zidurile Bucurestului, mai ales pe zidurile străzii Sărindar, cu conținutul revistei. Se vede, pe ele, încadrat, „un mare scriitor Mihai Vîlari”. Scriesem: „de cînd Mircea Eliade nu mai scrie proză, nu am mai asistat la apariția unui romancier existențialist cum este Mihai Vîlari”.

■ Este o nenorocire: la ora 9 ne așteaptă Chișinevschi

V.I.: A doua zi dimineața la ora 6 sînt trezit, suna Gheorghe, așa îl cheama pe sofer, la ușă: „Venii la gazetă la ora 7, stau aici pînă vă îmbrăcați”. Deci la ora 7 mă duc la gazetă și mă întîmpină responsabilul partidului ridicîndu-mi mîinile: „Ce mi-ai făcut, domnule? Dumneata nu știi cine e Mihai Vîlari?” „Păi, îl-am spus acasă: un tînar scriitor, probabil democrat, încurajăm tinerii, încununat cu un premiu important, juriul...” „Nu, domnule! Mihai Vîlari e Mihai Fărcășanu!” „Ii zic: „Îmi pare rău, dar d-ta ești responsabilul politic: d-ta te ocupi probabil cu fișele scriitorilor. Nu e rolul meu, eu sînt simplu tehnician. Un simplu secretar de redacție”. „Da, este o nenorocire, și ne așteaptă la ora 9 Chișinevschi”. „Cine? Zic eu, Chișinevschi? Parcă-mi suna ceva numele ăsta”, spun eu, impertinent. Zice: „Nu mai face pe nebunul, sîntem așteptați la 9 de tovarășul Chișinevschi.” „Sintem? Vrei să spui, ești. Pentru că eu nu am nimic de-a face cu partidul comunist. N-am de-a face nimic cu dl. Chișinevschi. Iar dacă am comla o greșeală profesională gravă, îmi faci formele de alungare din redacție, după ce-ai îndeplinit recentele decizii sindicale.” „Ce, ești nebun? Ne așteaptă.” „Nu sînt nebun deloc, n-am nici o legătură cu partidul comunist.” Rezultatul este că a fost ultimul număr al *Lumii*, Chișinevschi a suprimat-o, iar în seara aceea la postul de radio București prietenul meu, Ștefan Popescu, un om extrem de cinstit, dar vechi comunist, m-a atacat. E drept, mă prevenise înainte cu cîteva ore: „Dragul meu, să nu te superi de ce-o să spun disonant despre tine, dar n-am ce să fac”. Și a spus. Cînd era Mihai Fărcășanu mai vinovat decît mine, cînd eram eu mai vinovat cît am îndrăznit să vorbesc despre Mihai Fărcășanu. E drept că omul își făcea datoria lui de comunist cinstit și avea dreptate să mă atace mai mult pe mine decît pe Mihai Fărcășanu.

G.A.: Era directorul Radio-ului?
V.I.: Nu, era un simplu colaborator, tolerat încă în cercurile comuniste. Nimeni nu-l vedea cu ochi buni, fiind un intelectual...
S.T.: Și prieten cu Pătrășcanu...

■ Am impresia că și astăzi există partide satelite ale puterii

G.A.: Dacă l-ai cunoscut pe Pătrășcanu, l-ai cunoscut cumva și pe Ceaușescu?

V.I.: N-aș putea spune că l-am cunoscut pe Ceaușescu. L-am văzut însă o singură dată în viața mea. Cum intelectualii nu prea se găseau, se formau deja partide satelite; am impresia că și astăzi există partide satelite ale puterii — care nu știu dacă puterea este comunistă sau nu, dar are și ea diverse partide satelite. Atunci primul partid important care a fost creat pentru a fi satelitul partidului comunist, a fost partidul național-popular al lui G. Călinescu. Și Mihnea Gheorghiu (pelec de universitate), îmi spune: „Dragul meu, ce facem?! S-a luat o hotărîre importantă”. „Ce însemnează s-a luat?” „Păi, zice, partidul a luat o hotărîre importantă: să se facă o colaborare așa, mai largă, libertate, nu știu ce, dar oamenii să fie constienți de realitățile social-politice.” „Și cum se cheamă asta?” „Mișcarea tineretului progresist. N-ai vrea tu să deschizi această urină manifestare a Tineretului progresist?” „Și ce trebuie să fac?” „Să vorbești despre arta progresistă, pentru că în fond ești pentru arta progresistă.” Zic: „Eu sînt mai ales pentru libertate dar dacă tu-ți zici arta progresistă, sigur, de ce nu?” Și inaugurez această manifestare. Teza mea era foarte simplă: arta progresistă este arta bine făcută; după cum un croitor care știe să facă bine haine, face o meserie progresistă; după cum un cizmă care face ghete bine, însemnează că face un meserie progresist. Artă progresistă înseamnă artă adevărată. E nevoie să dau un exemplu de poezii progresiști. De la François Villon la Mallarmé, de la Rimbaud pînă la René Char. Să faci lucrurile bine în domeniul tău profesional. Asta era tema. Termina. Aplauze împărțite în sală, eu nu aveam nici un fel de experiență, și nici nu mă interesau aplauzele și văd un domn, așa, foarte important, cu păr frezat, ondulat, așa, ferchezuit, așa.

■ Un domn foarte important cu păr frezat, ferchezuit

V.I.: Ferchezuit, așa, care se îndreaptă foarte solemn spre mine: „Cine îți-a citit dumitale textul?”

„Pardon? Zic eu. Cine să-mi citească? Cum să-mi citească? Ce să-mi citească?” Ștă citeva minute pe gînduri. Și face cu mina: „Da” în fond, n-am nimic cu dumneata”. Și vede într-un colț pe Mihnea Gheorghiu și îl cheamă cu degetul la el, așa. Nu știu ce i-o fi spus. Dar Mihnea Gheorghiu, după aceea: „Mi-ai făcut-o, domnule. E cu puțință să spui ce-ai spus? M-a frecat șeful”, zice. „Care șef?” „Nu l-ai recunoscut?” „Nu l-am văzut niciodată. Eu îl cunosc pe Miron Constantinescu, mai cunosc alții...” „Aia-i Ceaușescu”, spune. „A, zic, șeful vostru”. „Păi nu-i al nostru. Nu e șeful Tineretului progresist. E șeful Tineretului comunist”. „Ei și? Păi noi nu sîntem Tineretul progresist?” „Dragă, zice, nu mai umbla cu paradoxurile tale, dragă, m-al nenorocit. M-al pus într-o situație penibilă, m-a bestelit, și nu știu ce-o să iasă din toată chestia asta”.

■ Faimosul proces cînd au vrut să-i transforme pe opoziționiștii studenți în teroriști

G.A.: Deci ai spus că primele procese politice au fost intenționate studenților...

M.L.: Au început cu tinerii. Cu Adriana Georgescu. Ea era în Tineretul liberal. Tineretul liberal era tineretul cel mai extraordinar în clipa aceea. Era condus de Mihai Fărcășanu. Pe urmă ea a fost secretara lui Rădescu, a fost torturată. Prima tortură în închisori, în 1945. Cu ea s-a început sistemul. Și pe urmă refugiată la Paris unde a continuat să fie secretara generalului Rădescu. După ce a fost închisă, a evadat din închisoare, sînt niște lucruri absolute de neconceput în clipa de față și după ce a trăit în clandestinitate, a trecut frontiera clandestin și a scris la Paris o carte (în 1951 cred) pe care am tradus-o: *Au commencement était la fin (La început era sfîrșitul)*. Adevărul este că nu a fost torturată sistematic, ci violată de gardieni în serie și închisă cu prostituatale. De unde o cultură a limbajului prostituatelor. Cartea a avut un foarte mare succes.

S.T.: Am putea s-o publicăm. Imediat.
M.L.: Trăiește în Anglia; era un fel de Pasdornaria a tineretului, a opoziției.

G.A.: Deci ea a fost prima, și pe urmă?

M.L.: Pe urmă nu s-a mai numărat. A fost în faimosul proces cînd au vrut să-i transforme pe opoziționiștii studenți în teroriști și pe urmă a fost luată în al doilea proces, în procesul tărăniștilor și liberalilor, la Tămădau. Atmosfera studentească din momentul acela era într-adevăr extraordinară. '44, '45, '46. Sînt trei ani în care comunistii nu aveau tineret. Virgil a povestit că n-aveau intelectuali. Tot tineretul, fie că era înscris la liberali (care erau cei mai activi) sau la tărăniști, fie că nu era înscris în nici un partid politic, se afla în opoziție. Opoziția era totală și extraordinar de curată. În Universitate era o opoziție așa de îndrăzită, încît au încercat o mare lovitură în 1947, au făcut un Congres al studenților la Cluj, prin care încercau să ne pună pe noi, studenții, să cerem eliminarea profesorilor neprogresiști, gen Dragoș Protopopescu.

■ Regele era simbolul ultimului bastion împotriva comunismului

G.A.: Se spunea că s-a situat chiar în facultate, la ascensor. Cînd veneau să-l aresteze...

M.L.: Asta nu mai știu, pentru că nu mai eram aici. Dar atunci se încerca introducerea elementelor sănătoase, fără examen și voiau să luăm toate aceste măsuri, noi, studenții. Drept care au făcut un Congres cu toate partidele studentești. Dar încercînd mai ales să racoleze pe cei care credeau ei că sînt neutri și nu se pricepe la politică. Și așa m-au luat pe mine cu reprezentanța Facultății de Litere din București. Știam că mă ocup de literatură, mă ocup de poezie. Or, la Cluj ne-am înfîlțit cu cei de la Cluj și am organizat instinctiv o stare opoziție, încît congresul s-a terminat absolut fără nici un rezultat pentru ei. Și-mi aduc aminte, am dat semnalul, m-am ridicat în picioare, eram acolo în prezidiu și n-au putut să nu se ridice în picioare pînă și comunistii pentru a se cînta *Trăiască regele*. Regele era în momentul acela, pentru monarhiști sau pentru nemonarhiști, simbolul ultimului bastion împotriva comunismului. Ceea ce explică de ce eram toți studenții în piața Palatului la manifestații. În 29 Ianuarie, anul acesta s-a suprapus imaginea contra-manifestației cu muncitorii aduși cu camioanele peste ce-am trăit noi atunci. Era exact același lucru. Numai că atunci eram după lăta, eram în zona sovietică și aveam Armata Roșie. Deci, n-aveam nici o șansă. Nimeni în momentul acela nu știa. Nici comunistii nu știau, nu erau siguri și Virgil vă poate povesti atmosfera din redacțiile comuniste.

S.T.: Credeți că acum democrația are șanse?
M.L.: Acum, după revoluție, cred că depinde de noi toți.

V.I.: De dumneavoastră, din interior.
M.L.: Pe cînd atuncea nu depindea de noi, românii, depindea de Moscova. În *Histoire des democracies populaires* a lui Fejtő, care rămîne o carte de referință din punctul ăsta de vedere se vede cum același plan a fost urmărit în cîteva luni sau nu, ani, cu aceeași periodicitate, pentru absolut toate țările din răsărit.

V.I.: Inclusiv pentru acelea care aveau partide comuniste puternice, cum era cazul Cehoslovaciei.

M.L.: N-a avut nici o importanță. Același proces s-a petrecut absolut peste tot. Eu nu sînt un om foarte optimist, dar consider totuși că în contextul actual de eliberare a țărilor din răsărit, în care rușii nu intervin la modul acesta, depinde de noi. Nu spun că va fi ușor, dar spun că depinde de noi. În momentul acela nu depindea de noi, dar nu știam că nu depinde de noi. Nimeni nu știa de lăta.

G.A.: Dar nu erau trupele sovietice?...
M.L.: Trupele sovietice erau prezente în cazărmi, prezente la modul mai mult sau mai puțin ascuns, minus momentele cînd trebuiau să iasă cu tancurile ca regele să abdice. Dar în afara momentului ocupației cînd au venit, trupele rusești nu erau vizibile. Se știa că sînt trupe sovietice, dar nimeni nu-și închipuia că a existat o împărțire și că occidentalii va asista încrucîșînd brațele. Ceea ce explică absenta Armatei Roșii în manifestația pentru apărarea regelui, dar prezența activă a muncitorilor, a agi-zișilor muncitori aduși cu camioane... Mai mult. Tineretul liberal trebuia să-și compună singur ziarul, pentru că tipografia, la ordinul partidului comunist, refuzau să le cîntegă ziarul. Nu știu dacă oamenii care guvernează în clipa de față sînt sau nu comunisti. Nu mă interesează povestea aceasta. Ce mă interesează e că în momentele de panică revin la vechile metode. Or, metoda asta cu am trăit-o, eram acolo. Se trăgea de sus, pe urmă s-a zis că trage opoziția. Opoziția nu avea nici o armă.

Personaje din prim-planul istoriei comuniste

Iosif Chișinevschi și Gh. Gh. Dej

Lucrețiu Pătrășcanu (X) la Școala Militară de la Bacău (1926)

Teohari Georgescu

Ana Pauker

A consemnat
GABRIELA ADAMEȘTEANU
(74 urme)

Să nu trăiești în minciună

ALEKSANDR SOLJENIȚIN

A fost nevoie să treacă un sfert de veac

Printre puținele ziare și reviste străine care vin (dealtă de sporadic) la redacția unde lucrez, se numără și „Meditsinskaya gazeta”. În ultimii ani, am început să o răsfoiesc, chiar să citesc unele articole cu un interes aparte. Și justificat: era, pe atunci, pentru mine, una dintre firavele punți de legătură cu ceea ce se numea „glasnost”, una din puținele surse de a afla ce se mai întâmplă acolo unde Gorbaciov declarase procesul înnoirii. (Îngăduiți-mi aici o paranteză de ordin filologic: termenul „glasnost” este adesea tradus prin „transparență”. Greșit. Probabil — este doar o presupunere — fiind a fost lansat și a ajuns în occident, cineva, necunoscător al limbii ruse a crezut că termenul vine de la nemtescul „Glas” sau englezescul „glass”, care, între altele, înseamnă „sticlă, geam, ochelari”, de unde ideea de „transparență”. În realitate, „glasnost” vine de la „golos”, adică „voce, glas” și înseamnă „cu voce tare”, „în gura mare”, „a da publicității”.)

Deunăzi, răsfoind setul recentelor numere din „Meditsinskaya gazeta” soși la redacție, privirile mi s-au oprit, cu o bucurioasă urmă, asupra unei bine cunoscute semnături: Aleksandr Soljenitîn, alături de un titlu incitant — „Să nu trăiești în minciună”. Scris acum 15 ani, articolul epărea în acea gazetă pentru prima oară. De ce apărea însă într-o publicație care se adresează personalului medico-sanitar? Numai pentru fraza ce precedea finalul, care face aluzie la posibila utilizare anfiumană, criminală a biologiei și geneticii? Poate. Dar și pentru că „povestea” acestui articol e cumva legată de medicul Nikolai Aleksandrovici Jukov, din Moscova, care, riscându-și libertatea, viața chiar, i-a îngrijit, în acea vreme, pe scriitorul disident și familia lui. Articolul pe care îl prezentăm aici a fost scris cu puțin timp înainte ca Soljenitîn să fie expulzat din propria țară. În presă se declan-

sase o campanie desăvârșită împotriva lui, căci tocmai apăruse, în occident, acel zguduitor roman care este „Arhipelagul GULAG”. Totuși, imperturbabil, fostul deținut politic a continuat să-și scrie acest articol — cum vădește amintirile doctorului N. A. Jukov. Referindu-se la optimismul scriitorului, cu atât mai viguros, cu cât atacurile erau mai dure, medicul notează: „Reținând, într-o lungă stringere, mâna mea aspră, mi-a mulțumit pentru atenția permanentă și liniștindu-mă, a parat povețele ce i le-am dat despre pericolul care îl amenința”.

— Eu, Nikolai Aleksandrovici, dimpotrivă, sînt eu desăvârșite calm și nu dau nici o atenție torentului de clevetiri. N-au decît să hulere și să hulască. Sînt obișnuit cu de-alde astea. Cu atât mai mult sînt liniștit acum, cînd „Arhipelagul” se află în libertate. Și apoi, nu ați observat că tot acest talmeș-balmeș de minciuni, injurii și fraze birocratice nu conține nici o decizie? Nu-i așa? Dacă decizia nu există, nici acțiunea nu va urma.”

Și totuși au acționat. Curînd după aceea, scriitorul a fost arestat și expulzat din Uniunea Sovietică.

A fost nevoie să treacă un sfert de veac, — dintre care ultimii cinci ani să aducă transformări profunde, structurale în U.R.S.S. — pentru ca rezultatele trudei scriitoricești a lui Soljenitîn să poată fi cunoscute, citite la lumina zilei de compatrioții săi. În ce ne privește, a trebuit să existe o Revoluție, să cadă cumplita dictatură pentru ca opera acestui laureat al Premiului Nobel, cunoscută, citită în toată lumea liberă, să pătrundă — deocamdată cu pași timizi (de ce atât de timizi?) — și la noi. Publicarea articolului alături se vrea un asemenea pas. Dar nu numai atât. Textul merită să fie citit pentru el în sine — pentru că își păstrează și astăzi, și oriunde valabilitatea de rechizi-toriu împotriva lăstășii, de codex, de adevărat catelism al onoarei și demnității umane. Oricînd, în orice condiții sociale, oricare dintre noi poate fi pus în situația de a alege între curaj și frică, între demnitate și lasitate, între a ține capul sus, cu mintea de a fi un om integru, sau de a-i coborî în umilința propriei ticăloși.

De aceea, articolul acesta al lui Soljenitîn, ca și toate celelalte scrieri ale lui își păstrează și își va conserva mereu prospețimea și actualitatea.

Cînd împilarea năvălește în viața pasnică a oamenilor, chipul ei se aprinde minios și încrezător, iar pe steag înscris, ceea ce strigă și în gura mare: „Eu sînt împilarea! Împrăștiată-vă, dați-vă la o parte, că vă strivesc!” Dar împilarea îmbătrînește repede, citiva ani doar — și își pierde încrederea în sine, așa că, pentru a se menține, pentru a arăta convenabil, neapărat își ia drept aliat Minciuna. Căci împilarea nu se poate camufla cu nimic altceva, decît cu minciună. Iar minciuna se poate menține doar prin împilare. Împilarea însă își lasă gheara apăsătoare să cadă nu în fiecare zi și nu pe fiecare umăr: ea nu pretinde de la noi decît obediență față de neadevăr, participarea zilnică la setul minciunii — iar în asta constă toată u-pusnica.

Aici se află însă și cheia cea mai simplă, cea mai accesibilă a eliberării noastre, pe care însă nu o prea luăm în seamă: neparticiparea personală la minciună! N-are decît neadevărul să învaluiască totul, minciuna să-și stăpînească pe toți, dar cel puțin să se rezistă din răsuferință; să domine, dar nu prin mine!

Iar gestul acesta se va constitui ca o breșă în imaginarea verigă a pasivității noastre! — cea mai ușoară pentru noi și cea mai distructivă, pentru minciună. Pentru că, deîndată ce oamenii se vor îndepărta de minciună, ea va înceta să mai existe. Așdema molime, care nu poate fi lăsa în absența oamenilor.

Nu avem chemare, încă nu sîntem într-aita de conti, înclat să iesim în piață și să proclamăm adevărul sus și tare, să rostim cu glas puternic ceea ce gîndim — nici nu-i nevoie de așa ceva, este prea înfricosător. Măcar să refuzăm, deasă, a spune ceea ce nu gîndim!

Iată, aceste-i, pentru noi, drumul cel mai ușor și mai convenabil în condițiile lăstășii noastre organice, crescute ca o vegetație sălbatecă, un drum incomparabil mai lesnicios (și mai și frică să o spun) decît ne-supuneră civică gen Gandhi.

Drumul nostru, deci: să nu susținem constient minciuna! Constient — este limita neadevărului (pentru fiecare ca e scuzabilă în alt mod), să ne oțăm cît mai departe de acest hotar categoric! Să nu-l lînim ideologic, pe dedesubt, fel de fel de oscinare și solșocii fără de viață, să nu circim zdrenteale putrede — și vom fi uluși cît de repede și de neajutorată va cădea minciuna, iar cel ce se cuvine a fi gol, gol va spore în fața lumii.

Prin urmare, trecînd peste sovăla ce ne e proprie, fiecare să opteze: rămîne o slugă conștientă a minciunii (o, desigur, nu din vocație, ci pentru a asigura hrana familiei, precum și instruirea copiilor în spiritul neadevărului?), sau i-a venit și lui sorocul să se descotorosească de ea, ca un om onest, demn de stima și a copiilor săi, și a contemporanilor. Și, din acea zi:

— În vezi veșilor nu va mai scrie, nu va mai semnă, nu va mai publica nici măcar o frază care, după oțina lui, ar deforma adevărul;

— nu va rosti asemenea frază nici în discuții partiale, nici în fața unei asistențe numeroase, nici de la sine, nici după o furtivă pregătire dinainte, nici în rol de agitator, dascăl, educator, nici de pe scena unui teatru;

— nu va folosi pictura, sculptura, fotografia, tehnica, muzica pentru a înfățișa, acompunina, traduce vreo reflecție minciinoasă, vreo abatere de la adevăr, pe care o va sesiza;

— nu va reproduce, din complexitate, fie oral, fie în scris, nici un citat — călăuzitor — ca măsură de siguranță pentru a garanta succesul propriei lucrări, dacă nu împărtășește întru totul gîndul citat sau dacă acesta

Cîndva, nu îndrăzneam să șoptim nici cît fiabile o frunză. Acum, iată, scriem și citim Sămizdat, iar cînd ne întîlnim între noi, la fumul Institutului, ne felim din tot sufletul: nu-si mai lin deloc firea, ne tot trag undeva! Și în inutila lăudărosenie cosmică, în timp ce casa e rușinată și sărăcită; și în fortificarea unor regimuri depărtate și primitive; și în stîrnirea unor războaie civile; și în trafilionala cultivare (pe banii noștri) a lui Mao Tse Tung — iar acum tot pe noi ne mină cu bicul împotriva lui, și trebuie să marsăm, că altceva, ce am putea face? Și judecă pe cine vor, iar pe oamenii sănătoși li dau drepti nebuni — totul numai „ei”, căci noi sîntem neputincioși.

Am ajuns deja la capătul capătului, pleirea spirituală ne-a cuprins pe toți, cea fizică ne va învălii imediat cu flăcările ei și ne va arde împreună cu copiii noștri, iar noi vom continua să zămbim cu lasitate și să bîlgăm politic.

— Noi ce stricăm? Noi nu avem puterea.

Intr-ait de fără speranță ne-am pierdut chipul omeneș, înclt pentru a așeza ce pune astăzi în bild ne ovidem toate principiile, sufletul, toate străduțiile străbunilor noștri, toate sansele urmașilor — numai să nu ne fie tulburată fragila noastră existență. Nu ne-au mai dănsa nici țările, nici mîndria, nici dogoarea inimii. Nu mai ne temem nici măcar de moartea atomică a tuturor, nici de al treilea război mondial nu ne e frică — ne sperie doar pașii curajului civic! Numai să nu ne rupem de turmă, să nu facem un pas solitar — și, deodată, să ne trezim fără frazele, fără surse de gaz, fără buletinul de Moscova.

Cum ne-au băgat în cap la cercurile politice, așa ni s-a înrădăcinat, câcile comode să trăiești de-a pururea bine: medii, condițiile sociale — din ele nu poți iesi, existența determină constința, așa că noi, ce treabă avem? Noi nu putem nimic.

Iar noi putem — totul! Ne mințim singuri însă, ca să ne calmăm. Vinovați de toate nu-s deloc „ei” — noi sîntem, numai noi!

Se va obiecta: dar, realmente, nimic nu se mai poate născoci! Ne-au lipit gurile, nu ne dau ascultare, nu sîntem întrebati. Cum să-i știm să ne dea ascultare?

Să le schimbăm convingerile ar fi imposibil. Fără ar fi fost să alegem pe alții în locul lor, dar la noi în țară nu există realegeri.

În Apus, oamenii știu de greve, de demonstrații de protest. Noi sîntem însă prea timorați, ne în graoza; cum, așa, deodată — refuzăm să muncim; cum, adică, deodată — iesim în stradă?

Totuși, alte căi predestinate, verificate în ultimul veac al nefericirii istoriei a Rusiei, nu sînt acceptabile pentru noi și nu ne trebuie! Acum, cînd toate toposarele ne-au lălat tot ce au putut țala, cînd tot ce s-a semănat a răsărit — o împede cine și cum s-a rățăcit, cum s-au ameli de fumuri acei timeri încrezuți, care au gîndit ca, prin lezoare, răcoala singeroasă și război civil și facă țara dreptă și fericită. Nu, multumim, pînă și iluminării! Acum sîntem că mîrșăvia metodelor plodeste în micșăvia rezultatelor. Mîndre noastre să rămînă curate!

Deci, cercuți — să se fi închis? Intr-adevăr, să nu existe lesne? Și oare nu ne mai rămîna nimic altceva decît să așteptăm inactivi: poate, pe neașteptate, se va petrece un arome fapt de la sine?..

Niciodată în-ă acel ceva nu se va desprinde singur de noi, dacă cu toții, zilnic, îl vom accepta, proslăvi și consolida, dacă nu ne vom depărta cel puțin de punctul său cel mai sensibil.

De minciună.

nu se potrivește exact respectivului text;

— nu se va lăsa constrîns să moargă la o demonstrație sau la un miting, dacă aceasta e împotriva dorinței și voinței sale; nu va pune mîna pe vreun pannon sau lozincă al cărei continut nu îl împărtășește în întregime;

— nu va ridica mîna ce votează pentru o propunere la care nu aderă sincer; nu va vota nici deschis, nici în secret pentru o persoană pe care o consideră nedemnă sau indoleincă;

— nu se va lăsa minat la o sedință la care se prevede că va fi impusă dezbateroa unei probleme falsificate;

— va părăsi degrabă consfătuirea, sedința, conferința, spectacolul, sala de cinema îndată ce va auzi că cel ce vorbește se dedă la minciuni, la absurdități ideologice sau la propagandă nerusătinată;

— nu se va abona și nici nu va cumpăra pe stradă o gazetă sau o revistă în care informația este denaturată, faptele de povistă sînt disimulate.

Desigur, nu am enumerat toate modalitățile posibile și necesare de a ne eschiva de la minciună. Dar cel ce începe să se purifice, avînd căutătura imperită, va deslusi ușor și alte situații.

Da, deăbutul nu va fi prea lin. Cîte unii vor rămîne un timp fără stîrbă. Tinerilor care doivesc să trăiască în spiritul adevărului, la început aceasta le va complica existența lor de timeri; pînă și lecțiile la care trebuie să răspundă sînt înlesate de minciuni și a nevoie să opteze. Pentru cel ce vrea să fie însă onest, nu mai rămîne aici nici măcar o porțită de scăpare; nici într-o zi, nimeni dintre noi, chiar și cînd e vorba de cele mai inofensive științe tehnice, să nu devieze de la calea pe care a pornit — locul nostru este ori de partea adevărului, ori de partea minciunii; de partea independentei spirituale, ori a suzărniciei spiritului. Și cel ce nu are suficient curaj pentru a-și apăra ba-rem propriul suflet, să nu se mai laude cu vederile sale progresiste, să nu mai facă pe grozavul că e academician sau artist al poporului, maeștru emerit sau general. — mai bine să-și spună minci și să-mi fie cald.

Oare un mîret ponor al Europei, devotat nouă, dar înșelat de noi — poporul celostolvan — nu ne-a dovedit că pieptul descoperit rezistă pînă și tancurilor, dacă în ei se află o inimă demnă?

Va fi drumul acesta nevoles? Dimpotrivă, va fi cel mai ușor dintre cele cu putință. O dificultă oțtune pentru trup — dar unica posibilă pentru suflet. Itinerarul e greu de parcurs — totuși, sînt de pe acum și la noi oameni, ba chiar cu zecile, care de ani întregi rezistă conform tuturor punctelor amintite, trăind astfel în spiritul adevărului.

Asadar: nu să fi primul ce pune pasul pe acest drum, ci să te alături celor ce îl parcurg! Iar acest drum ni se va părea tuturor cu atât mai ușor și mai scurt, cu cît vom fi mai solidari, mai mulți cei ce pășim pe el! De vom fi mai mulți — nu mai face față, nu vor putea întreprinde nimic. Vom deveni zeci de mii — nici noi nu vom mai recunoaște țara!

Dacă însă ne temem, să înșelăm a ne mai pîngi că cineva nu ne permite să respirăm — noi însine nu ne permitem! Ne vom pleca și mai mult vom continua să stăm în expectativă, iar biologi noștri vor slăbi la apropierea momentului cînd se vor putea cîti gîndurile noastre și se vor putea metamorfoza genele noastre.

Dacă și acum ne va fi frică, sîntem niște nullități fără speranță și vom merita pe deplin disprețul proferat, la vremea lui, de Puskin:

La ce să-i dai cireză libertate?
Ea mostenesce din eternitate
Un jug ce greu apasă, un ham și-un bici.

Cuvînt introductiv și traducere de DAN LAZARESCU

N.B. Publicistul care semnează traducerea alăturată nu are nici o legătură cu dl. Dan A. Lazarescu, un cunoscut fruntas liberal și autor al unor tălmăciri din opera lui Shakespeare. Este o simplă potrivire de nume.